

**TÉVÚTON – Ügynökök az ötvenhatos
diákmozgalomban Nyugaton**
című könyv utóélete

Várallyay Gyula

2014.

Tartalomjegyzék

Háttér és összefoglaló.....	3
A könyv főszereplőjéről.....	4
Vízhányó József beszerzésének háttere.....	6
További ügynökjelöltek	13
„Hoffer Kurt”	13
„Bara Rudolf”	17
Kritikák a könyvről	29
Unger László kritikája.....	29
Három volt MEFESZ-vezető kritikája.....	39
A <i>Tévúton</i> könyv célja	41
A MEFESZ-iratok kérdése.....	41
Az állambiztonsági iratok jelentősége	42
A pénzügyi források és a támogatás feltételei	44
További megjegyzések írásukról.....	46
Amire nem tértünk ki	50
Végkövetkeztetések.....	51
Zárószó	53
Helyreigazítások, kiegészítések a könyvben új információk alapján	55
Elismerések	57

Mellékletek

1. számú melléklet: Válaszok és magyarázat Unger László „Kritikai megjegyzések Várallyay (Nyíri) Gyula: „Tévúton – Ügynökök az ötvenhatos diákmozgalomban Nyugaton” c. könyvéhez (L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2011) mely írás eredeti közzétételéhez annak szerzője nem járult hozzá
2. számú melléklet: Megjegyzések és válasz Unger László, Horváth Erzsébet és Gábor Dzsingisz: A meghamisított MEFESZ történelem: Várallyay Gyula „Tévúton” c. könyve című írására, mely írás eredeti közzétételéhez annak szerzői nem járultak hozzá

Háttér és összefoglaló

Az 1956-os forradalom leverése után a Nyugatra menekült egyetemisták tíz éven át tartottak fenn egy emigráns diákszervezetet, a MEFESZ-t, amelynek történetét „*Tanulmányúton*” – az emigráns magyar diákmozgalom 1956 után című könyv dolgozta fel.¹ 1963 után a szervezet több vezetőjét beszervezte a magyar állambiztonság azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy mielőbb megszüntethessék az 56-os diákszervezetet. A változó nemzetközi helyzet, természetes véleménykülönbségek a diákok körében és a bomlasztó erők belső feszültségeket teremtettek a diákok szervezetében, különösen 1964 után. Az infiltráció nagyban hozzájárult ahhoz, hogy olyan nyilvános kijelentések, magatartások és intézkedések jelenjenek meg a MEFESZ-ben, amelyek az 56-os forradalomtól idegenek és a Magyar Népköztársasággal szemben elfogultak. Ez tovább fokozta a feszültséget és végül 1967. januárban a szervezet feloszlásához vezetett. A MEFESZ-ben beszervezett ügynökök és jelöltek tevékenységével *Tévúton* című könyvem² foglalkozik.

Aki a *Tévúton* könyvet ismeri, annak az itt közzétett utóélet és keigésztés lényegében és részleteiben is könnyebben érthető adalékot nyújt a nyugati MEFESZ történetéről. Annak ellenére, hogy önálló szöveget szándékoztam készíteni, úgy látom, a könyv ismerete az anyag átfogó értékelésének szinte alapfeltétele, s ezért remélem, hogy a jelen írás minél több érdeklődő olvasója lehetőséget talál és először elolvassa a *Tévúton*-t.

Tévúton könyvem utóélete rögtön publikálása után kezdődött 2011-ben Vízhányó Józseffel, volt MEFESZ-elnökkel, a könyv egyik fő szereplőjével létrejött levélváltással, majd azt követően újabb ÁBTL-dossziék hozzáférhetőségével, tanulmányozásával. Ezért született ez a kiegészítés. Vízhányó levelei feltárják egykori és mostani véleményét ügynökké való beszerzéséről. A kutatott új anyagok pedig világosabbá tették Vízhányó beszerzésének részleteit és időpontját, valamint ismertetik két 56-os genfi magyar diák – ügynökjelölt – együttműködését az állambiztonsággal.

Két negatív kritika érkezett a könyvről három olyan volt MEFESZ-vezetőtől, akik – bár semmi jel nincs beszerzésükre – a MEFESZ feloszlását 1966-ban elkerülhetetlennek tartották, sőt szorgalmazták, és akiktől az elmúlt nyolc év során hiába kértük a MEFESZ irattárát és náluk lévő releváns iratokat, levelezést, hogy behatóbban kutathassuk a diákszervezet működésének utolsó két évét: tudomásunk szerint mind a mai napig semmilyen anyagot nem juttattak

¹ Várallyay Gyula: „*Tanulmányúton*” – az emigráns magyar diákmozgalom 1956 után, Budapest, 1992, 56os Intézet és Századvég; Budapest, 2006, Occidental Press, Budapest.

² Várallyay Gyula: *Tévúton – ügynökök az ötvenhatos diákmozgalomban Nyugaton*, Budapest, 2011, L'Harmattan – ÁBTL – 56-os Intézet.

vissza Magyarországra, ahol az kutatható lenne – ezzel a mulasztással a *Tévúton* is részletesen foglalkozik. A három kritikus továbbá nem járult hozzá ahhoz, hogy kritikájuk teljes szövegét feltegyük erre a honlapra.

A fentiek, valamint néhány hibás állítás a könyvben további okot adtak a jelen kiegészítés elkészítésére. Rendelkezéseimre álló új információk alapján korrigáltam több hibát, amelyek alább az utolsó alcím alatt találhatóak.

A könyv főszereplőjéről

Vízhányó Józsefet a bécsi tagszövetség delegálta a nyugati MEFESZ Nemzetközi Titkárságára 1959. októberben a IV. évi közgyűlésen Donaueschingenben. 1959 novembere és 1964 augusztusa között végig a genfi Titkárságon dolgozott, 1962–1963-ban a szervezet elnöke volt.³ „Bandel Karl” fedőnéven szervezte be a magyar állambiztonság⁴, majd 1965-ben véglegesen hazatért.

Miután 2011 júniusában megjelent a *Tévúton*, a könyv egy példányát elküldtem Vízhányó József budapesti címére, mielőtt júliusban visszatértem Amerikába. Az év októberében, amikor hazajöttem, válaszlevelet⁵ találtam tőle pesti lakásomon, amelyben megadta telefonszámát és többek között ezt írta: „...Ti sokan és sokszor foglalkoztatok velem, de véleményemre nem voltatok kíváncsiak.... kérésednek megfelelően végigolvastam a barátilag megküldött könyvedet. Igen tanulságosnak [találtam], időnként még az általam ismert valóságnak [is] megfelelő könyvedről megjelenése előtt szívesen beszélgettem volna [veled], de másokkal is, akiket ez a téma foglalkoztatott, érdekelt. ... Engem, mint mindig, most is a jövő foglalkoztat, ... lassan 81 éves leszek, az életem lassan, de biztosan a vége felé közeledik. Nagyon nehéz, sok tévedéssel, néha még sikerrel is tele...” Vízhányó nem első alkalommal ismerte be életének tévedéseit: szintén szövegét róla egy évvel korábban, Szapáry Györgyhez intézett levelében,⁶ amelyben ez áll: „Azt Te nagyon jól tudod, hogy nagyon nagyot tévedtem. Ez talán kiderült az egyetlen magyarországi találkozásunk alkalmából is” – amin a jelen szerző is részt vett Budapesten 1992-ben. Azonban Vízhányó egykori társai felé nem csak őszinteségről, de bizonyos tisztesség érzéséről is tanúságot tett, hiszen ugyanebben a levélben a következő mondat így hangzik: „Én levontam a tanulságot, és nem vállaltam közszereplést.” Ezt a döntést, mint jól tudjuk, azok közül, akiket a magyar titkosszolgálat annakidején beszervezett,

³ *Tévúton*, 43-69.

⁴ ÁBTL O-8-095/4 45. és *Tévúton*, 45-46.

⁵ Vízhányó József levele Várallyay Gyulához, Budapest, 2011. július 27. A kézzel írt, sebtiben fogalmazott levél itt idézett szövegébe beszúrtam egy-két szót, hogy érthetőbb legyen. A beszúrást szögletes zárójelben jelölöm.

⁶ Vízhányó József levele Szapáry Györgyhez, Budapest, 2010. június 23.

sokan nem tudták meghozni 1990-ben – Vízhányó, igen. Továbbá még azt is beismeri, hogy rosszul számított, amikor fiatalkori antikommunista álláspontját feladta: „Az egyetem befejezése után [Genfből] hazajöttem [1965-ben], megalkudtam a Kádár-rendszerrel, mert nem hittem, hogy az én életemben ez még megváltozhat.” Persze megalkuvása, amint azt a *Tévúton* könyvből tudjuk, már pár évvel korábban kezdődött, valószínűleg 1962 körül, amikor kapcsolatba került az állambiztonsággal, ami aztán ügynökké való beszerzésével zárult le 1963-ban, miközben a MEFESZ elnöke volt.

Amint elolvastam hozzám írt levelét, 2011 októberében rögtön felhívtam Vízhányót. Hangja után ítélve, igen rossz állapotban lehetett. Panaszkodott, hogy egy orvos professzor nem volt hajlandó megoperálni gyenge egészségi állapota miatt. Mondta: „Várjál, most kapok valami hatékony orvosságot, ez valami csodaszer, és akkor a jövő héten találkozhatunk.” Később ismét felhívtam, de mire végül elértem, akkor már kétségbeejtő, akadozó hangon beszélt, és megint egy újabb gyógyszerrel kapcsolatos reményeiről szólt, meg hogy akkor mégis csak sikerül majd találkozunk. Kérdésemre, hogy valaki ápolja-e, mondta, hogy a fia mellette van. Ekkor tudtam meg, hogy hazatérte után családja lett. Eltelt egy-két hét, s november vége felé többszöri próbálkozás után sem értem el, mert nem vette fel mobil- telefonját. Amint decemberben ismét Amerikába készülődtem, felhívtam még egyszer, remélve, hátha jobban lett. Ekkor egy női hang válaszolt mobilján, és ahogy bemutatkoztam és kértem Vízhányó Józsefet: „Hétfőn meghalt” – volt a rövid válasz. „A felesége vagyok, karjaimban halt meg. Soha nem gondoltam, hogy ezt megélem, borzasztó volt.” Keresetlen szavakkal próbáltam vigasztalni feleségét, utalva arra is, hogy magam is hasonló körülmények között vesztettem el feleségemet hosszú évekkel ezelőtt, sokkal fiatalabban.

Két idegen között is lehetséges néha egy őszinte, mélyebbre ható beszélgetés, aminek olykor váratlan pozitív hatásai lehetnek. Ez történt Vízhányó feleségével is, aki a drámai veszteségről folytatott beszélgetés során végül megnyugodott, magát ismét összeszedte, s aztán hirtelen rákérdezett: „Maga írta azt a könyvet?” Mondtam: „Igen, én írtam a *Tévúton*-t. Tudja, útjaink Jóskával teljesen elváltak az ötvenes-hatvanas években együtt töltött idők óta, s őt azóta csak egyetlen egyszer láttam 1992-ben Szapáry György barátunkkal együtt.” Egy másik kérdésére válaszolva pedig azt mondtam feleségének, hogy nem ismertem férje legrégebbi itthoni barátját, dr. Szabó Jánost, mint ahogy egyetlen itthoni barátját sem ismertem. De honnan tudott neje a könyvről? Kisült, férje halála után, ő csak kísérő levelemet találta meg papírjai között, de a könyvet sehol. Ezért mondta a telefonba: „Azt vagy elolvasta, vagy nem, de biztos kidobta”. Mondtam, tudom, hogy elolvasta, hiszen hozzám írt levelében reflektált róla. És nyilván kidobta, nehogy ott maradjon szigorú titokban tartott hírszerző múltja bizonyítékként. Vízhányó

özvegye levelemből informálódott a könyvről. Nagyon szerette volna azt látni, hiszen férje életének meghatározó mozzanatairól szól, olyanokról, amelyekről negyvenhárom éves házaseset során – amint az asszony azt telefonon nekem elpanaszolta napokkal korábban elhunyt férjével kapcsolatban –, soha egy szó sem esett közöttük. Valószínű ez a megrázkódtatás készítette arra, hogy a könyvet, amit tőlem postán később megkapott, azonnal továbbadja dr. Szabó Jánosnak, aki velem majd eszmét cserélhet a feleség és jó barát előtt konokul elhallgatott életpályájáról.

2012 tavaszán végül találkoztam dr. Szabó Jánossal Budapesten, akivel hosszú, az elkerülhetetlen hitetlenkedés és kiábrándulás miatt olykor feszült beszélgetéseink voltak. Neki sem volt sokkal könnyebb megemészteni a *Tévíton* számukra oly drámai fordulatait, mint Vízhányó József özvegyének. Azt hiszem, dr. Szabó találkozásunk után is meg volt győződve arról, hogy Vízhányó József zsarolás és kényszer áldozata lett. A feltárt anyagok és maga Vízhányó személyes vallomása a fent idézett két magánlevelében az ellenkezőjét bizonyítja. Mindenesetre, itt nyilvánosan is köszönetet kívánok mondani dr. Szabó Jánosnak, hogy csalódása és érzelmi kihívása ellenére beszélgetéseink mégis pozitívak és végig barátságosak voltak, valamint azért, mert néhány kérdésben felvilágosított, bizonyító adatokat szolgáltatott Vízhányó Józsefről és Szalay Gáborról – mindketten gyerekkori barátai voltak; adatai alapján a *Tévíton* szövegét néhány helyen korrigálnom kell – amit alább az utolsó rövid fejezetben meg is teszek.

Vízhányó József beszerzésének háttere

A *Tévíton* 44. oldalán azt írtam, hogy „...”Bandel” beszerzési dossziéja a mai napig nem bukkant fel az ÁBTL archívumában, így ismeretlenek maradnak beszerzésének körülményei – és pontos dátuma is”.

Könyvem publikálása óta további kutatásaim során az ÁBTL-ben hozzájutottam „Halasiné” fn. ügynök beszerzési és munka dossziéjához, amelyek fontos adalékokat tartalmaznak Vízhányó József beszerzésének körülményeiről. „Halasiné” fn. ügynökné, apja Vízhányó Sándor, továbbá beszerzési dossziéjában egy Kérdőív⁷-ben található adatok szerint: „19./ *Feladata: Svájcban élő öccse, aki a SZMESZ*⁸ *egyik vezetője volt, hazai*

⁷ Kérdőív, ÁBTL 3.2.1., Bt-404. 14–16. – Az ÁBTL dossziákból idézett szövegeket módosítások nélkül közöljük, elírásokat, hibákat nem javítottam ki.

⁸ SZMESZ: Szabad Magyar Egyetemisták Szövetsége, az 1957-ben alapított 56-os nyugati diákszervezet, az UFHS magyar neve, amelyet 1961-ben MEFESZ-re változtattak – az angol rövidítés maradt UFHS.

feldolgozása, illetve rajta keresztül kombinációk⁹ végrehajtásával, ellenőrzése.” Egy 1961. szeptember 25-én kelt Összefoglaló jelentés¹⁰ szerint egyértelmű, ki volt az öccse: „... „Nővér”¹¹ személye ez év augusztusában merült fel. Nevezett öccse: Vízhányó József „Kun” fn. jelöltünk személye a II/13-as Osztály anyagainak tanulmányozása során merült fel. A K.¹² anyagból kitűnt, hogy „Kun” tanulmányai befejeztével haza kíván térni Magyarországra.” A K-anyag feltárta, hogy „1960 nyarától azonban leveleiben már arról ír, hogy csalódott a nyugatban, megveti az emigráns vezetőket, és úgy érzi, hogy 1956-ban súlyos hibákat követett el, amelyeket hazatérése után szeretne jóvátenni, mivel ő kommunistának vallja magát... tudomásunkra jutott az is, hogy ez év október végén nővérel Bécsben kíván találkozni...” „Halasiné” fn. ügynök Feladattervében¹³ Juhász Ferenc rendőr főhadnagy 1961. október 24-én azt írja, hogy „Öccse – „Bandel Karl” fn. jelöltünk – a SZMESZ elnökségének volt tagja, a személyével 1961 augusztusa óta foglalkozunk, mert jó hírszerző lehetőségekkel rendelkezik a Svájcban élő magyar diákok között. Nővérel egy időben ő is Bécsbe utazik, s ott találkozni fognak. Ezt a találkozót kívánjuk felhasználni „Bandel Karl” tanulmányozására.”

A fentiek nyomós okot szolgáltattak az állambiztonságnak, hogy októberre tervezett bécsi utazása előtt beszervezzék Vízhányó nővérét. „Nővér” fn. jelölt 1961. szeptember 26-án kelt Beszerzési javaslatában¹⁴ Maróti János rendőr őrnagy és Juhász Ferenc rendőr főhadnagy írják, hogy „A személyes megismerés alkalmával közöltem vele [„Nővér”-rel], hogy mivel disszidens hozzátartozóhoz kíván kiutazni, ügyét körültekintően kell kivizsgálni, s éppen ezért ebben az ügyben még beszélgetni fogunk vele. Ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy ő ezt természetesnek és helyesnek tartja, s örülni fog, ha erre az újabb beszélgetésre sor kerül, mivel így öccse leveleit megmutathatja majd...” További nyomásgyakorlás céljából a beszerzési találkozó során azt szándékoznak mondani majd „Nővér”-nek, hogy „Felvetődik a kérdés, hogy ő aki kommunista, és öccse bízik is benne, mit tett azért, hogy hazatérésre bírja. Felhívom figyelmét arra, hogy ez neki hazafias kötelessége lenne.... Eddigi ismereteink alapján valószínű, hogy a beszélgetés ezen részénél „Nővér” felajánlja szolgálatait.” Nyilvánvalóan, a beszerzését megelőző beszélgetések

⁹ Kombináció: Tervszerű operatív intézkedések egyidejű vagy sorozatos, egymás utáni alkalmazása egy minőségileg új operatív helyzet elérése céljából. A kombinációban egy vagy több titkos nyomozati (operatív) eszköz kerül alkalmazásra, hogy egymás határfokát növeljék. ÁBTL 4.1. A-3036 Állambiztonság értelmező kéziszótár. Budapest, 1980.

¹⁰ ÁBTL 3.2.1., Bt-404. 18–19.

¹¹ Az állambiztonság “Nővér” fedőnéven kezelte Vízhányó Máriát, ő azonban 1961. októberben beszerzésekor a „Halasiné” fedőnevet választotta.

¹² A II/13-as Osztály 1957 és 1962 között a levéllenőrző osztály volt. Itt végezték a K. Ellenőrzéseket, ami tulajdonképpen mindenféle postai küldemények ellenőrzését jelentette.

¹³ ÁBTL 3.2.1., Bt-404. 30–31.

¹⁴ ÁBTL 3.2.1., Bt-404. 21–24.

során már meggyőződtek, Vízhányó nővére fegyelmezett és „öntudatos” párttag lévén mindent meg fog tenni, hogy tevékenységével hatékonyan támogassa a Népköztársaság vélt legjobb érdekeit, s együttműködjön az állambiztonsággal.

Juhász Ferenc rendőr főhadnagy jelentésében¹⁵ 1961. október 23-án írja, „*hogy előzetes engedély alapján 1961. október 21-én a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság Útlevel Osztályának helyiségében beszerveztem „Nővér” fn. jelöltet, aki Kiskunfélegyházán 1929-ben született, anyja: Szabó Mária..., szül.: Vízhányó Mária...*” Kézírt nyilatkozatában¹⁶ „*...hazafias meggyőződésből felajánlom szolgálataimat a B.M. állam biztonsági [sic] szerveinek mivel érzem, hogy ezzel tartozom hazámnak, a magyar népköztársaságnak [sic] Jelentéseimet „Halasiné” néven írom alá. Kiskunfélegyháza, 1961. október 21. ... Halasiné.*” „Halasiné” beszervezésének egyik lényeges eleme politikai elkötelezettsége volt, ugyanis „*... [ő] 1954 óta tagja a pártnak, férje szintén párttag 1952 óta*” írja Juhász rendőr főhadnagy jelentésében¹⁷ 1961. szeptember 13-án. Ez ismét cáfolja azt a korábban gyakran hangoztatott vélekedést, hogy párttagokat nem volt szabad ügynöknek beszervezni. Magam is hallottam ilyen véleményeket még az 1980-as években is, érdekes módon éppen egy párttagtól. Nyilván voltak kivételek, olyan történelmi pillanatokban és helyzetekben, amikor ezt nem tartották be. ’56 után kevés megbízható embere volt az állambiztonságnak és itt a példa arra, hogy a titkos szolgálatok szinte önkényesen benyúltak a pártkáderek sorai közé – akár feletteseik tudta nélkül is –, mert az állambiztonság mindenek feletti érdekei azt úgy kívánták meg.

„Halasiné” fedőnevű ügynök Foglalkoztatási Tervében¹⁸ Juhász Ferenc rendőr főhadnagy 1961. november 29-én lefektette, hogy „*Bekapcsolódunk öccsével folytatott levelezésébe és azt irányítjuk ... azáltal, hogy rendszeresen beszámol a családi kérdésekről, lakóhelyükön felvetődött problémákról, egyes fontosabb politikai eseményről stb. Igyekszik fenntartani „Bandel Karl”-ban a hazatérés vágyát és egyáltalán a magyarországi események utáni érdeklődést. Ugyanakkor a levelekben olyan kérdéseket vetünk fel, amelyeknek a megválaszolása közelebb hoz bennünket „Bandel Karl” politikai nézetének, kinti körülményeiben bekövetkezett változásoknak, terveinek stb. megismeréséhez, s így állandóan figyelemmel tudjuk kísérni a vele kapcsolatos problémákat ... vigyázunk arra, hogy a svájci elhárítás ne tudjon különösebb következtetéseket levonni a „Bandel Karl” által írt és a részére küldött levelekből.*” A cél egyértelmű volt: felgyorsítani Vízhányó Józseffel a kapcsolatfelvételt, majd beszervezését, ügyelve arra, hogy elkerüljék a dekonspirációt a feldolgozás

¹⁵ ÁBTL 3.2.1., Bt-404. 25–28.

¹⁶ ÁBTL 3.2.1. Bt-404. 29.

¹⁷ ÁBTL 3.2.1. Bt-404. 41.

¹⁸ ÁBTL 3.3.3. Mt-56/1. 31.

fázisában a svájci elhárítással szemben, ami előfeltétele lesz majd Vízhányó sikeres ügynöki tevékenységének Svájcban, miután beszervezték. Szintén Juhász Ferenc írta egyik jelentésében¹⁹ 1962. január 6-án, hogy „*elértük azt a célt, amit magunk elé kitűztünk, konkrétan azt, hogy „Halasiné” megbízott azzal, hogy segítségére legyünk az öccse számára kiküldendő könyv megszerzésében. Ez pedig komoly alapot ad arra, hogy „Bandel Karl”-al a könyv átadása ürügyén személyes kapcsolatot építsünk ki anélkül, hogy ez akár „Halasiné” előtt, akár pedig „Bandel Karl” előtt a rezidentúra felfedezéséhez vezethetne...*” Mint látjuk, az állambiztonsággal szembeni dekonspirációtól szintén óvakodtak mind a személyes kapcsolat létesítésének, mind a további feldolgozásnak idején. Nem kockáztattak semmit az UFHS/MEFESZ sikeres infiltrációjával kapcsolatban. 1962. január 20-án Juhász Ferenc rendőr főhadnagy jelentésében pedig azt írta²⁰: „*Közöltem „Halasiné”-val, hogy a múltkori találkozón megemlített, s öccse részére kért Bognár-féle könyvet [igen valószínű Bognár József közgazdász egyik könyvéről lehet szó] nagy nehézségek árán sikerült megszereznem. ... Felvetette azonban, hogy ő már korábban is próbált könyvet kiküldeni öccsének, amit a posta nem vállalt el... Azt válaszoltam neki, hogy talán ebben a kérdésben is segíthetek, mivel egyik volt évfolyamtársam, aki Svájcra keresztül fog utazni .., esetleg hajlandó lenne elvinni és kint postára adni, vagy pedig személyesen is eljuttatni öccsének... A találkozás befejezése előtt átadta részünkre öccse által 1961 folyamán írt leveleket.*” Látni Vízhányó nővérének teljes tájékozatlanságát az állambiztonság működését illetően, hiszen nem is gondolt arra, hogy öccsének levelezését rendszeresen cenzúrázzák K-ellenőrzés révén, így nem igen lehetett szükségük az átadott levelezésre – azok tartalmát már ismerték, s mint fentebb láttuk, Vízhányóval (előbb „Kun” majd „Bandel Karl” fedőnéven) annak alapján kezdtek el foglalkozni.

Mégis akad példa olyan történésekre vagy levelekre Vízhányóval kapcsolatban, amelyek elkerülték az állambiztonság K-ellenőrzésének figyelmét. Juhász rendőr főhadnagy 1962. június 16-án jelentésben számol be,²¹ hogy „*...[“Halasiné”] Ezután ideadta [“Bandel Karl”] egy áprilisban kelt és egy május hó végén írt levelét. Az utóbbit a K-ellenőrzés nem hozta be. A levelet utólag átolvastam, s megállapítottam, „Bandel Karl”-al való további foglalkozás szempontjából fontos adatok vannak benne ... most, amikor befejezi az egyetemet, és hazatérése megvalósulhat, arról ír, hogy nehézségei vannak, és nem tudja szükség van-e erre. Azt válaszoltam [„Halasiné”-nak], ha én az ő helyében lennék, szintén gondolkodnék ezen, hiszen valószínű, szégyell úgy hazajönni, öt év után, hogy semmit se hozzon magával. Feltételezésem [Juhász rendőr főhadnagy] szerint [„Bandel”] gondolkodik azon, hogy esetleg egy-két*

¹⁹ ÁBTL 3.2.3. Mt-56/1. 39.

²⁰ ÁBTL 3.2.3. Mt-56/1. 41–42.

²¹ ÁBTL 3.2.3. Mt-56/1. 59.

évet még kint dolgozzon, és csak ezután térjen haza... Mindezt azért mondtam el, hogy „Halasiné”-t előkészítsük arra, hogy leveleiben egyelőre ne biztassa öccsét az azonnali hazatérésre, és ezáltal biztosítani tudjuk azt, hogy „Bandel Karl” beszerzése esetén esetleg hosszabb ideig tud így részünkre dolgozni.” Mint látjuk, a K-ellenőrzés sem volt hibátlan, ez esetben például Vízhányó hazatérési terveiről nem értesültek volna, ha „Halasiné” át nem adja öccse levelét. Pedig igencsak fontos volt az állambiztonság számára Vízhányó döntése hazatérésének dátumáról, illetve annak befolyásolása, hiszen közeledve beszerzésének céljához, vele kapcsolatban kezdtek hosszabb távon is foglalkozni. Fontos lett hosszabb távú terveinek irányítása is, amire igen hatékonyan tudták nővére, „Halasiné” szolgálatait felhasználni. Egy további jelentésben Juhász rendőr főhadnagy 1962. július 25-én azt írja,²² hogy „Halasiné” közölte azt, hogy... „Bandel Karl” megírta, hogy eredeti elképzelésétől eltérően anyjával nem július végén, hanem augusztus 15-én Bécsben szeretne találkozni.... „Halasiné” megjegyezte, találkozás időpontjának eltolódása „Bandel” részéről valószínűleg azért történt, mert a VIT-re utazott. Kérdésemre, hogy ezt az értesülést honnan veszi, nem adott határozott választ, megjegyezte azonban azt, hogy ez csak feltételezés részéről, mivel „Bandel” a bécsi VIT-en [1959-ben] is részt vett, és korábbi levelében írta, hogy Finnországba utazik... Megjegyzés: A találkozó „Bandel Karl” ügye szempontjából újat nem adott. Kivétel ez alól „Halasiné”-nak az a közlése, hogy „Bandel Karl” – valószínűleg hasonló feladatokkal mint jelenleg – a bécsi VIT-en is részt vett. Erre vonatkozóan feldolgozása során nem rendelkezünk adatokkal.” Itt ismét lényeges információhoz jutott az állambiztonság Vízhányó feldolgozása és beszerzése terén, bár ez esetben nem kommentálják, vajon a K-ellenőrzés révén is hozzájutottak-e ugyanehhez a levélhez. Mindenféleképpen fontos volt, hogy „Halasiné” kérésére találkozót tartottak, ahol felhívta figyelmüket Vízhányó útjára a Helsiniki VIT-re, valamint hasonló korábbi tevékenységére is 1959-ben. Viszont a jelentés Megjegyzésében levont következtetés ugyancsak téves: Vízhányó az 1959-es VIT-en az UFHS/MEFESZ bécsi tagszövetségének tagjaként vehetett részt, ahol tevékenysége közel sem volt olyan fontos, mint Helsinkiben 1962-ben,²³ két okból is: elsősorban, a bécsi magyar diákoknak 1959-ben óvakodniuk kellett minden markánsabb VIT-ellenes akciótól, amely a hatóságok figyelmét felhívta volna rájuk, hiszen az osztrákok erős szovjet nyomás alatt voltak a VIT-tel kapcsolatban, és nem nézhették volna el a magyar diákoknak a rendezvénnyel szembeni határozott, agresszív fellépését; másodsorban, Helsinkibe a diákszervezet Nemzetközi Titkárságán töltött közel három éves szolgálat után mint elnökjelölt utazott, több akkori és korábbi UFHS/MEFESZ-vezetővel együtt – többek között e sorok írójával is. Ráadásul Helsinkiben több

²² ÁBTL 3.2.3. Mt-56/1. 64–65.

²³ Az 1. lábjegyzetben említett könyv „Tanulmányúton” 113–115.

találkozásra került sor KISZ-tagok és titkosszolgálati operatív tisztek, valamint MEFSZ-vezetők között – ez utóbbiak egy-két alkalommal bejutottak a VIT kerekasztal beszélgetéseire is, bár amint kiderült hovatartozásuk, őket a szó szoros értelmében kitoloncolták ezekről a rendezvényekről.²⁴

Juhász 1962. június 16-án kelt jelentésében azt is megjegyezte,²⁵ hogy „A [”Halasiné”-val tartott] találkozó során hallottuk, valamint „Bandel Karl” levelezésének tanulmányozása arra enged következtetni, hogy nevezett a Szécsi elvtárs által átadott könyv, illetve a könyv átadása során lefolytatott beszélgetésből esetleg azt szűrte le, hogy vele a magyar szervek valamilyen formában foglalkoznak. A levél megfogalmazása, az abban szereplő kitételek, konkrétan pl. az, hogy ő itthoni és kinti tevékenységéről feljegyzést készít és annak alapján döntsenek az illetékesek, hogy hazatérhet-e, mind arra utal, hogy esetleg azt is tudja, milyen céllal foglalkozunk vele. Ezért javaslom, hogy feldolgozásának és bevonásának meggyorsítása céljából az alábbi intézkedéseket tegyük: ... 2./ Utaztassuk ki „Halasiné”-t, Bécsbe, ahol találkozni fog „Bandel Karl”-al. A találkozás során kísérelje meg beszervezését és további tartásra való átadását... Véleményem szerint „Halasiné” ezt a feladatot elvállalná és sikeresen megoldaná.” „Halasiné” hatékony segítségét öccse, Vízhányó József beszerzésére mi sem bizonyítja jobban, mint a jelentésben említett tény, hogy „Szécsi” fedőnevű operatív tiszt személyes kapcsolatot teremtetett Vízhányóval a fent már említett, nővére által Svájcba küldött könyv átadása ürügyén. Ismeretes, hogy az első, dekonspiráció kockázata nélkül járó találkozó egy ügynökjelölttel gyakran a legnehezebben megvalósítható feladat. Vízhányó esetében ez sikerült két évre rá, hogy postáját az állambiztonság figyelni kezdte a cenzúrázás nyomán 1960-ban. Nem ismerjük Vízhányó és „Szécsi” fedőnevű tiszt beszélgetéseinek részleteit a könyv átadásakor, de igen valószínű, hogy „Szécsi” tehetett olyan kijelentéseket, amelyek felhívták Vízhányó figyelmét, aki aztán megneszelhette nem csak azt, hogy egy állambiztonsági operatív tiszttel van dolga, de akár azt is, hogy szándékuk öt ügynöknek beszervezni – legalább is ezt a következtetést vélte az állambiztonság levonni, miután „Halasiné”-val személyes találkozón egyeztettek. Feltehető, Vízhányó szemfülessége és a levelében árulkodó érzékenysége a titkosszolgálattal szemben még inkább felélénkítette a szervek részéről az érdeklődést iránta. Tehát érdemes volt felgyorsítani „Bandel Karl” fedőnevű jelölt beszerzésének folyamatát.

Továbbra sem tudjuk, ki, hogyan és pontosan mikor szervezte be Vízhányó Józsefet. Viszont biztosak lehetünk abban, hogy beszerzése valamikor 1963 nyarán történhetett meg, mindenféleképpen szeptember előtt. Ugyanis, 1963.

²⁴ Uo. 205. További részletek találhatóak a Helsinki VIT-en történetekről.

²⁵ ÁBTL 3.2.3. Mt-56/1. 60.

szeptember 24-én Kanyó András rendőr százados, a már említett Juhász Ferenc és Kiss Józsefné rendőr főhadnagy jelentésében²⁶ az áll: „... *„Halasiné”-t 1961 októberében szerveztük be hazafias alapon abból a célból, hogy felhasználásával kombinációt hajtsunk végre Svájcban élő öccse személyes megismerése, illetve kapcsolat megteremtése céljából. „Halasiné”-t felhasználtuk öccse – jelenleg „Bandel” fn. ügynökünk – tanulmányozására és ellenőrzésére is... „Bandel” ellenőrzése céljából „Halasiné”-t a jövőben is foglalkoztatni kívánjuk.*” Bár fentebb utalást találtunk arra, hogy „Halasiné” – ha felkéri rá – valószínűleg sikeresen be tudta volna szervezni öccsét, „Bandel Karl” fn. jelöltet egy bécsi utazás alkalmából, itt sem említik, ki hajtotta végre beszervezését, csupán az bizonyos, hogy a jelentés dátumán, 1963 szeptemberében a beszervezés már megtörtént. Pontosabb időpontot találunk „Bandel” beszervezésére „Halasiné” fn. ügynök „B” és „M” dossziájának lezárására tárgyú Javaslatban²⁷ 1966. évi február hó 11. dátummal, melyben Szabó János rendőr őrnagy jelzi „...„Bandel” beszervezése után 1963 augusztusában „Halmainé”-val²⁸ a kapcsolattartást megszüntettük. Mivel „Halmainé további foglalkoztatása nem célszerű, kérek engedélyt a „B” és „M” dosszié lezárására és irattárba helyezésére.”

Az utolsó mondat ugyan ellentétben van az előző – három évvel korábbi keltezésű– jelentés javaslatával, amely szerint „Halasiné”-t 1963 szeptembere után is foglalkoztatni szándékoztak. Valószínű, 1963 szeptemberében a javaslattevők felettese a további kapcsolattartás ellen döntöttek. Annyi viszont bebizonyosodott, hogy Vízhányót („Bandel Karl” fedőnevű egyént) valamikor 1963 augusztusában vagy közvetlen előtte szervezték be ügynöknek, miközben ő már közel tíz hónapot szolgált mint MEFESZ-elnök. Beszervezése igencsak jelentősnek bizonyult az állambiztonsággal ápolta kapcsolataiban, amit az is jól mutat, hogy 1963 augusztusában jelentései előzőnlík a kutatott dossziékat – csupán ebben a hónapban tizenkét jelentést készítenek tartótisztjei „Bandel” információi alapján, és jelentései később is gyakoriak, amint azt a *Tévúton* könyvben olvashatjuk.

²⁶ ÁBTL 3.2.1. Bt-404. 47.

²⁷ ÁBTL 3.2.1. Bt-404. 49.

²⁸ Ebben a javaslatban négy helyen írnak „Halmainé”-ról, de mind a javaslat tárgya, mind az első három sor: „Halmainé” fn. ügynök. ... /Kiskunfélegyháza, 1929[anyja neve] Szabó Mária, pénztáros, magyar nemzetiségű és állampolgár MSZMP-tag, lakik: Kiskunfélegyháza...” – egyértelműen „Halasiné”-ről szól, aki Vízhányó József nővére volt. Mint látjuk, 1963 után „Halasiné” más fedőnevet is kapott, bár úgy tűnik csak „Halmainé”-t, ami a konspirációt szolgálta.

További ügynökjelöltek

A *Tévúton* 141. oldalán utalok három fedőnévvel azonosított személyre, akik a könyvem megírásához kutatott dossziékban szerepeltek egy-két helyen: „Hoffer Kurt”, „Bara” és „Scott Peter”. „Hoffer”, illetve „Bara” beszerzésének kísérletéről találtam további érdekes információkat – mindketten 56-os genfi diákok voltak.²⁹

„Hoffer Kurt”

„Sasvári” fedőnevű, Genfben működő operatív tiszt jelentette³⁰ 1964. március 29-én: *„1964. március 28-án este a lakásom közelében véletlen találok Halász Gáborral, a Genfi Diákközösség egyik vezetőjével. ... Halász Gábor kb. 31 éves, magyar származású, hontalan ... – a genfi MEFESZ vezetőségi tagja, illetve ideológiai tanácsadója. ... Halász egyike azoknak, akik felléptek a szélsőséges [genfi] Diákszövetség megalakítása ellen. Politikai állásfoglalása zavaros, de nem ellenséges. Az 1956-os disszidensek körében – főleg értelmiségiek között – sok ismerőse van. A Magyar Műhely tagjai is jól ismerik. Magyarországot hazájának tekinti. ... A kapcsolat elől nem zárkózik el, minden rendezvényen – Artex bemutató, követség által rendezett hangverseny – részt vesz. Véletlen találkozások során is igen barátságos, ... elmondta, hogy a svájci diákszövetség tagja[i], de különösen a német nyelvterületen élő magyarok elégedetlenek a genfi diákközösség és a MEFESZ tevékenységével. A MEFESZ nem volt hajlandó részt venni a magyar nagykövetség rendezvényének megzavarásában, ill. nem vállalt közösséget a német nyelvterületen élő szélsőséges személyek akcióival. ... A genfi MEFESZ felfogását mutatja, hogy az 5 vezetőségi tagból, négyen részt vettek a rendezvényen. Ő maga személy szerint, de a jelenlegi MEFESZ. vezetőt [vezetők] is – Somogyit kivéve – azt szeretnék elérni, hogy a genfi MEFESZ-t ne tudják felhasználni az MNK-t érintő támadásra.*

Igéretet tett, hogy a Nemzetőr példányát megküldi. Erről lebeszéltem és ezt felhasználva javasoltam, találkozzunk ismét... keresni fogja az alkalmat a találkozásra.... Megjegyzés: Véleményem szerint Halász-szal a kapcsolatot hasznos elmélyíteni, mivel véleménye mérvadó a MEFESZ vezetői felé...”

A „Sasvári” fedőnevű operatív tiszt nyilván ismerte Halász Gábort korábbi követségi rendezvényekről, így a véletlen esti találkozás alkalmas volt ismerettségük elmélyítésére. Úgy tűnik, Halász Gábor barátságos magatartással közeledett a követségen dolgozó operatív beosztottak felé, és esetleg fel sem

²⁹ „Bara” dossziéjára Cey-Bert Róbert volt genfi diák hívta fel figyelmemet, saját személyére vonatkozó levéltári adatok olvasása után.

³⁰ ÁBTL 3.2.4. K-1908. 48–49.

merült benne a kérdés, vajon közülük melyik lehetett a magyar titkosszolgálat tagja.

„Sasvári” érdekes információt közöl akkor, amikor jelzi, az öt MEFESZ-tisztségviselő közül négyen részt vettek a követség egyik rendezvényén valamikor 1964 elején. Somogyi László elnök mellett, Ruszka Péter és Vízhányó József alelnökök, valamint Unger László és Messmann István titkársági tagok képezték a vezetőséget. A jelentés nem említi, milyen természetű követségi rendezvényt próbáltak megzavarni német–svájci magyar menekültek, esetleg diákok is, ahol viszont az öt MEFESZ-vezető közül négyen részt vettek – igen valószínű, Somogyi László elnök volt az, aki nem ment el a rendezvényre. Ami lehetett egy kultúrprogram vagy hangverseny is, és így semmi komolyabb politikai jelentősége nem volt – legfeljebb az, hogy ott 56-os menekült magyarokat vendégül láthasson a követség. Olyanokat, akik a megtorlások és Nagy Imre és társai kivégzése ellenére egy idő után keresni kezdték a kapcsolatot nem csak otthoni rokonokkal és barátokkal, de hivatalos szervekkel is – bár, hozzá kell tenni, hogy ez utóbbiban sem volt kivetni való. Sok józan nyugati magyar keresett akkor erre lehetőséget. A valós kihívás a hivatalos szervek felé irányuló kapcsolatkeresés és a párbeszéd mikéntje volt: hogyan tudnak a Nyugatra került menekültek párbeszédet folytatni az otthoniakkal anélkül, hogy feladnák 1956 követeléseit, és a Magyar Népköztársaság (MNK) kritikájának a jogát.

A jelentésben említett célkitűzés, hogy a MEFESZ-t ne használhassák a MNK elleni támadásra nincs összhangban az 1964. augusztus 28-án elfogadott alapszabállyal, amely kimondta, hogy a MEFESZ „az 1956-os, a függetlenségért, demokráciáért és semlegességért küzdő magyar forradalom és szabadságharc alapján áll, és ennek szellemében működik”; továbbá hogy „szolgálja Magyarországon élő – szabad mozgásukban és véleménynyilvánításukban akadályozott – társainkat. ...” Tehát az MNK kritikája adott volt a MEFESZ alapszabályában lefektetett célkitűzések és feladatok értelmében is. Itt vagy „Sasvári” fedőnevű tiszt vagy Halász Gábor hibázott – az előző, ha jelentésében alaptalanul túl pozitívan értékelte Halász szimpátiáját az MNK iránt, az utóbbi pedig abban, ha valóban azon az állásponton volt, hogy a MEFESZ ne gyakoroljon támadó kritikát a MNK-val szemben. 56-os menekülteknek nem – így a diákok szervezetének sem – lett volna szabad feladni a MNK-val szembeni kritika jogát.³¹

Amikor Halász Gábor megígérte, hogy elküldi „Sasvári”-nak a *Nemzetőr* egyik példányát, utóbbi leintette, és inkább egy újabb találkozót kért tőle,

³¹ Erről a kérdéstről Brunner György németországi diákszövetségi vezető igen értelmesen nyilatkozott egy vitában 1963-ban: *Várallyay Gyula: „Tanulmányúton”*, 2. kiadás, Occidental Press, Budapest, 2006. 236.

amiben rögtön megegyeztek. Az állambiztonság számára a rendszeres kapcsolattartás ügynökjelöltekkel vagy társadalmi kapcsolatokkal³² igen fontos eleme volt nemcsak az állandó információszerzésnek, hanem az esetleges beszervezésük felé vezető út egyengetésének is. Ezt bizonyítja egyébként „Módra” fedőnevű operatív tiszt alábbi „Hoffer Kurt” ügyében tett jelentése³³ 1964. április 20-án: „Az Elvtársak kérésére közöljük, hogy a Központ konkrét ügyként foglalkozik Halász Gábor – a továbbiakban Hoffer Kurt – ügyével a svájci magyar emigrációba, elsősorban pedig az ALUMNI Munkaközösségbe való beépülés céljából. Hazai feldolgozása folyamatban van... Annyi azonban már most közölhető, hogy nevezett nem ellensége a Magyar Népköztársaságnak... már most meg kell kezdeni, illetve folytatni sokoldalú feldolgozását, törekedni kell a vele való tervszerű és konspirált kapcsolat kiépítésére... Innen tudjuk meg, hogy Halász Gábor lett Genfben az állambiztonságnak a „Hoffer Kurt” fedőnevű kapcsolata.

Egy belső jelentésben³⁴ 1964. április 23-án azt írják, hogy „Hoffer Kurt” fn. jelölt Halász Gábor... Nevezett ügyével K-anyagok, valamint hálózati jelentések alapján, 1964 februárja óta foglalkozunk. Célunk: hazai és külföldi tevékenységének felderítése, kapcsolatainak megállapítása, hírszerző lehetőségének tisztázása, hazafias alapon történő beszervezésének előkészítése, majd végrehajtása, az ALUMNI Munkaközösség, valamint a diákemigráció vonalán történő felhasználása ... tanulmányozását megkönnyíti az a tény, hogy a rezidentúra Sasvári elvtárson keresztül 1964. március 28-án véletlen találkozó formájában személyes kapcsolatot létesített vele... a Genfben tanuló magyar diákok többsége támogatja a MEFESZ jelenlegi politikáját. Hoffer-nak komoly szerepe van a Genfi Magyar Diákközösség politikájának balratolódásában is.” Halász Gábor beszervezésének célja világos. Két hónappal azután, hogy az állambiztonság elkezdett vele foglalkozni, már eljutottak a személyes kapcsolat létrehozásához, ami rendkívül gyorsnak bizonyult a legtöbb beszervezésre kiszemelt jelölt esetével összehasonlítva. Érthető, hogy a gyors személyes kapcsolatteremtés Halász beszervezésének felgyorsítására adott reményt.

³² Társadalmi kapcsolat kategóriáját képezték a hatalomhoz lojális személyek, akik önként vagy külön megkeresésre folyamatosan segítették az állambiztonság munkáját. Információkat adtak pl. külföldi utazásokon, politikai-társadalmi eseményeken résztvevő személyekről, ellenségesnek tekintett csoportokról stb. Az együttműködő személy központi nyilvántartásba nem került, dossziéja és fedőneve nem volt, együttműködési nyilatkozatot pedig nem írt alá, mivel az együttműködés nem beszervezéssel, hanem megbízással történt. Társadalmi kapcsolatok között nagy számban találunk pl. idegen állampolgárokat, illetve külföldön élő magyarokat, akik baloldali érzelmeik alapján vállalkoztak a magyar állambiztonsággal való együttműködésre.

³³ ÁBTL 3.2.4. K-1908. 53.

³⁴ ÁBTL 3.2.4. K-1908. 56–58.

„Sasvári” még több mint egy évvel később is jelent „Hoffer Kurt”-ról 1965. június 6-án³⁵: *„Jelentem, hogy 1965. június 5-én éjfélkor a lakásomhoz tartozó postaládában lezárt borítékban megtaláltam a MEFESZ által Evianban tartott konferencia teljes anyagát... mivel korábban Hoffer Kurt hasonló megoldást választott a „Nemzetőr” c. újság – mely a MEFESZ-t támadó cikket tartalmazta – továbbítására illetve átadásra, valószínű, hogy az anyagot Hoffer tette a ládába. Korábbi kapcsolatunk Hoffer kérésére szakadt meg – mikor az egyes diákvezetők ellen rendőrségi eljárás volt – és ezzel talán jelezni kívánta, hogy hajlandó a jövőbeni találkozásra... Hoffertől még hazautazásom előtt információkat próbálok szerezni a MEFESZ kongresszus várható kilátásairól. Hofferral kapcsolatunk baráti, a jelen helyzetbe[n] a kapcsolat létrehozására lehetőség van.”* Itt megtudjuk, hogy „Hoffer” továbbra is hasznos információkkal látta el az állambiztonságot, amelyekkel hatékonyabban tudták kiépíteni a MEFESZ bomlasztási stratégiáját. Így informálódni tudtak nyugati forrásból is az eviani konferenciáról, nem csak a hivatalos szervek otthonról kiküldött részvevőitől. Az ilyen természetű információk bővítették az állambiztonság ismereteit, mert különböző szempontok szerinti észrevételeket kaptak az eseményekről, és ezúton valószínű bizalmas információkhoz is hozzájutottak. Ezért hangsúlyozza „Sasvári” főnökeinek, hogy „Hoffer”-től meg akarja szerezni a közeledő MEFESZ-kongresszussal kapcsolatos fejleményeket, a várható erőviszonyokat a MNK-val inkább szimpatizáló és a markánsan 56-os elkötelezettségű csoportok között – hiszen ezek határozták meg, milyen felfogású diákokat választhat majd a közgyűlés a vezetőségbe, ami elsőrendű érdeke volt az állambiztonságnak a további bomlasztás lehetőségeinek szempontjából.

A fent említett svájci rendőrségi eljárásokról a *Tévíton* könyvben írtam³⁶ Ruzska Péterrel kapcsolatban, akit egy Vízhányótól kapott jelentés szerint 1965. március–május között beidézték a rendőrségre, majd másik alkalommal két civil ruhás idegen rendőr meglátogatta lakásán, ahol hosszasan kifaggatták. A fenti jelentésből úgy tűnik, hogy Ruzska („Carter” fedőnevű jelölt) esetének a híre gyorsan elterjedt a MEFESZ-es diákok között, s láthatóan félelmet keltett, különösen azoknál, akik kapcsolatban álltak a magyar állambiztonsággal. Tehát valóban nem kizárt, hogy „Hoffer Kurt”-ot ez a hír megijesztette, s óvintézkedésként időlegesen felfüggesztette kapcsolatát tartótisztjével.

„Hoffer” helyzete később sem változott, amint azt jól mutatja Szabó János rendőr őrnagy 1966. április 27-i jelentése³⁷: *„Hoffer” önként felajánlotta szolgálatait. Értékes információkat és írásos anyagokat adott át. Konspirációs okokból később kérte a találkozók szüneteltetését, mert a rendőrség több*

³⁵ ÁBTL 3.2.4. K-1908. 65.

³⁶ *„Tévíton”* 86-87. és ÁBTL Bt-990 111.

³⁷ ÁBTL 3.2.4. K-1908. 67.

barátját kihallgatott a Magyar Követséggel való kapcsolat gyanúja miatt. A kapcsolat szüneteltetésének idején Regős elvtárs postaládájába juttatott értékes írásos anyagokat. Az eddigi tapasztalatunk szerint őszinte és készséges irányunkban, de a rendőrségi figyelestől való félelme korlátozza aktivitását. ... ez a félelme fokozódhat, így ez esetben csak halaszthatatlan, más úton nem realizálható rendkívüli ügyben javasolom felhasználását.” Érdekes az információ, miszerint a svájci rendőrség a magyar követséggel tartott kapcsolat miatt hallgatott volna ki magyar diákokat. Akik mégiscsak menekült státust kaptak a svájci államtól 1956-ban, s ezért a svájciak neheztelhetek rájuk, amikor annak a kormánynak a követségére járnak be, akik elől pár évvel korábban elmenekültek. Érthető az idegenrendőrség aggodalma, amennyiben komolyan vették a diákok menekült státusát. Különös tekintettel arra, hogy a magyar menekültek mind svájci állampolgárságra vártak már ebben az időben, mivel a szükséges tizenkét évből már nyolc-kilenc évet svájci rezidensként töltöttek az országban. Ebből a jelentésből egyébként azt is megtudjuk, hogy az ügyben kulcsszerepet játszó „Sasvári” operatív tiszt valójában Regős vezetéknévű rendőrtiszt volt.

Szabó János rendőr őrnagy 1967. június 14-i javaslatában³⁸ azt írja, hogy „'Hoffer Kurt' fn. jelölt 1964-ben került látóköriünkbe... nevezett visszavonult az emigrációs tevékenységtől. Regős elvtárs hazatérése óta a személyes kapcsolatra nincs lehetőségünk. ... nincs reális alap más hírszerző tiszt bekapcsolásával a kapcsolat felújítására. Javasolom az ügyében 1964-ben megnyitott KT-665/64. sz. dosszié lezárását és irattárba helyezését.”

„Hoffer Kurt” esete ismételten azt mutatja be, hogy aki csupán ügynökjelöltként tartott több éves kapcsolatot az állambiztonsággal, az információszerzésben és írott anyagok szolgáltatása terén akár hatékonyabb lehetett, mint több beszervezett ügynök. Ő sok olyan anyaggal látta el genfi tartótisztjét, „Sasvári”-t, amit máshonnan körülményesebb vagy esetleg kockázatosabb lett volna beszerezni. Tehát kimondottan hatékony munkát végzett az állambiztonságnak a MEFESZ bomlasztási terveivel kapcsolatban anélkül, hogy beszervezték volna.

„Bara Rudolf”

Egy hálózati személyek adatait összesítő kérdőíven³⁹ találjuk Somogyi (Singer) László nevét (Kisújszállás, 1929), és a hozzá csatolt lapokon⁴⁰ a következő dátum nélküli megjegyzést: „Somogyi közeledése valószínű összefügg azzal, hogy szeretne hazatérni, ... nem zárkózik el a találkozók elől...”

³⁸ ÁBTL 3.2.4. K-1908. 70.

³⁹ ÁBTL 3.2.4. K-2084. 31.

⁴⁰ ÁBTL 3.2.4. K-2084. 34–44.

Politikailag nem mindenben ért egyet velünk. A mama elmondása szerint is a pártból való kizárása óta sokszor cinikus, de nem ellenséges. Érzésem szerint valahogy szeretné magát bebiztosítani, hogy esetleges hazatérése után ne legyen 'bántódása'."

Mivel Somogyi egyre exponáltabb személyé válik és esetleg sor kerül végleges feldolgozására, és bevonására, igyekszem fokozatosan konspirációba vinni... Felvettem azt is, ha eredményt akar elérni a Diákközösség⁴¹ balratolódása érdekében, nem szükséges túlhangsúlyozni marxista meggyőződését. – Somogyi észrevételemet elfogadta.

Tehát Somogyi⁴² 1956 előtt párttag volt Magyarországon, de valamikor az 50-es években kizárták a pártból, majd 56-ban disszidált Svájcba. Genfben 1963-ban hajlandó volt a találkozókra és együttműködésre a Népköztársaság követségével. „Sasvári” fedőnevű tartójának véleménye szerint Somogyi továbbra is marxista nézeteket vallott, amelyeket ezen a ponton el kívánt hallgattatni vele, hogy Somogyi ezáltal sikeresebben befolyásolhassa diáktársai véleményét a „Diákközösség”-ben, ahol nagy viták folytak a Népköztársasággal inkább szimpatizáló és kritikus csoportok között. Ez a szervezet tömörítette magába az inkább baloldali orientáltságú genfi diákokat, azokat, akik között többen elfogultak voltak a magyarországi helyzet megítélésében.

„Sasvári” 1963. december 22-én jelentette,⁴³ hogy „a Magyar Diákközösség irodalmi estjén való részvételünk, ill. meghívásunk miatt Ágoston és Kukorelly élesen támadta a Diákközösség vezetőségét. Somogyival részletesebb információ beszerzése végett találkoztam. ... Az irodalmi est után ... néhányan még az előadó teremben maradtak beszélgetni a Magyar Műhely szerkesztőivel. Ágoston és még néhány társa lement az ebédlőbe és ott már kezdték vitatni a dolgot. Majd lehivatták Somogyit és éles hangon felelősségre vonták meghívásunk miatt.

Somogyi közölte, hogy a vezetőség a meghívásról nem tud. Ők nem küldtek meghívót, ill. ilyen megbízást nem adtak senkinek. Ágoston ezt nem hitte el, és vizsgálatot követelt. A jelenlévő Szakál Imre, aki szintén tagja a vezetőségnek erre elmondta, hogy a vezetőség tudta nélkül a meghívókat ő küldte el. Ennek célja az volt, hogy a nagykövetséget tájékoztassák a genfi magyar egyetemisták tevékenységéről, és az, hogy ilyen formában kapcsolatot létesítsenek a nagykövetséggel ... behivatták Somogyit a MEFESZ-hez. Szintén kifogásolták a meghívásunk tényét, ... majd egy angol nyelvű levelet mutattak a „Szabad

⁴¹ A „Diákközösség” egyike az akkoriban Genfben működő két vetélkedő helyi magyar diákszervezetnek, ahol észrevehetően nagyobb volt a MNK iránti szimpátia.

⁴² Fontos megjegyezni: a genfi Somogyi (Singer) László nem azonos a svédországi Somogyi László volt MEFESZ-elnökkel.

⁴³ ÁBTL. 3.2.4. K-2084. 46–47.

Európa” fejlődésével ellátva, mely azzal fenyegetődzik [sic], ha nem állják útját a baloldal felé tolódásnak, akkor megvonják az anyagi támogatást.

Somogyi szerint az ügy még nem zárult le. A diákközösség tagjainak többsége Szakál mellett áll ki. ... Somogyi felhívta figyelmemet, hogy a MEFESZ is tervezi, hogy a KISZ-szel közvetlenül kapcsolatot építsen ki. A MEFESZ külügyi osztályának vezetője már lépéseket is tett, de közben leállította, mert tudomást szerzett arról, hogy ezt a MEFESZ egyes tagjai provokációra és ellenséges tevékenységre akarják kihasználni.”

A „Magyar Műhely” irodalmi estjére – mint láttuk – meghívták a magyar követséget is, és a jelek szerint „Sasvári” jelen is volt. Két ismert genfi egyetemista – Ágoston István és Kukorelly Pál – felháborodása miatt kitudódott, hogy a követség a meghívót nem a gyanúsított Somogyi Lászlótól, hanem az ekkorra már ismét párizsi Szakál Imrétől kapta. Tudnivaló, hogy Szakál Imre 1962 és 1963 októbere között MEFESZ-alelnök volt, Genfben élt, és 1963 júliusa és szeptembere között az állambiztonság „Surry Jacques” fedőnevű ügynöke lett.⁴⁴ Feltehető, hogy az 1963. decemberi jelentés egy novemberi rendezvényről ír, s ebben az esetben nem kizárt, hogy Szakál – miután októberben letudta egyéves alelnöki megbízását – még továbbra is Genfben tartózkodott, nem tért vissza Párizsba, s így akár személyesen adhatta át a meghívást a követség embereinek; mint ügynöknek ugyancsak megvolt hozzá az ismeretsége, s lehetősége. „Sasvári” vagy forrása, Somogyi hibázott, mert a fenti jelentés azt állítja, hogy Szakál a MEFESZ vezetőség tagja volt 1963. decemberben. Ez nem felel meg a valóságnak: Szakált az 1963. októberi közgyűlésen nem választották újra semmilyen tisztségre.

Nincs kizárva, hogy „Sasvári” jelentése szerint 1963 decemberében Ruzska Péter, a MEFESZ külügyi alelnöke (aki 1963 októberében már „Carter” fedőnevű jelöltként szerepel egy jelentésben⁴⁵) komolyan foglalkozott volna a KISZ-szel való kapcsolatfelvétellel. És amennyiben tényleg foglalkozott az ötlettel, kérdéses, mi tarthatta vissza a megvalósítástól? Az „ellenséges tevékenységre” vagy „provokációra” való kihasználás mellett lehetett más oka is: esetleg éppen az, hogy az állambiztonság nem nézte volna jó szemmel a KISZ-vezetőség kapcsolatát a MEFESZ-szel, tudva tudván, hogy ezt a tagszövetségek és tagság többsége nem fogadná el, és így csupán hátráltatná a bomlasztási taktika sikereit. Ismerve az újonnan megválasztott MEFESZ-elnököt, Somogyi Lászlót (aki nem azonos a genfi Somogyi S. László genfi diákkal) valószínűnek tartom, hogy nehézségeket gördített a kezdeményezés elé vagy csak kemény feltételek mellett egyezett volna bele bármilyen Ruzska Péter által javasolt kapcsolatfelvételbe.

⁴⁴ *Tévíton*, 72.

⁴⁵ *Tévíton*, 83. és ÁBTL. Bt-990. 69-70.

„Sasvári” 1964. január 28-i jelentése⁴⁶ szerint „Somogyi [S. László] teljes konspirációba való bevonása nem okoz nehézséget. Igen óvatos, ügyel arra is, hogy főnöke ne szerezzen tudomást találkozásainkról. Az üzletben [ahol dolgozik] csak hivatalos hangnemben érintkezik velem. Találkozásaink során azonban tegeződünk, a köztünk kialakult kapcsolat megérett arra, hogy Somogyitól fokozatosan hasznosítható információkat kapjak.” Az állambiztonság számára ez a határozottan pozitív megítélés előrevetítette Somogyi kapcsolatának elmélyülését.

„Módra” fedőnevű operatív tiszt jelentése⁴⁷ 1964. március 23-án *Bara Rudolf ügye* címmel már azt jelzi, hogy Somogyi „Bara Rudolf” fedőnevű egyén ügynökjelöltté avanszált az állambiztonságnál. Jelentésében mégis hozzáteszi: „Bár a Bara ügyében végzett eddigi munka általában pozitív eredményeket mutat, tovább kell folytatni személyes tanulmányozását, a lehetőség szerint hálózati és egyéb úton történő sokoldalú ellenőrzését. Tisztázni kell mindenek előtt Bara jelenlegi helyzetét, ... hírszerző lehetőségét és beszerzésének körülményeit is.” E józan megjegyzés óvatosságról tanúskodik, amit a pár hónappal későbbi fejlemények majd igazolnak.

Somogyi jelölt voltát Kanyó András rendőr százados és Turai József rendőr őrnagy már három nappal korábbi (1964. március 20-i) jelentése⁴⁸ is mutatja, amely így kezdődik: „'Bara Rudolf' fn. jelölt Somogyi S. László, Kisújszállás. 1929. dec. 22. magyar nemzetiségű és állampolgár...”. Továbbá áttekintik személyes háttérét: „1944-ben, származása miatt szüleivel és testvéreivel Auschwitz-ba deportáltak, ahonnan a felszabadulás után tértek haza. Úgy „Bara”, mint szülei, 1945-ben beléptek az MKP [Magyar Kommunista Párt]-ba. Anyja jelenleg is MSZMP-tag... majd [Bara] a Műszaki Egyetemen folytatta tanulmányait. Két évfolyam elvégzése után azonban az egyetemről és ezzel egyidejűleg az MDP-ből is kizárták, mert önéletrajzában elhallgatta szülei korábbi helyzetét. ... kizárás komoly nyomokat hagyott „Bara”-ban... Disszidálásának fő oka azonban – mint ahogy ez később kiderült – egyetemi tanulmányainak folytatása volt, amelyre vele együtt disszidált társai is ösztönözték.” Kibontakozik „Bara” és családja meghurcoltatása a holokausztban, majd a kommunizmus hatalomra jutása után további kihívásaik, a hovatarozás igénye, a pártba való belépés, és az egyetemista „Bará”-val szemben alkalmazott önkényes lépések komplikált története, ami főleg a család háború előtti, elhallgatott üzleti magánvállalkozása miatt következett be. Így lett egy baloldali neveltetésű, marxista fiatalból 56-os menekült diák – utóbbi legfőképpen azért, hogy egyetemi tanulmányait Nyugaton szabadon

⁴⁶ ÁBTL. 3. 2. 4. K-2084. 52.

⁴⁷ ÁBTL. 3. 2. 4. K-2048. 59–60.

⁴⁸ ÁBTL. 3. 2. 4. K-2048. 62–63.

folytathassa. Bizonyíték az egyének társadalmi és politikai hátterének komplikált fejleményeiről Közép-Európában a második világháború, valamint a holokauszt előtt és után.

Turai József rendőr őrnagy 1964. április 9-i jelentésében⁴⁹ azt írja, hogy „Barát” fn. társadalmi kapcsolatuk beszámolt egy a MEFESZ-irodában tett látogatásáról, és jelzi, hogy *„A MEFESZ titkárságon még egy fiatal férfi volt jelen, akinek egyáltalán nem tudom a nevét. A többiek Leninnek hívják, elsősorban kopasz feje és valóban Leninhez hasonlító arcvonásai miatt... Megjegyzés: Az említett személy azonos „Bara” fn. jelöltünkkel, aki jelenleg a Genfi Diákközösség alelnöke.”* Ez – mint érdekesség – valóban emlékeztet a genfi egyetem menzájáról is ismert Lenin becenevet viselő 56-os magyar diákra: azaz Somogyi S. Lászlóra, akit onnan látásból magam is ismertem 1959–1960-ban.

„Módra” fedőnevű tiszt 1964. április 20-án megjegyzéseket⁵⁰ küldött a berni rezidentúrára „Bara”-val kapcsolatban, helyeselte Sasvári operatív munkáját, és megállapította: „Bara” *„hajlandó a kapcsolat további fenntartására és ami ennél fontosabb, érdekes információk átadására... Bara segítőkészségét mi sem bizonyítja jobban, mint az Elvtársak által közölt Németh János nevű személy provokációjának Bara által történt megghiúsítása és az egész ügy Sasvári elvtársnak történt azonnali jelentése. Tájékoztatása a MEFESZ baloldali politikáját támadó körökről, a Franciaországban rendezett nemzetközi ifjúsági szemináriumot, valamint Somogyi László MEFESZ elnök tevékenységét illetően is megfelelnek a valóságnak. A fenti körülmények arra engednek következtetni, hogy Bara tényleges ügynöki beszerzése célszerű...”*

Mindez jól mutatja, hogy „Bara” egyre aktívabb és sikeres munkát végez nemcsak a hírszerzés terén, hanem saját kezdeményezésre bizonyos akciókban is részt vesz, hogy semlegesítse a MEFESZ állambiztonság által baloldalinak minősített (értsd: az MNK-val szemben lojális vagy nem kritikus és ’56 követeléseit kerülő vagy feladó) vezetői ellen folytatott támadásokat. Tehát fedezetet nyújt azoknak, akik – ha ügynökök vagy ügynökjelöltek – tudatosan erőltetik azt a MEFESZ-politikát, amely lehetetlenné teszi a kompromisszumokat, mélyíti a megosztottságot és konfliktusokat a szervezetben belül. Tehát bomlaszt és a működésképtelenség felé tereli a diákszervezetet.

Ismét Turai rendőr őrnagy írja 1964. június 27-én:⁵¹ *„Jelentem, hogy 1964. június 11-re megbeszélte találkozón Bara nem jelent meg. A biztosító találkozó rendszer végleges formájában még nem volt rögzítve ezért Barát órajavítás*

⁴⁹ ÁBTL 3. 2. 4. K-2048. 66.

⁵⁰ ÁBTL 3. 2. 4. K-2048. 69.

⁵¹ ÁBTL 3. 2. 4. K-2084. 81—82.

legendájával megkerestem, ahol dolgozik... átmentünk az üzlet melletti bistróba.... Bara azzal kezdte, arra akar kérni, hogy egy ideig ne találkozzunk. Őszintén megmondta, hogy fél, ... elmondta, hogy a genfi magyar Diákközösség és a Diákszövetség között nagy harc folyik, hogy kik képviseljék ténylegesen a magyar egyetemistákat.

A Diákszövetség felélénkítését szerinte a svájci rendőrség irányítja. Így akarják meggátolni a genfi magyar egyetemisták és szervezeteiknek balra tolódását... Bara továbbra is biztosított segítségéről, de arra kért értsük meg a jelenlegi helyzetben a találkozásokat nem meri vállalni..."

Korábban nem találtam utalást a svájci rendőrség közbelépéséről magyar diákszervezeti kérdésben Genfben, csupán egy személy kihallgatásáról írtam.⁵² A genfi magyar diákok két szervezetet működtettek már 1964-ben, és a kettő rivalizálását baloldali, illetve jobboldali beállítottságuk tette feszültebbé – melyik képviselje a genfi magyar diákságot? Kérdéses, miért avatkozott volna be a svájci rendőrség a két szervezet – a Diákközösség és a Diákszövetség – vitájába 1964-ben, illetve miért figyeltek volna fel ekkor a svájci rendőrségen a baloldali befolyásra, hiszen 1963-ban, Vízhányó elnöksége idején valóban markánsan nem csak baloldali, hanem az MNK-val szemben is egészen lojális írások és kongresszusi munkakönyv kerültek közkézre, és ekkor a svájciak passzív megfigyelők maradtak. Az ugyan feltételezhető, hogy a két rivális genfi csoport ügye látóköribe került, hiszen a genfi diákok kapcsolatban kellett legyenek az idegenrendőrséggel menekült státusuk miatt is, és ezen az úton a nem baloldaliak (így írom, mert volt közöttük nem jobboldali is, akik nem adták fel az MNK-val szembeni kritika jogát, valamint nem tértek el '56 követeléseitől) között voltak, akik ismeretséget köthettek svájci rendőrökkel, és azokat befolyásolták a beavatkozásra. Tudjuk, „Carter” fedőnevű ügynökjelöltet 1965 márciusában zaklatták a svájci rendőrök.⁵³ A fentebb említett „Hoffer Kurt” fedőnevű ügynökjelölt is csak 1965 nyarán panaszkodott tartótisztjének, hogy aggódik a svájci rendőrség zaklatásai miatt. Minden esetre „Bara” aggodalma 1964-ben alapozott kellett legyen, hiszen az egyébként pozitív viszonya az állambiztonsággal nem indokolja, hogy alaptanul, ezzel az ürüggyel próbált volna kitérni a további kapcsolattartás elől.

Érdekes jelentést⁵⁴ olvasunk „Sasvári”-tól 1964. november 6-án a „Bara”-tól egy nappal korábban kapott információk alapján. A genfi „Diákközösség és Diákszövetség között békéltető tárgyalások voltak. Megállapodtak, hogy a jövőben közös rendezvényeket szerveznek... A MEFESZ külügyi alelnöke Vermes elmondta neki, hogy erre azért kerül sor, mert a Szabad Európa csak ilyen feltételek mellett hajlandó további ösztöndíjakat folyósítani.

⁵² *Tévúton*, 86.

⁵³ Uo.

⁵⁴ ÁBTL 3. 2. 4. K-2084. 91–92.

A MEFESZ-ben ismételten – elsősorban az elnök Unger és Vermes részéről – felmerült a magyar egyetemekkel való kapcsolatfelvétel. Unger elképzelése az, hogy különböző előadások megtartására Magyarországról hívnának meg előadókat... A meghívás személyre szóló lenne, a KISZ.-t hivatalosan nem akarják felkérni...

Az utóbbi kérdésben Unger és Vermes között véleményeltérés van. Vermes szerint a KISZ-en keresztül lehet csak a kapcsolatkezdeményezés eredményes. Barának a fentieket Vermes egy baráti beszélgetés során mondta el.”

Közvetlenül az 1964-ben tartott évi MEFESZ-közgyűlés után, a vezetőség külső nyomások alatt feltehetően alkalmazkodni akart a két rivális genfi diákszervezet kérdésében. A Szabad Európa valóban szorgalmazhatta a kérdés megoldását, természetesen az MNK-val nem lojális Diákszövetség javára, szemben a Diákközösséggel, melynek „Bara” volt az elnöke. Viszont november 21-én Sasvári újabb jelentése⁵⁵ ellentétes álláspontról értesít, mert „Egyelőre a MEFESZ. még ellenzi a két szervezet egységesítését... A MEFESZ elnöke elmondta „Bara”-nak, hogy különösen a Ny. Németországi szervezetek szorgalmazzák a két genfi magyar diákszervezet egységesítését [sic!].” Bár ismételten hozzátette: „A Szabad Európa az ösztöndíjak megvonásával fenyegetőzve akarja ezt a célt elérni.”

Feltehetően, amint Vermes alelnök fokozatosan közelebbi kapcsolatba került az állambiztonsággal 1965-ben (júliusra már „Glück” fedőnevű ügynökként említik⁵⁶), ő tudatosan befolyásolhatta a MEFESZ vezetőségét, hogy határozottabban támogassák a „Bara” által vezetett Diákközösséget, és adják fel a két rivális szövetség egyesítésének gondolatát.

Temesi Gábor rendőr őrnagy javaslata⁵⁷ 1965. február 25-én végül döntésre viszi az állambiztonságnak „Bara”-val ápolta kapcsolatát: „'Bara Rudolf' beszerzését hazafias alapon, fokozatos módszerrel a berni rezidentúra beosztottja Regős János r. őrgy. elvtárs hajtja végre nyilvános helyen lefolytatandó 4-5 találkozó keretében...” A fokozatos beszerzés során teendő intézkedéseket sorolja fel ezután Temesi javaslata, beleértve az anyagiakra vonatkozó utasításokat, amelyek így szólnak: „Az eddigiektől eltérően megkezdjük a hírszerző munka során valóban felmerülő költségei megtérítését, eredményes munka esetén időszakonként anyagi juttatásban részesítjük összhangban az általa szolgáltatott híryananyagok értékével. E juttatásoknak nem lehet rendszeres jellege.” Ez eddig az egyik legkonkrétabb kitétel, amit találtam egy beszerzendő ügynök anyagi juttatásait illetően. Érdekes az utolsó mondat, amelyben rögzítik, az ügynök nem számolhat állandó és rendszeres anyagi

⁵⁵ ÁBTL 3. 2. 4. K-2084. 93.

⁵⁶ *Tévíton*, 105-106. és ÁBTL. Bt-990. 120.

⁵⁷ ÁBTL 3. 2. 4. K-2048. 107.

támogatással. Ezzel fenntartják a bizonytalanság légkörét, amelyben az állambiztonság mindenféle előzetes megállapodás nélkül dönt, mikor, milyen támogatást érdemel az ügynök. Ezzel – feltehetően a gyakorlat is ezt sugallta – az ügynökre állandó nyomást tudtak gyakorolni, amely maximális teljesítésre serkentette a hírszerzőt, különösen, ha komoly szüksége volt az anyagi támogatásra. Valószínű, jó fizetéssel alkalmazott ügynököknél ez a módszer nem volt alkalmazható, illetve nem nyújthatott indíttatást magasabb teljesítményre.

„Sasvári” operatív tiszt jelenti⁵⁸ 1965. június 6-án, hogy „*Barát május 27-én lakása közelében sikerült felszednem. Bara láthatólag örült az általa véletlennek vélt találkozóznak. Mivel nem ért rá, csak egy rövid beszélgetésre került sor... Megállapodtunk, hogy 5-én szombaton a Place de Navigation 11 h-kor találkozunk.*

Bara a megbeszélte találkozón pontosan megjelent. Elhozta magával a MEFESZ tájékoztatóját mely az eviani konferenciával foglalkozik... Munkahelye jelenleg sincs, alkalmi munkát vállal főleg Klein Ottónál. Egy kávézót szeretne nyitni a Rue des Alpes környékén...

Egyenlőre [sic] [Diákközösségi] közgyűlést nem terveznek. Ennek célja az, hogy el akarják kerülni a másik diákszervezettel az összetűzést, másrészt így megakadályozni őket, hogy a két [genfi] magyar diákszervezetet a MEFESZ kongresszusa előtt esetleg egyesítsék. Jelenleg még a MEFESZ nem ismeri el őket és így annak a közgyűlésén sem tudnak részt venni...

Beszámolt arról is, hogy találkozott Ugly-val a MEFESZ elnökével⁵⁹.... Ugly attól fél, hogy az esetleges elnökválasztás a MEFESZ célkitűzéseiben és programjában is változásokat – jobbra tolódást – fog előidézni. Ezért mindent megtesz annak érdekében, nehogy a nyugatnémet szervezet jelöltjét fogadják el. Még a kongresszus előtt szeretné, ha a magyar diákok részére felajánlott ösztöndíjak ügye rendezést nyerne. Ezért közeli barátait illetve a MEFESZ eviani konferenciáján résztvevő két magyart (Varga Györgyöt és Hoch Róbertet) megkérte, segítsenek minél több ösztöndíjasokat[sic] találni....

Megjegyzés. *A Központ által meghatározott feladatok végrehajtását megkezdtem. Egyenlőre[sic] Bara aktívabb és folyamatos munkáját szorgalmazom. Fokozatosan rátérek a konkrét eligazításra. Annak ellenére, hogy kapcsolatunk jellege egyre bizalmasabb és konkrétabb a kérdés nyílt felvetését a jelen helyzetben még nem tartottam célszerűnek. Kérem figyelembe venni, hogy Bara baráti körébe tartozó személyek ellen (Szakál, Ruszka) rendőrségi intézkedések voltak ez Barát kissé bizonytalanná tette.*

⁵⁸ ÁBTL 3. 2. 4. K-2048. 121–123.

⁵⁹ A MEFESZ elnöke 1965. júniusban Unger László volt, akinek a rezidentúrán nyilván az „Ugly” fedőnevet adták. Tudnivaló, hogy az állambiztonság fedőnevet adott gyakran olyan személyeknek is, akiket megfigyeltek, vagy akikkel semmilyen kapcsolatuk nem volt.

A genfi Diákközösség és Diákszövetség közötti rivalizálás és egymás visszaszorításának a taktikája dominálta a genfi magyar diákok szervezeti életét 1964–1966-ban. Ez a közel két évig tartó vetélkedés és parázs vita a két genfi csoport között hozzájárult a MEFESZ-en belüli feszültség fokozásához is. Mivel a vita színvallásra kényszerítette a genfi székhelyű Nemzetközi Titkárságot, így szolgálta a magyar állambiztonság bomlasztási törekvéseit. Fontos kérdés, mi szerepe lehetett a viszály kezelésében, illetve befolyásolásában a svájci idegen rendőrségnek, s volt-e bármi szerepe? Feltehető lenne, hogy a svájci idegenrendőrség tudatosan beavatkozott volna a Magyar Népköztársasággal inkább szimpatizáló és az ellenük fellépő genfi csoportok közötti vitába azáltal, hogy megfigyeltette, illetve megfélemlítette az első csoport néhány aktívabb tagját? Hogy ezzel korlátozza szervezkedésüket, és így előnyösebb helyzetbe hozza a második csoportot, a Diákszövetséget? Honnan származhatott az indíttatás, ha egyáltalán volt ilyen külső befolyás? Eddigi kutatásaim nem fedtek fel semmilyen bizonyítékot ebben a kérdésben. Ha volt bármiféle indíttatás, két lehetőség plauzibilis: egyrészt, a már említett genfi magyar diákok egyikének a közbenjárása az idegenrendőrségnél; másrészt, ha maximális értelemben konspiratív magyarázatokat keresünk, akkor feltehető az is, hogy a Szabad Európa Bizottság, jól ismerve a MEFESZ és a két genfi csoport konfliktusait, az amerikai hírszerzés és elhárítás, a CIA csatornáin keresztül odahathatott, hogy a svájci idegenrendészet lépjen akcióba egy lényegében kommunista érdekeket szolgáló svájci magyar diákcsoporttal szemben – bár ilyesmi inkább magyarázható lenne egy sokkal nagyobb jelentőségű ügyben, mint a MEFESZ politikája, ahol a tét az amerikaiaknak és svájciaknak sokkal nagyobb lett volna, mint a menekült magyar diákok viszályainak kérdése. Tehát ez utóbbit nem tartom valószínűnek.

A fenti két feltételezés egyikére sincs semmilyen bizonyítékunk, mint ahogy a magyar állambiztonság jelentése sem ad magyarázatot a svájci rendőrség beavatkozására, csupán a „Bara” fedőnevű ügynökjelölttől kapott híreket ismétli.

Mivel a svájci rendőrség több magyar diákszövetségi munka terén aktív magyar diákot zaklatott, és erről minden érdekelt diák szinte azonnal értesült, ez érthetően félelmet keltett bennük. Ők maguk sejtették, hogy a svájciak tudnak a magyar követségi kapcsolataikról, és attól is tartottak, hogy magyar diáktársaik körében hangoztatott véleményükről is értesülhettek a hatóságok – ahol rossz szemmel nézhették volna a Népköztársasággal szembeni elnéző, sőt lojális kijelentéseket. Érthető tehát, hogy ilyen körülmények között „Bara” igen óvatos akart lenni, és kérte, függesszék fel a további aktív kapcsolattartást vele.

1965. november 2-án Turai József kivonatot⁶⁰ terjesztett fel a berni rezidentúra jelentése alapján: „*Bara Rudolf: az egyetemi diákszervezetek tevékenységéről adott információt. Helyzetében változás állott be. Megkapta a már jelzett „Bistró”-hoz a működési engedélyt. Az üzlet december elején készül el. Egyelőre tisztázatlan, honnan szerezte az üzlethez az anyagi fedezetét... Elnöki posztját a diákszervezetben nem tudja megtartani.*

Barátja, Hoffer Kurt a MEFESZ-nél ellenőrként tevékenykedik. Hoffertől hallottak alapján Ugly-t le akarják váltani a MOTI⁶¹ elnökségéről. Tudomása szerint a MEFESZ felé „Ugly” minden felvilágosítást megtagadott. A MOTI-t el akarja választani a MEFESZ-től, ill. kivonni a MEFESZ hatásköre alól.” Turai aláírása mellett kézzel írva ez áll: „Részletes jelentés következő futárban jön!” Feljebb, olvashatatlan aláírással a következő megjegyzés áll a lapon: „Szabó János e. [elvtárs], a futárt várjuk meg - ...van valamilyen ellenőrzési lehetőségünk?”

Érezhetően megnyugvást keltett „Bara” sikere a korábban már említett bistróval kapcsolatosan, hiszen ez stabilitást és megélhetést biztosít majd „Bara” életében, bár kérdések merültek fel honnan tudott annyi pénzt összeszerezni, hogy egy vendéglátó helyiséget meg tudjon nyitni. Ugyanakkor pedig szinte rosszálló rövidséggel jegyzi meg Turai rendőr őrnagy, hogy „Bara” nem tudja megtartani a Diákközösségben elnöki pozícióját. Ugyanis nyilvánvaló lehetett az állambiztonság számára, hogy a genfi diákszervezettől való eltávolodása megnehezíti majd „Bara” számára az állambiztonság szempontjából a legfontosabb információk, vagyis a MEFESZ és a két rivális genfi diákszervezet életét érintő hírek megbízható szolgáltatását.

„Bara” kiesése az egyik rivális genfi diákszervezet vezetőségéből annál inkább is érzékeny ponton érintette az állambiztonságot, mert „Hoffer Kurt” fedőnevű jelöltet mindaddig szintén nem sikerült beszervezniük. Viszont nem felel meg a tényeknek a jelentés állítása, amely szerint „Hoffer Kurt” a MEFESZ ellenőre lett volna 1965-ben. Eddigi kutatásaim során sehol nem találtam utalást arra, hogy „Hoffer Kurt” (Halász Gábor) genfi diák a MEFESZ ellenőre lett volna – a vezetők nevei megtalálhatók mind a *Tévíton* (221. o.) mind a *Tanulmányúton*” (2. Kiadás, 64-65. o.) könyvekben, amelyeket az évi közgyűlések jegyzőkönyveiből állítottam össze. Bár mind „Hoffer Kurt” mind „Bara” mindaddig gyakran értékes információkat adtak le tartótisztjeiknek, az állambiztonság kapcsolata a két genfi diákkal nem fűződött oly szorosra, hogy az ügynökké váló beszervezésüket biztosíthatta volna. Talán a beszervezéshez vezető út sikerében bízva jegyezték meg a budapesti felettesek a fent idézett

⁶⁰ ÁBTL 3.2.4. K-2048. 127.

⁶¹ MOTI: Művelődési és Oktatási Tájékoztató Iroda – a MEFESZ hozta létre 1963-ban magyarországi diákok nyugati ösztöndíjprogramjának megvalósítására. A jelen szövegben több helyen említve van.

kivonat lapján kézírásukkal, hogy várják meg a következő futárt, aki majd részletesebb – és remélhetőleg pozitív – információkkal szolgál „Bara” beszerzésének a kilátásairól.

A dolgok azonban nem alakultak pozitív irányba a következő hónapok során sem. „Sasvári” jelentése⁶² 1966. június 30-án szinte csalódottan jegyzi meg, hogy *„Baránál érezhető volt, hogy az eseményekről csak közvetett úton szerez tudomást. MEFESZ. ill. ifjúsági szervezetek vonalán a hírszerző lehetősége teljesen megszűnt. Ennek ellenére javaslom vele a kapcsolattartást az alábbiak miatt:*

1./ Szándékában áll a kávéház eladása és képzettségének megfelelő állás keresése. 2./ Jelenlegi helyzetében is használható szükség esetén segédkategóriaként – levélcím tulajdonosa vagy adott esetben személyi postaládaként.⁶³ 3./ Közvetett úton figyelemmel tudja kísérni... az emigráció tevékenységét. 4./ Politikailag megnyilvánulásai pozitívak. Magyarországon élő anyját nagyon szereti, rendkívül ragaszkodik hozzá.

A folyamatos kapcsolattartást felhasználva adott esetben, ha körülményei nekünk megfelelő vonatkozásokban változnának, beszerzését végre lehet hajtani vagy a Központból való kiutazás vagy Bara konspirált Magyarországra való utaztatása útján. Bara erre hajlandó lenne, többször felmerült ennek lehetősége beszélgetésünk során.”

Az állambiztonsággal tartott kapcsolata során többször felmerült a kérdés – mint más ügynök jelöltekénél is: milyen értékű információkkal látta el tartótisztjeit, és milyen lehetőségekkel működhetett volna, mint hírszerző beszerzése esetén. „Sasvári” jelentése immár hároméves kapcsolattartás után nem derülátó, mivel „Bara” hírszerző lehetősége az emigrációs ifjúsági-, azaz diákszervezetek terén véleménye szerint *„teljesen megszűnt”*, s így az állambiztonság gyakorlata alapján szinte eljutottak arra a pontra, hogy „Bara”-val meg kellett volna szüntetni a további együttműködést. Mégis, a jelentés felsorol néhány esetleges fejleményt meg *„segédkategóriaként”* felhasználható tevékenységét, amelyek jelentősége abban áll, hogy ha körülményei a jövőben az állambiztonság érdekei szempontjából kedvezően alakulnak, akkor jövőbeni beszerzése után hasznos munkát tudna végezni. Nem kizárt, hogy ezt az álláspontot azért javasolta „Sasvári”, mert három év alatt az állambiztonság – konkrétan a rezidentúra – oly sokat fektetett be a „Bara”-val ápoltságba, hogy mindent meg kellett tenniük a ráfordított források és energia megtérülésének lehetősége érdekében.

⁶² ÁBTL 3.2.4. K-2084. 130.

⁶³ Mint a szöveg jelzi, a segédkategória ügynök vagy jelölt közvetítő szerepet van hivatva ellátni, kapcsolatot tart, levelezést kezel, stb.

Ami az esetleges beszerzés módját illeti, az ügynökjelölt említett, konspirált hazautaztatása eredetileg valószínű „Bara” ötlete lehetett, hiszen az személyes érdekeit, családjával fenntartott kapcsolatát is szolgálhatta volna. De erre már nem került sor. Temesi Gábor rendőr alezredes jóváhagyott egy 1968. április 24-én beterjesztett javaslatot:⁶⁴ „*Bara Rudolf Kt. dossziéjának lezárására.*” Ennek értelmében „Bara” kapcsolata véglegesen megszűnt a magyar állambiztonsággal. A javaslatban említik, hogy „*1964. nyarán a svájci idegen rendőrség több diáktársával együtt, jelöltünket is kihallgatta. „Bara” helyes magatartása miatt a velünk való kapcsolata nem dekonspirálódott, de attól kezdve a találkozásokat ritkítottuk, majd 1966 júniusától szüneteltettük.*”

Jellemzően az olykori szubjektív hangsúlyokra és céltudatos fogalmazásra, „Sasvári” fenti jelentésében 1966 júniusában engedékeny és kompromisszumot kereső hangot üt meg a „Bara”-val tartott kapcsolat fenntartása érdekében. Azonban pont az ellenkezőjét találjuk „Bara” dossziéjának lezárása alkalmából 1968-ban – nyilvánvalóan azért, hogy nyomatékos érveket sorakoztassanak fel javaslatuk elfogadtatására, tehát az ügy lezárására –, ahol azt hangsúlyozzák, hogy „Bara”-t és egy-két diáktársát a rendőrség már 1964-ben kihallgatta és emiatt a rezidentúra 1966 júniusa óta teljesen szüneteltette vele a kapcsolatot. Ez magyarázza, hogy „Sasvári” 1966. júniusi jelentése volt az utolsó „Bara”-ról szóló irat, később a levéltárban lévő iratok jelenlegi feldolgozottsága alapján róla egyetlen jelentést sem találunk.

Így zárult le „Hoffer Kurt” után „Bara” megkísérelt beszerzésének története, amely – mint az előbbi esetben is – minden hosszabb távú siker nélkül végződött.

Viszont nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy mindketten gyakran értékes információkat juttattak el az állambiztonsághoz az 56-os magyar diákszervezetekkel és vezetőikkel kapcsolatban, és ezek hasznosak voltak az ügynökök és ügynökjelöltek által felerősítendő belső konfliktusok kiélezésére, tehát a bomlasztás előfeltételének biztosítására. Ebben a kontextusban fontos megjegyezni, hogy „Hoffer Kurt” és „Bara” ún. kutató dossziéját a MEFESZ 1967 januárjában bekövetkezett feloszlata után zárták le. Tehát a kapcsolatok végleges megszakítása már nem jelenthetett lényeges veszteséget az állambiztonság számára. Ezért könnyebb lehetett az állambiztonságon belül elfogadtatni a két volt genfi egyetemista ügyének lezárását.

⁶⁴ ÁBTL 3. 2. 4. K-2084. 131–132.

Kritikák a könyvről

Tévúton könyvemről több recenzió jelent meg. Talán a legtartalmasabb írás Standeisky Éva cikke az *ÉS*-ben 2011. szeptember 9-én *Besúgók a disszidáltak között* címmel. Cikke így végződik: „Mióta bővültek a kutatási lehetőségek az állambiztonsági iratokat őrző magyar levéltárban, divattéma lett az ügynökök leleplezése, tevékenységük feltérképezése. Több olyan színvonalas publikáció is megjelent azonban – közülük Szőnyi Tamás és Gervai András számomra különösen érdekes könyvét emelném ki – amely történelmi összefüggésbe ágyazva, a beszervezettek megértésére is törekedve vizsgálja az ügynökproblémát. Várallyay könyve is ezek közé tartozik.”

A *Tévúton*-t kritikák is érték, de azok és rájuk adott válaszaim megértéséhez sokat segíthet a könyv ismerete. Akik olvasták a könyvet, az itt közzétett utóéletet és kiegészítést lényegében és részleteiben is könnyebben megértik majd, beleértve válaszaimat is. Így könnyebben érthető adalékot kapnak a nyugati MEFESZ történetéről. Annak ellenére, hogy önálló szöveget szándékoztam készíteni, úgy látom, a könyv ismerete az itteni anyag átfogó értékelésének szinte alapfeltétele, s ezért remélem, hogy a jelen írás minél több érdeklődő olvasója lehetőséget talál és először elolvassa a *Tévúton*-t.

Unger László kritikája

Unger László volt MEFESZ-elnök (1964–1965) egy kétoldalas, hét pontban összefoglalt kritikát küldött a *Tévúton* könyvről Rainer Jánosnak, az 56-os Intézet igazgatójának 2012 elején.⁶⁵

Unger László kritikája felveti, hogy a könyv szerzője nem történész, a „bíró és vádlott” [sic – értelemszerűen „vádló”] szerepét kívánja eljátszani, csak bíraskodik másokon, önkényesen válogat az ügynökök és tartótisztjeik jelentéseiből, közben a könyv bevezetőjében bevallja, hogy a jelentések szubjektívek, torzítottak, tehát – Unger szerint – hazugok, nem felelnek meg a valóságnak, és emiatt a szerző rájuk támaszkodva „kommunista, ügynöki módon bíraskodik”; Vízahányó József, a legfontosabb ügynök, aki 1959–1964 között MEFESZ-vezető (egy évben elnök is) volt, összesen harminc tisztségviselő mind tudta róla az évek során, hogy beépített ügynök; mégis hagyták működni, ezért őket kollektív felelősség terheli, s ezek után az 1964-ben választott vezetőségnek (ekkor lett elnök Unger László) kellett „az előző évek romjait eltakarítani”, Vízahányót az irodából kitiltani: tehát nem az 1964-ben és később

⁶⁵ *Kritikai megjegyzések Várallyay (Nyíri) Gyula: “Tévúton – Ügynökök az ötvenhatos diákmozgalomban Nyugaton” c. könyvéhez (L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2011) – ez a címe a 2012. január 9-én küldött e-mailnek, amelyben Unger László kritikáját Rainer M. Jánosnak, Standeisky Évának, Ungváry Krisztiánnak és Gyenes Ádámnak küldte el.*

megválasztott vezetők hagyták cserben az 1956-os forradalmat, hanem a Várallyay (Nyíri) Gyulához hasonló, szűklátókörű, a beépített ügynökökkel megalkuvó diákpolitikusok 1959 és 1963 között; továbbá, nem az a pár beépített ügynök vezetett a MEFESZ/UFHS megszűnéséhez 1967-ben, hiszen a szervezet kezdettől a „demokrácia iskolája” volt, s így pártpolitikai ideológiák szerint csoportosult tagszövetségek és diákok soraiból alakult ki egy józan balközép csoport, szemben a szélsőjobboldali antiszemita, nyilas/hitleri, horthysta elemekkel, és mivel soha nem jött létre egy józan, jobbközép csoport, a szervezeten belüli harc mindig a balközép és szélsőjobb között dúlt, tehát ez a politikai tény és a pénzügyi források megszűnése okozta a MEFESZ/UFHS felbomlását.

Így összesíteném a kritika lényegét. Sajnos, Unger László kritikájának teljes szövegét nem tudtuk feltenni az 56-os Intézet és az ÁBTL honlapjára, mert Horváth Erzsébet, Gábor Dzsingisz és Unger László 2013. július 15-én e-mailben értesítettek döntésükről, hogy azt nem engedélyezik. A fent összegezett kritika közül több nem a könyvet, annak tartalmát, érveit és következtetéseit kritizálja, hanem magát a szerzőt és több volt MEFESZ/UFHS tisztségviselőt, őket szándékszik lejáratni, feltehetőleg azzal a céllal, hogy a könyvet ezúton hiteltelenítse.

Miután a fent összefoglalt kritika szövegét megkaptam Rainer Jánostól, pontokba szedtem válaszomat, amit ő (mint eredeti címzett) küldött el e-mailben Unger Lászlónak.⁶⁶ Vegyük sorra a hét pontot.

Minősítésemet a könyv megírásához nem kívánom méltatni, magát az elvégzett munkát kell értékelni – de nem egy olyan személynek, aki maga is érintett a történetben, s ezért nem várható el tőle teljes tárgyilagosság. Válaszomban írtam: „Hangsúlyoznom kell, hogy a *Tévúton* egy 230 oldalas tanulmány, 326 lábjegyzettel ellátva, ...” tehát „nem lehet ’összefércelt’ munka, legfeljebb Unger László nem ért egyet a tanulmány konklúzióival, vagy azokat elutasítja. Ami természetesen nem zárja ki, hogy bárki érdemi kritikával illesse könyvemet... A kitétel, hogy a könyv ’végtelenül szubjektív, saját [mármint a szerző] politikai nézetei szivárognak ki belőle’ értelmetlen: 1956 szellemiségén és követelésein, valamint a demokrácia eszméjének tisztelete mellett könyvem semmiféle politikai, pártpolitikai nézetet nem propagál. Továbbá összesen 22 lábjegyzetben hivatkozom volt MEFESZ-es tagokkal és vezetőkkel folytatott beszélgetésekre, konzultációra. A könyv senkit nem ’feketít be’, csupán tények

⁶⁶ *Válaszok és magyarázat Unger László „Kritikai megjegyzések Várallyay (Nyíri) Gyula: Tévéúton – Ügynökök az ötvenhatos diákmozgalomban Nyugaton” c. könyvéhez (L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2011.) 2012. január 17.* – ezt a több mint hat oldalas választ továbbította Rainer M. János 2012. január 24-én Unger Lászlónak. A szöveget az olvasó megtalálja az 1. számú mellékletben.

és titkos jelentésekből kapott mérlegelt információk alapján formál véleményt a szereplők tevékenységeiről.”

Válaszomban hangsúlyoztam: „Könyvemben sem ’a **bíró** és a **vádlott [vádló]** szerepét’ nem játszom, se nem ’**bíráskod[om]ik másokon**’. Adatokat, információkat és helyzeteket értékelek ki... Az, hogy a ’szerző (másokkal együtt) **szálláscsinálója** volt’ Vízhányó Józsefnek, nem felel meg a valóságnak: olvasható (*Tévúton*, 48. o., második bekezdés), hogy a németországi és bécsi UFHS-tagszövetség kérésére delegáltak két tisztségviselőt a Nemzetközi Titkárságra, ezeknek egyike Vízhányó József volt, és pedig avval a megbízással, hogy engem (aki Amerikából jöttem és 1959 októberében lettem elnök egy évre) és munkámat „ellenőrizzék”... Vízhányó 1959 novemberében érkezett Genfbe és velem dolgozott 1960 októberéig – három hónappal később visszatértem Amerikába tanulmányaim folytatására, és azóta Vízhányó Józseffel csak három alkalommal találkoztam, legutoljára 1992-ben (*Tévúton*, 193. o.). Mindig baráti kapcsolatot ápoltam vele, munkatársam volt, de nem voltunk közeli barátok.

Megjegyzendő, hogy a mai napig sincs bizonyíték arra, hogy Vízhányó be lett volna szervezve 1962 előtt (*Tévúton*, 44. oldal). Két újabb ÁBTL-dosszié tanulmányozása 2011 novemberében – a *Tévúton* publikálása után – azt jelzi, hogy Vízhányó 1961 szeptemberében lett kiszemelve (úgy tűnik, hazai levelezésének cenzurálása nyomán) a hálózatba való beszerzésre.... Az újabb [fentebb már idézett] dossziék adatai szerint Vízhányó József beszerzése 1963 első felére tehető, mivel „Halasiné” ügynökről egy belső jelentésben így írnak: „*’Bandel’ beszerzése után 1963 augusztusában ’Halmainé’-val a kapcsolattartást megszüntettük.*” (ÁBTL „Halasiné”⁶⁷ Bt-404, 49. o.) – kár, hogy ez a dosszié nem állt rendelkezésemre könyvem publikálása előtt.” Ezek szerint nyilvánvaló, hogy nem lehettem „szálláscsinálója” Vízhányó József ügynökjelöltnek vagy ügynöknek.

Nem önkényesen válogattam ki a közlendő anyagot a kutatott dossziékból, amiről Ungernek írt válaszomban így írok: „Kutatásom során közel 3000 oldal anyagot tanulmányoztam. Minden kutató szembesül a problémával, hogy miként válogassa ki a közlendő iratokat, melyek azok a jelentések, amelyek lényeges információt tartalmaznak a kutatás fő céljai szempontjából. Jelen esetben olyan iratokat válogattam közlésre, amelyek bemutatják a MEFESZ-en belüli infiltrációt és bomlasztó munkát, valamint ismertetik az ügynökjelöltek és ügynökök személyét is – tehát kutatásom céljainak elérésében lényeges információval szolgáltak. Szintén felhasználtam olyan anyagokat is, amelyek bemutatják, miként sodródott az ügynökök közé, és mit tett, néhány nem beszerzett MEFESZ-tisztségviselő... Részletesen értelmezem azokat a

⁶⁷ „Halasiné” és „Halmainé” azonosságáról lásd a 28. lábjegyzetet.

jelentéseket is, amelyek Unger László tevékenységével foglalkoznak (a MEFESZ-ben a demokratikus ügyvitel megsértése Somogyival szemben: *Tévúton*, 166–167. o.; Vermes minősíthetetlen támadása Unger ellen [az állambiztonságnak adott jelentésben] – ahol Vermes egy „karaktergyilkos szintjére süllyed”: *Tévúton*, 167–168. o.; 1956-ra való utalások kivétele az alapszabályból⁶⁸ és a Nyílt Levélből⁶⁹ és ennek előrejelzése a magyarországi hivatalosság felé: *Tévúton*, 170–172. o.; és a MOTI⁷⁰-ösztöndíjprogram vezetése: *Tévúton*, 201. o.).” Azt is hangsúlyoztam: „A MEFESZ valódi munkásságáról a teljesség igényével nem értesülhetünk a *Tévúton* c. könyvből, ahhoz olvasni kell a „*Tanulmányúton*”-t. Mint szerző sem a „*Tanulmányúton*”-ban, sem a *Tévúton*-ban nem ítélek el más politikai nézeteket valló, volt MEFESZ-tisztségviselőket. Egyszerűen kritikusan mutatom be, kik, milyen lépésekkel, mikor tértek el 56 szellemiségétől, miként adták fel a Magyar Népköztársasággal szemben a tárgyilagos kritika jogát – ennyiben lehetnek megjegyzéseim politikai nézetek kifejezői. De ez sem pártpolitika, és nem rágalom – tényeket sorol fel.”

Miként használtam az ügynökök és tartótisztek jelentéseit – ezzel foglalkozik Unger László negyedik pontja, amire így válaszoltam: „Könyvem

⁶⁸ Az Alapszabály 1964-ben a szövetség jellegéről ezt mondja: „A MEFESZ különböző vallású és világnézetű magyar diákok független közössége, mely szervezetileg nem tartozik semmilyen pártpolitikai csoport, vagy társadalmi egyesülethez.... mint a jövő magyar értelmiségének része, az 1956-os, a függetlenségért, demokráciáért és semlegességért küzdő magyar forradalom és szabadságharc, valamint az Egyesült Nemzetek 1948. december 10-i nyilatkozatában lerögzített emberi jogok alapján áll, és ennek szellemében működik.” Célkitűzései között „A MEFESZ szolgálja Magyarországon élő – szabad mozgásukban és véleménynyilvánításukban akadályozott – társainkat, hangot ad véleményüknek, valamint képviseli a tagszövetségek érdekeit.” Ezzel szemben az 1965-ben elfogadott Alapszabályban ez áll: „A MEFESZ különböző vallású és világnézetű, külföldön élő magyar diákok független közössége, mely az őt újra létrehozó 1956-os magyarországi forradalom alapján áll... szolgálja Magyarországon élő diáktársait, valamint képviseli a Tagok és az Országos Szövetségek érdekeit....” Azonban bevettek az Alapszabály első részeként egy közel három oldalas „Elvi Meghatározások”-at, melyben szó van az „Emberi Jogok egyetemesen elfogadott” nyilatkozatáról, de nem említik az 1956-os forradalmat. Tehát 1956-ra és következményeire kizárólag a fent említett utalás maradt az Alapszabályban.

⁶⁹ Az 1964-ben elfogadott „Nyílt levél”-ben az áll, hogy „Mi hazánkat elhagyni kényszerült magyar egyetemi hallgatók egységes szövetségbe tömörültünk.... hűek maradunk ahhoz a haladó szellemhez, melyet a magyar ifjúság, az egész magyar nép, októberben kifejezésre juttatott és e szellem követelésétől semmi el nem téríthet bennünket....” Ezzel szemben az 1965-ben elfogadott szöveget több helyen módosították, köztük két lényeges változtatással: „Mi külföldön élő magyar egyetemi hallgatók egységes szövetségbe tömörültünk.... hűek maradunk ahhoz a haladó szellemhez, melyet a magyar ifjúság, a magyar nép kifejezésre juttatott....” – tehát már nem menekültek, és nem az októberi szellemhez hűek.

⁷⁰ MOTI: Művelődési és Oktatási Tájékoztató Iroda – a MEFESZ hozta létre 1963-ban magyarországi diákok nyugati ösztöndíjprogramjának megvalósítására. A jelen szövegben több helyen említve van.

bevezetőjében (*Tévíúton*, 15. o.) az Unger László által idézett szöveg így szól: '...ügynöki jelentések, valamint az állambiztonsági belső jelentések egyik fontos jellemzője: az írott szöveg **olykor** [itteni hangsúlyozásom] torzítottan számol be a szereplők véleményéről, beállítottságáról, karakteréről vagy szándékairól, ködösít vagy bagatellizál, elhallgat vagy megszépít bizonyos dolgokat...' És ahol ezt észleltem, az idézett szöveget aszerint értelmeztem saját megjegyzésemben. Viszont komolytalan lenne azt a kategorikus végkövetkeztetést levonni, 'hogy **ezek a jelentések hazugok**, nem felelnek meg a valóságnak.' Amint az sem igaz, hogy 'A szerző azonban kritikátlanul elfogadja őket, egyetért velük. Tehát: kommunista, ügynöki módon bíraskodik.' Talán ebben a 4). pontban Unger László a legerősebben ragadtatja el magát velem szemben, de itt sem mondja ki konkrétan, melyik mondatom, milyen kérdésben, a könyv hányadik oldalán elégíti ki az előfeltételét annak, hogy „kommunista” lennék, és „ügynöki módon” bíraskodnék.”

Ki, mit tudhatott Vízahányó Józsefről miközben a MEFESZ/UFHS tisztségviselője volt 1959–1964-ben? Erről így írtam Ungernek: „Vízahányóról legtöbbben nem sejtették, hogy beépített ember volt [1963 közepe óta]. Tudták, hogy [genfi szereplése során] baloldali nézeteket vall, és a Magyar Népköztársasággal (MNK) szemben korántsem volt olyan kritikus, mint a legtöbbben a diákok között, sőt apologetikus magatartást tanúsított. Mikor 1963 októberében leköszönt, elnöki beszámolójában az otthoni helyzetről ezt írta: 'Az 1956-os magyar forradalom követeléseit maradéktalanul élnek mind a magyar népben, mind a jelenlegi vezetőkben...' („*Tanulmányúton*”, 2. kiadás, 237–238. o.). A Közgyűlésen 1963 októberében ezt a komolytalan szöveget elvetették, megválasztották a köztisztviselésben álló Somogyi Lászlót elnöknek, akinek azonban két alelnöke, Vízahányó⁷¹ és Ruszka⁷² ügynök, illetve ügynökjelölt volt – amit akkor még szintén nem sejtettek.”

Egyébként „Vízahányó megítélése akkor változott meg az emigrációban drasztikusan és általánosan, amikor az állambiztonság hazarendelte őt 1965 novemberében. Korábban baloldaliságát támadták, különösen az emigráció jobboldala, és szélsőjobbja, de azok is, akik a Magyar Népköztársasággal szemben tanúsított magatartását elítélték. Az emigrációs sajtóban voltak ellene támadások – mint más baloldali (de soha be nem épített) diák ellen is. De ezek a támadások megsokszorozódtak hazatérte után.” Jelzem Ungernek, hogy nem kizárólag Somogy László elnök dolgozott beszervezett vagy beszerzés folyamatában álló tisztségviselőkkel: „Unger László elnöksége alatt a szintén beszervezett, és egyik legkártékonyabb ügynök, Vermes Gyula⁷³ dolgozott vele együtt a Nemzetközi Titkárságon. Az eviani konferencia fő szervezője volt, és beszélgetésük alapján dr. Varga György, az egyik magyarországi hivatalos

⁷¹ ÁBTL O-8-095/4 45.

⁷² ÁBTL Bt-990 122-123.

⁷³ *Tévíúton*, 104-106.; ÁBTL O-8-095/4 2. 130-139; ÁLBTL O-8-95/5 32-38.

küldött, őt úgy jellemzi, hogy „Politikailag lojális, megfontolt és jó értékítéletei vannak.” (*Tévíúton*, 171. o.). Tehát Unger is együttműködött az akkor még ügynökjelölt Vermessel, de igen valószínű nem tudott erről. Ezek szerint téves Unger László azon állítása, hogy egyéni és/vagy kollektív felelősség terhelné azokat, akik Vízhányót megtartották a vezetőség soraiban. Már csak azért is, mert a Közgyűlés választotta meg a vezetőket, nem a mindenkori Nemzetközi Titkárság....”

Emlékeztetnem kellett Ungert továbbá, hogy „Vízhányó József diaktársairól (beleértve néhány európai, de főleg amerikai volt vezetőségi tagot, köztük a szerzőt is) szóló jelentései mind 1963-ban íródtak (*Tévíúton*, 49–67. o.), amerikai útja után, amikor még senki nem tudta, hogy ő ilyen jelentéseket ír vagy egyáltalán írhat, mint beszervezett személy. Tehát semmi alapja Unger László azon állításának, hogy ezek a diákok/volt diákok – bármilyen oknál fogva – Vízhányónak „a kegyeit keresték” volna.”

A hatodik pontban Unger jelzi, hogy az 1964 augusztusában választott új vezetőségnek „kellett az előző évek romjait eltakarítani és egy új, egészséges, modern, diákpolitika-stratégiát bevezetni az 1956-os forradalom szellemében.”⁷⁴ Unger László azt is állítja, hogy Vízhányót kitiltották a genfi irodából, amit válaszómban cáfoltam: „Hangsúlyoznom kell, hogy 1964 után Vízhányónak továbbra is kulcsa volt az irodához, sőt még a MEFESZ kasszájából is felvett pénzt, amit nem tudott visszafizetni. A komoly hiányt egy hattagú bizottság vizsgálta ki az 1965 júliusában tartott évi közgyűlés után két héttel, amikor Gábor Dzsingisz átvette az elnökséget Unger Lászlótól. A felvett pénzek nagy részét Vízhányó vette kölcsön, részben valószínű még az évi közgyűlés előtt. Ezek szerint Vízhányó nem lett kitiltva a MEFESZ-irodából. (*Tévíúton*, 68–69. o.).”⁷⁵ „Somogyi László elnöksége után Unger László elnöknek nem volt szüksége „az előző évek romjait eltakarítani”, hiszen Somogyi elnöksége a diákszervezetben volt tulajdonképpen „Az utolsó józan év” („*Tanulmányúton*”, 2. kiadás, 237. o.). Álljon itt bizonyosságul Somogyi újonnan választott elnök

⁷⁴ Idézet Unger László kritikájának 6. pontjából, a 65. lábjegyzetben említett szövegből.

⁷⁵ Ezt három volt MEFESZ-es kritikusom (lásd alább: Gábor Dzsingisz, Horváth Erzsébet és Unger László) 2012. február 20-án küldött kritikájában cáfolja a hattagú vizsgáló bizottság jegyzőkönyve alapján, hangsúlyozva, hogy Vízhányó a kölcsönöket még Unger László elnöksége előtt vette fel. Ebben az esetben viszont felmerül a kérdés, miért nem lépett fel Unger László egyéves elnöksége során ugyanazzal az eréllyel, mint a Gábor Dzsingisz idejében felállított hat tagú bizottság? Tudnivaló, hogy a jegyzőkönyv szövege nem állt rendelkezésemre, és annak teljes szövegét kritikusaim nem küldték meg. Pedig az UFHS/MEFESZ iratainak a hozzáférhetőségét 23 volt MEFESZ-es vezető e-mailben kérte Gábor Dzsingisztől 2009. januárban, amire ő ugyan együttműködésének ígéretével válaszolt, de tudomásom szerint a huszonhárom közül tőle egyik sem kapott iratot mind a mai napig.

újról kösöntője – ide másolom Pécsi operatív tiszt 1964. február 10-én kelt jelentéséből az ott idézőjelben közölt szöveget:⁷⁶

„Külföldön élő magyar egyetemistára kétszeres munka vár: saját egzisztenciád megteremtése és hazád, néped szolgálata. Anélkül, hogy az elsőt megtennéd, nehezen teljesítheted a másodikat. Befogadó országod hétköznapjait kell élned, népének szokásait, gondolkodásmódját, kultúráját ismerned ahhoz, hogy népünket és kultúránkat megismertesd, megszerettesd. A feladat második és nehezebb felének megoldásához viszont elengedhetetlenül szükséges, hogy a mindenkori magyar valósággal szakadatlan kapcsolatot tarts, a felmerülő új problémákat a Magadénak tekintsd, népünkkel állandó közösséget vállalj, és a kiutat a nehézségekből csak a lehetőségek határain belül keresd.

A Nemzetközi Titkárság, mint a Te szerveid és külföldön élő magyar egyetemista barátaidé, ugyanezekkel a problémákkal áll szemben... A valóságot ismernünk kell, hogy szavunknak hitele legyen. Ehhez viszont szükséges, hogy önmagunkat se hitegessük, a helyzet vizsgálatánál csúsztassuk tokjába „jobb” vagy „baloldali” szemüvegünket. Ennek érdekében éppen most folyik egy szakbizottság kijelölése...

Belügyi téren is rengeteg a tennivalónk. Régóta szeretnénk már, hogy a MEFESZ-t elhagyó végzett diákok szellemi közössége konkrét formában is megszülessék. Kerényi professzor úr [az 1943 óta svájci emigrációban élő, a háború után a legnagyobb nemzetközi elismertségnek örvendő magyar történész és mitológus Nyugaton] szólított fel bennünket: változtassátok a Forradalom erkölcsi magasfeszültségét szellemi magasfeszültséggé. Hol nyerhetne el ez a „szellemi magasfeszültség” jobb kondenzátort, mint az Alumni Munkaközösségben?....

Örömmel közölhetem Veled, hogy a Nemzetközi Titkárság üres posztjaira sikerült alkalmas munkaerőt találnom... az Alumni ügyek intézését pedig Halász Gábor /szervező titkár/ Genf, vállalta el...⁷⁷

Ahhoz, hogy a MEFESZ eredményes munkát folytasson, ma különösen szükség van minden tagjának támogatására. Vajúdo világunkban mind szorosabban kell tartanunk egymás kezét, hogy hazánk számára a kibontakozás helyes útját megtalálhassuk. Ha ez sikerül, akkor hiába áll útleveleinkben a „hontalan” megjelölés, mert részesei leszünk az új hazának, mely szebb lesz a réginél, és ahol nem állnak majd kiváltságok kevély tornyai.”

Megjegyzés: Az információ Bandel Karl fn. ügynöktől származik, aki átadta a I. Sz. Elnöki Körlevél sokszorosított teljes szövegét.

⁷⁶ ÁBTL 3.2.4. K-1908. 34–35.

⁷⁷ Somogyi Lászlónak fogalma sem lehetett arról, hogy fentebb a 34. lábjegyzetben említett jelentés arról értesített, hogy az állambiztonság 1964 áprilisában Halász Gábor jelölt beszerzését előkészítette, többek között az Alumni szervezet és a diákemigráció infiltrációja céljából. Tehát két kompromittált alelnöke mellett az Alumni vezetésére felvett Halász is együttműködött az állambiztonsággal.

Pécsi s.k.”

Ungernek azt válaszoltam, hogy Somogyi mandátuma végén, „1964 augusztusában az akkori közgyűlés leszögezte, hogy a diákszövetség ’az 1956-os függetlenségért, demokráciáért és semlegességért küzdő magyar forradalom és szabadságharc, valamint az ENSZ 1948. december 10-i nyilatkozatában lerögzített emberi jogok elvi alapján áll.’⁷⁸ („*Tanulmányúton*”, 2. kiadás, 240. o.)”

A fentiek hűen tükrözik Somogyi elnöki munkásságát. Teljesítménye ugyancsak megbecsülendő, hiszen mindkét alelnöke ügynök, illetve ügynökjelölt volt, mégis erélyesen tartotta a szervezet kötődését 1956-hoz, de ugyanakkor nyitni kívánt az otthoni helyzet minél közelebből való tárgyilagos megismerése érdekében. Ez a két elv vezérelte a MEFESZ/UFHS elnökeit már 1959 óta, amikor a Nemzetközi Titkárság elkezdte az otthoni diákság helyzetéről szóló jelentéseinek készítését Mihályi Géza elnöksége idején (Szabó S. János néven Szokolóczy János végezte a munkát Genfben). Ezek alapján írtam Ungernek válaszómban: „Aki valóban cserbenhagyta ’az 1956-os Forradalom szellemét’, az Unger László volt és egy-két vele együtt dolgozó tisztségviselő: amikor 1965-ben a közgyűlésre készített határozati javaslatokban kivették az alapszabályból és a Nyílt Levélből az utalásokat 1956-ra, és amikor ezeket a terveiket Unger két hónappal a júliusban tartott évi közgyűlés előtt a májusi eviani konferencián előre elmondta a magyarországi hivatalos küldötteknek (dr. Varga Györgynek és dr. Hoch Róbertnek), akik ezt jelentették az állambiztonságnak hazatértük után. (*Tévúton*, 170–172. o.)”

Rövid kitérő Unger Lászlóhoz intézett válaszóim ismertetésétől: Ugyanis sikerült találkoznom dr. Varga Györggyel, aki 1965. május 20–24-én dr. Hoch Róberttel együtt magyarországi részvevője volt a MEFESZ eviani konferenciájának („*Tanulmányúton*”, 2. kiadás, 2006. 242. o.).⁷⁹ Dr. Varga a *Figyelő* gazdasági folyóirat szerkesztője volt 1987-től a rendszerváltozás utáni nyugdíjba meneteléig. A kommunista rendszer terminológiája szerint „egyéb” származású volt, de mégis felvették a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre, ahol gazdaságpolitikát tanult. Szerepet játszott 1957. februárban egy gazdaságpolitikai folyóirat beindításánál, rovatvezetőként kezdett dolgozni a Vörösmarty téren a Szikra Kiadó helyiségeiben létesített *Gazdasági Figyelő*-nél. 1967–68-ban a Harvard Business School-on tanult, majd szerkesztő helyettes lett a lapnál. Emlékezete szerint 1965-ben Zürichből hívták telefonon, hogy vegyen részt az eviani konferencián, de arra már nem emlékezett, hogy kitől jött a hívás. Ugyan a MEFESZ volt a konferencia szervezője, mégsem kizárt hogy a

⁷⁸ Ezt olvassuk az 1964. augusztus 28-án elfogadott MEFESZ Alapszabály II. 2. cikkelyében.

⁷⁹ Jegyzetek alapján dr. Varga Györggyel tartott találkozómról Budapesten a Művész kávéházban 2012. június 20-án.

külföldi hívás az állambiztonság embereitől jöhetett, miután a MEFESZ meghívó levelet küldött a *Gazdasági Figyelő*-nek. Viszont az sem kizárt, hogy a hívás nem Zürichből, hanem Genfből jött, és magától a MEFESZ-től – ami szintén érthető lenne, hiszen a hetilap telefonszáma közismert volt, s a vezetőség a *Gazdasági Figyelő* munkatársát szemelte ki otthonról meghívandó részvevőnek. Dr. Hoch Róbert – aki 1993-ban meghalt – részvételének részleteire Varga nem emlékezett, viszont igen jól emlékezett Unger Lászlóra. A két magyarországi meghívott megállapodásra jutott vele és svájci szervező társaival, tehát a MEFESZ-szel, hogy a konferencián nem lesz sajtó, zártkörű rendezvény lesz. Ennek ellenére, a konferencia után Varga hamarosan értesült, hogy a Szabad Európa Rádió tudósított az eviani konferenciáról, mint szenzációról, hiszen 1956 óta ez volt az első alkalom, ahol menekült diákok és intellektüelek és otthoni szakemberek hivatalosan leültek egy asztalhoz eszmecsérére.

Dr. Varga világosan emlékezett, hogy Unger Lászlótól két levelet kapott a konferencia után. Az elsőben bocsánatot kért, hogy a Szabad Európa Rádió megállapodásuk ellenére tudósított a rendezvényről, szabadkozva, hogy ezt nem a MEFESZ intézte. Második levelében Unger László beszámolt a MEFESZ-en belüli és egyéb emigrációs politikai konfliktusokról, de erre Varga már nem válaszolt, mert kényesnek találta a témát. Arra is emlékezett, hogy mindkettőjüket – őt és Hoch Róbertet – a Külügyminisztériumban készítették fel az eviani konferenciára. Tehát az állambiztonság „KÜM fedéssel” vett részt mind az előkészítésben, mind pedig a svájci út utáni beszámoló, jelentések lebonyolításánál. Kende Péterről jó benyomásai voltak Evianban, és később kapcsolatba kerültek, és máig jó viszonyban vannak. Dr. Varga 1986-ban lett a *Gazdasági Figyelő* szerkesztője, a lap 1987-ben nevét *Figyelő*-re változtatta, és dr. Varga onnan ment nyugdíjba évekkal a rendszerváltozás után.

Mindez értékes adalék az eviani találkozó leírásához a *Tévíton* (169–172. o.) könyvben, ahol beszámoltam a konferenciáról, a részvevőkről, a nyugati és magyarországi részvevők közötti kapcsolatokról, beszélgetésekről.

Visszatérve Unger László kritikájához: hetedik pontjának témája a „demokrácia iskolája” és a MEFESZ tagságának, illetve tagszövetségeinek politikai tagoltsága. Valós fejleményeket fejteget, rámutat, hogy a Nyugat szabadsága a menekült diákok között a véleményalkotást is teljesen szabaddá tette, és amint múltak az évek, a diákok vagy volt diákok között bekövetkezett egy olyan mérvű differenciálódás, ami elképzelhetetlen lett volna Magyarországon 1956 előtt (és persze utána sem), és ami a forradalom idején sem jelentkezett, mivel akkor a szolidaritás és a rendkívüli lelkiállapot általában szokatlan szintre emelte a népből az egyetértést, a közös cél érdekében felvállalt kompromisszumkészséget. És amint válaszomban írom, „igaza van Unger

Lászlónak abban, hogy mint mindenütt, a menekült diákok között is akadtak szélsőséges egyének, beleértve az antiszemita és nyilasbarát nézeteket. De ezek sehol nem nőttek kritikus tömeggé, a tagság ezeket a szélsőséges nézeteket elvetette, s így nézeteik sehol nem érvényesülhettek még a tagszövetség politikai szintjén sem, nemhogy a MEFESZ-nél.”

Válaszomban rámutattam, hogy „A menekült diákok nézeteire talán a legjobban a MEFESZ két nyilvános vitája mutat rá. Az elsőt a „Demokrácia Iskolája” c. tanulmány indította el a „Szabad Fórum”-vitával 1961-ben („*Tanulmányúton*”, 2. kiadás, 219-226. o.). A második vitát 1962 októberben az évi Közgyűlésen elfogadott *Nyilatkozat* eredményezte („*Tanulmányúton*”, 2. kiadás, 226–233. o.) Harminckilenc írott hozzászólás érkezett be öt hónap alatt, s ezek közül ’politikailag mindössze két hozzászólás ment szélsőségbe, egy a jobb-, egy a baloldalon. A tárgyat nem érintő, személyeskedő hangja miatt egy hozzászólás nem ütötte meg az egyetemista szintet.’ (Papp Lászlótól idézve a „*Tanulmányúton*”-ban, 2. kiadás, 228–229. o.). Ugyanakkor Papp idézett tanulmányában általános értelemben megjegyzi, hogy ’az egyetemista korban lévő menekült magyarok jó részének a gondolkodásán átüt a kétszeres indoktrináció hatása. Az egyik a kommunista, ... kimutatható [azonban] az ellenirányú indoktrináció, az áporodott, nacionalista, a régi Magyarország téveszméit ... tovább ápoló szellem’. De – és ez igen lényeges –, a szélsőséges gondolkodás, akár 1956 megtagadása, a Magyar Népköztársaság kedvező megítélése nem érvényesülhettek az UFHS/MEFESZ-ben 1962-ig (és szintén nem 1963–1964-ben Somogyi elnöksége alatt), míg az antiszemita vagy nyilas szimpatizáns gondolatok pedig egyáltalán nem. A bal- és jobboldali álláspontok olykor heves vitákhoz vezettek, de talán egészen 1964-ig ezek a viták nem voltak annyira radikálisok, hogy ne lehetett volna korrigálni a helyzetet, egyezséget találni – erről kommentálok a könyvben (*Tévíton*, 159-160. o.), és hangsúlyozom, hogy a beépített ügynökjelöltek és ügynökök idővel hozzájárultak a viták radikalizálódásához a magyar állambiztonság bomlasztó céljai érdekében: a növekvő konfliktus az ő malmukra hajtotta a vizet.”

Igy folytatom: „Nem értek tehát egyet Unger László véleményével, hogy a beépített ügynökjelöltek és ügynökök tevékenysége nem egyengette volna a szervezet megszűnéshez vezető utat. Mind a „*Tanulmányúton*”, mind a *Tévíton* hangsúlyozza azt a jelentős tényt is, mely szerint az 56-os diákok megcsappant száma szintén hozzájárult a szervezet megszűnéséhez – amint a diákok létszáma rohamosan csökkent, és az állambiztonság könnyebben és sikeresebben fejthette ki bomlasztó tevékenységét (különösen a gyarapodó hálózati kapcsolatokkal).

Ennyit konkrét értelemben Unger László hét pontjáról.

„Unger László bizonyosan figyelemmel végigolvasta a könyvet” – írom válaszom záró soraiban – „annak teljes tudatában, hogy nem hangzott el semmiféle alaptalan vád vele szemben, ami gyanút vetített volna rá az állambiztonsággal való formális együttműködés terén. Mégis, a *Tévúton*-ról írt kritikája nem az egész könyv teljesítményével foglalkozik, célja a munka lejáratása és hiteltelenné tétele.

Úgy tűnik, így reméli magát mentesíteni a könyvben idézett kijelentések és tettek alapján megfogalmazott kritika alól, amely szerint együttműködött beépített ügynökökkel, eltért 56 szellemiségétől, lojális gesztusokat tett a Magyar Népköztársaság iránt és felhagyott a szervezet demokratikus tradícióival. ...

Feltűnő, egyetlen róla írt kritikát nem cáfolt meg, azokkal nem is foglalkozott – mint például azt az állítást, hogy egykor az ő birtokában voltak a MOTI iratai. Érdeemes lett volna ezt is tisztázni. Ahelyett általánosságokban megfogalmazott kritikát és támadást indított a könyv és szerzője ellen.”

Még itt hozzátenném, szintén felűnő, hogy egyetlen kritikus megjegyzése nem volt konkrétan a könyv egyetlen sorával vagy bekezdésével kapcsolatban sem.

Három volt MEFESZ-vezető kritikája

Három volt MEFESZ-vezető, Gábor Dzsingisz (alelnök, elnök), Horváth Erzsébet (főtitkár) és Unger László (titkár, elnök) 2012. februárban e-mailben küldtek hozzám egy kilenc és féloldalas kritikát a *Tévúton* könyvről.⁸⁰

Úgy látták, könyvem célja „a történetek elemzése és az események rekonstruálása” volt, de „vakmerő vállalkozásnak” tekintették „hét év (1959–1966) történéseinek” áttekintését, ha azt kizárólag a kádári titkosszolgálat irattárára meg baráti beszélgetésekre alapozzák. Szintén felvetik – mint fentebb Unger László –, hogy a titkosszolgálati jelentések megbízhatatlanok”. Hiányolják, hogy könyvem megírásához nem használtam a MEFESZ-tagszövetségek archívumait, a MEFESZ-közgyűlések küldötteinél, vendégeinél található MEFESZ dokumentumokat (ami közel száz személyt jelentett volna), és a Nemzetközi Diákszervezetek (COSEC) archívumában található bizonyítékokat arra, hogy a MEFESZ nem adta fel a Forradalom eszmevilágát, a Szabad Európa Bizottság párizsi irodájának levéltárát, valamint a CIA archívumát ahol a jelentések tanulmányozhatók. Hiányolták, hogy a volt Nemzetközi Titkárság több érintett tagja nem kapta meg a kéziratot véleményezésre.

⁸⁰ *Meghamisított MEFESZ történelem: Várallyay Gyula „Tévúton” c. könyve.* – ez a címe a 2012. február 20-án kelt e-mailnek, melynek csatolmányaként megkaptam Gábor Dzsingisz, Horváth Erzsébet és Unger László azonos című kritikáját – dátuma: 2012. február havában.

Továbbá hat kérdést elemeznek írásukban: a MEFESZ, a Szabad Európa Bizottság és annak hététerében a CIA viszonya; az Eviani Konferencia; Vízhányó József szerepe, befolyása, leleplezése és hazatérése; a MEFESZ – a szerző által állított – lojalitása és szakítása az 1956-os Forradalom szellemével; az utolsó, XI. (rendkívüli) közgyűlés 1966. május 27–30; és a MEFESZ irattárában lévő, a szerző által feltételezett levelezés a kádári hatóságokkal.

Röviden, öt pontban felsorolják, amire írásukban nem tértek ki, s az utolsóban az áll, hogy „a kémszolgálati felderítések terén nem vagyunk kompetensek, ezért erre vonatkozóan nem összegeztük véleményünket.” Véggkövetkeztetésekben kifogásolják, hogy kizárólag a kádári titkosszolgálati jelentésekre alapoztam véleményemet, hogy a kéziratot nem véleményeztettem a Nemzetközi Titkárság néhány volt tagjával, hangsúlyozzák, hogy Vízányó „leleplezése” után az 1964 augusztusában tartott közgyűlésen többé nem kapott szerepet, a MEFESZ soha nem vállalt semmiféle lojalitást a Kádár-rendszerrel, a MEFESZ feloszlásának okai nem a kádári manipuláció eredménye volt, hanem az 56-os egyetemisták megcsappant létszáma és a pénzügyi források radikális megszűnése, valamint sajnálják, hogy nem rendelkeznek a MEFESZ irattára felett, viszont levelezésekből, körlevelekből, sajtótájékoztatókból és kongresszusi dokumentumokból rekonstruálhatnak több dolgot, s ezeket – amennyiben szakszerű és objektív feldolgozásuk biztosítva lesz – szívesen rendelkezésre bocsátják; ezt a szerző „tévedésektől hemzsegő tanulmánya miatt és az igazság helyreállítása érdekében” szükségesnek is tartják.

Röviden ez kritikájuk lényege, de sajnos, annak teljes szövegét nem tudtuk feltenni az 56-os Intézet és ÁBTL honlapjára, mert Horváth Erzsébet, Gábor Dzsingisz és Unger László 2013. július 15-én e-mailben értesítettek döntésükről, hogy azt nem engedélyezik. Nekik küldött részletes válaszból⁸¹ alább több lényeges részt idézek:

„Bevezetőül idézni szeretnék a *Tévúton* szövegéből: 'Természetesen amennyiben az érintett volt MEFESZ-vezetők egy-két, eddig ismeretlen információra hivatkozva cáfolnák részvételüket a diákszervezet bomlasztásában, érveiket csak az egész MEFESZ-irattár áttanulmányozása után lehetne elfogadni.' (206. o.) Tényfeltáró és érdemleges vitát csak akkor tudunk folytatni a MEFESZ utolsó két évéről, ha minden vitapartner hozzáférhet ugyanazokhoz az iratokhoz. Ez a pillanatnyi helyzetben nem adott, így nem tudunk kiigazításokat sem eszközölni. Az alábbiakban mégis érdemben fogok reagálni

⁸¹ *Megjegyzések és válasz Unger László, Horváth Erzsébet és Gábor Dzsingisz a Meghamisított MEFESZ történelem: Várallyay Gyula „Tévúton” c. könyve című írására, 2012. április 3.* – közel 13 oldalas válaszomat még aznap megküldtem e-mailben három kritikusomnak. A szöveget az olvasó megtalálja az 2. számú mellékletben.

Unger László, Horváth Erzsébet és Gábor Dzsingisz, a három kritikus írására... Nem könyvem vagy személyem van mérlegen, hanem 56 utóéletének hiteles története.”

A *Tévúton* könyv célja

Válaszomban hangsúlyozom, hogy „A három kritikus (mind volt MEFESZ-tisztségviselő) írásának első mondata így szól: ’Úgy tűnik, hogy a történetek elemzése és az események rekonstruálása a tanulmány központi témája’. Nem ez volt a *Tévúton* célja.

Amint a *Tévúton* bevezetője világosan jelzi, az UFHS/MEFESZ történetét a szerző egy korábbi munkájában, a „*Tanulmányúton*” (1992, 2006) c. könyvében dolgozta fel, amely feltárta, hogy a szervezetben 1965-66-ban lazult az 1956-os forradalomhoz való kötődés és elfogult lett az otthoni helyzet megítélése. Evvel kapcsolatban a *Tévúton* bevezetőjében ez áll: ’Amikor „*Tanulmányúton*” című könyvemet írtam, még nem találtam meggyőző magyarázatot sem az utolsó két év fejleményeire, sem pedig a diákszervezet feloszlására, még kevésbé annak mikéntjére. Csupán a válság felé vezető úton tett – olykor érthetetlen – lépéseket tudtam ismertetni, de azok valós okai ismeretlenek maradtak. A válaszokat ez a könyv adja meg...’ Ez volt a *Tévúton* célja: magyarázatot keresni az okokra, amelyek a fenti fejleményeket a diákszervezetben kiváltották.”

A MEFESZ-iratok kérdése

„Milyen adatokra lett volna szükség az oknyomozáshoz?” – kértem válaszomban – „A „*Tanulmányúton*” elkészítésénél rendelkezésemre álló UFHS és MEFESZ-iratok igen hiányosak voltak 1965-66-ra vonatkozóan, amiket egyébként évekkel ezelőtt az 56-os Intézetnek adtam át megőrzésre. Tehát új információkat kellett keresnem az oknyomozáshoz.”

„Első próbálkozásként megközelítettem több volt MEFESZ-vezetőt, köztük két volt elnököt 1965-66-ból. Unger László azt mondta, nála nincsenek iratok, Gábor Dzsingisz pedig jelezte, nála ugyan voltak iratok, a teljes irattár pedig valahol Genfben kellene legyen egy irodában ügyvédi zárolás alatt. Egy személyes beszélgetésen 2007-ben hozzátette, a nála lévő iratok, főleg a levelezés egy része, ma kompromittálóak lehetnének volt MEFESZ-esek és mások számára is, többek között ezért sem kívánja hazaküldeni az anyagot Magyarországra. Ezt követően Radda István is felkereste Gábor Dzsingiszt az iratok ügyében, mire utóbbi egy e-mailben felhatalmazta Horváth Erzsébetet, hogy a nála lévő iratokat átadhatja Raddának. Horváth Erzsébet azt válaszolta

Radda Istvánnak, szívesen látlak Genfben, de nálam nincsenek iratok.⁸² Ezek után, kérésüket nyomtatékosítandó, hogy Gábor Dzsingisz tegye Magyarországon hozzáférhetővé és kutathatóvá a MEFESZ irattárát és mindazokat az iratokat, amelyek birtokában vannak, és amelyek az utolsó két év eseményeiről tanúskodhatnak, huszonhárom volt MEFESZ-tisztségviselő e-mailben fordult hozzá 2009 januárjában – az aláírók között szerepelt Unger László is. Erre egy pársoros ígéretet tartalmazó e-mail jött Gábor Dzsingisztől, de a válaszon túl semmi nem történt, iratokat nem tett hozzáférhetővé.”

Érthetően „Ez a háttér vezetett az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) végzett kutatásomhoz. Amit szóban, majd levélben is kértünk, azt itt most megismétlem: tegyék kutathatóvá a birtokukban lévő iratokat, amelyeket nem azért nem használtam (sem első, sem második) könyvem megírásánál, mert tudatosan ferdíteni akartam az igazságon, hanem azért, mert nem állottak és mind a mai napig sem állnak rendelkezésemre. Az általam használt iratok, amelyeket nem kellett visszaküldenem a kölcsönadóknak, azok mind hozzáférhetőek az 56-os Intézetben.

A három kritikus írása első oldalán említett öt forrás vagy nem létezik, vagy nem hozzáférhető (volt MEFESZ-tagszövetségek archívumáról nem tudok, a Hoover Institution Archives-ban a COSEC⁸³ anyaga csak angol nyelvű iratokat tartalmaz, a Szabad Európa Bizottságról meg szinte semmit; a CIA archívuma pedig nem publikus.⁸⁴)”

Az állambiztonsági iratok jelentősége

„A 'Meghamisított MEFESZ történelem' három írója öt pontban foglalta össze, amire írásukban nem tértek ki. Az ötödik pontban ez áll: 'A kémiszolgálati felderítések terén nem vagyunk kompetensek, ezért erre vonatkozóan nem összegeztük véleményünket.'”

Erre reagáltam így válaszomban: „Mintha nem is olvasták volna könyvemet. Ezt értetlenül olvasom, hiszen a *Tévúton* könyvet a legkeményebb

⁸² Ezt az információt Radda István korábban szóban említette, s most e-mailben küldte meg 2012. március 14-én.

⁸³ Coordinating Secretariat of the International Student Conferences, – az 1960-as években több mint hatvan ország nemzeti diákszövetsége vett részt és volt tagja a két évenként megrendezett konferencián, ahol az UFHS/MEFESZ megfigyelő státusban volt jelen (lásd „*Tanulmányúton*”, 177-190.)

⁸⁴ A Hoover Archives 2011 végére fejezte be a Szabad Európa Rádió és Radio Liberty anyagának katalógizálását, a SZEB-ről szinte semmi anyagot nem tartanak; a CIA-nál a Freedom of Information Act alapján lehet megkérvenyezni náluk tartott információt, amennyiben a kért SZEB anyag ott van és kiadható, akkor is hosszú éveket vesz igénybe, és bármi garancia nélkül, hogy a kiadott anyag valóban releváns-e.

kritikával sújtják, de ugyanakkor kijelentik, nem hajlandók foglalkozni avval, amiről az egész könyv szól: a titkosszolgálati infiltrációról, jelentésekről, illetve azok értékeléséről. Hangsúlyoznom kell, hogy ezek az iratok az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárban (ÁBTL) minden kutató számára hozzáférhetőek. Az ÁBTL iratai évek óta fontos forrása volt a legkomolyabb feltáró munkáknak nem csak Magyarországon, de más volt ún. „szocialista” országban is. Teljesen komolytalan az ÁBTL archívumát akár nem létezőnek, akár kizárólag hazugságokat tartalmazónak tekinteni.”

„Álláspontjuk azért is érthetetlen, mert a könyvben feltárt titkos jelentések szerint Unger László és Gábor Dzsingisz elnöksége idején Vermes Gyula két éven át a MEFESZ alelnöke volt, és „Glück” fedőnevű ügynökjelöltként majd ügynökként (lásd az 56. lábjegyzetet) folyamatosan jelentett az állambiztonságnak. Tevékenysége Vízhányóé mellett a legtöbbet ártott a MEFESZ-nek. Mindhárman, Unger László, Horváth Erzsébet és Gábor Dzsingisz naponta együtt dolgozott Vermessel a Nemzetközi Titkárságon 1965-66-ban. Elgondolkoztató, hogy ennek tudatában, a *Tévúton* elolvasása után sem hajlandók foglalkozni a titkosszolgálati bomlasztás tényével, s beismerni azt, hogy a MEFESZ semlegesítése és végül megszüntetése elsőrendű célja volt az itthoni szerveknek – amit a kutatott iratok is bizonyítanak. Az első titkosszolgálati próbálkozások kibontakoztak már Vízhányó elnöksége előtt is, a bomlasztás jelei pedig 1963 óta észlelhetőek a MEFESZ-ben, bár az előkészítő munka elkezdődött 1957-58-ban. Komolyabb sikerei viszont 1965-66-ban mutatkoznak, különösen az utolsó évben, 1966-ban.” – amikor a felgyülemlett belső feszültségek a folyamatos infiltráció nyomán, a bomlasztás és a megcsappant diáklétszám ezt elősegítette.

„Úgy vélem az állambiztonsági iratoktól való elzárkózásuk az egyetlen módja annak, hogy a MEFESZ felosztatásának célját, s annak végrehajtását, amint olvasható a 'Meghamisított MEFESZ történelem' c. írásukban, teljességgel magukra vállalják, sőt azt egy nemes ügy szolgálatába állítva prezentálják, mármint hogy feltétel nélküli pénzügyi támogatás hiányában a diákszervezetet fel kellett oszlatni. Ez, mint alább bemutatom, nem állja meg a helyét: mert volt alternatíva. Mindez viszont nem zárja ki, hogy az állambiztonság bomlasztásának céljai ne estek volna egybe a MEFESZ-vezetők céljaival 1966-ban: a szervezet felosztatásának céljával.”

„Igazuk van viszont abban,” – írtam válaszómban – „amit mind a *„Tanulmányúton”*, mind a *Tévúton* c. könyvben magam is említettem, hogy az 56-os egyetemisták létszámának erős visszaesése is közrejátszott, és bizonyosan megkönnyítette a felosztatást. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a magyar állambiztonság tevékenysége ne lett volna központi fontosságú az 56-os diákszervezet bomlasztásában. Sőt, könyvem több szinten bizonyítja, hogy a

nyugati diákszövetség semlegesítését az UFHS első sikeres szereplése óta központi politikai irányítás alatt folytatták az 1967. januári feloszlásig.”

A pénzügyi források és a támogatás feltételei

„A MEFESZ pénzügyi forrásairól részletes beszámolót találni a „*Tanulmányúton*” könyvben (Anyagi forrásaik alcím alatt, 209-217. o., 2. kiadás, 2006). 1962-től kizárólag a Szabad Európa Bizottság (SZE) támogatásával működött a szervezet. Nem voltak a pénzádóknak feltételei elfogadhatatlanok mindaddig, amíg az UFHS/MEFESZ ügyvitele 1956 és az alapítók szellemében folyt. Ami nem jelentette azt, hogy időközben ne lettek volna javaslatok a Nemzetközi Titkárság programjait és projektjeit illetően, de egy alkalomról sem tudok, amikor a vezetőség olyan tevékenységeket kellett a pénzügyi támogatás megtartása érdekében kifejtsen, amelyek elfogadhatatlanok lettek volna. Viszont tudok olyan esetről, például 1962-ben, amikor visszautasítottuk a SZE javaslatát egy akcióra („*Tanulmányúton*”, 211–212. o., 2. kiadás). A SZE kifogásai politikai értelemben Vízhányó József elnökkel szemben merültek fel először, majd később, 1965 márciusában, Unger László elnöksége alatt jelentkezett ismét a probléma (*Tévíton*, 145-149. o.) – Somogyi László elnöksége idején nem.”

Be kell látni, „Tehát a pénzádók akkor kezdtek keményebben meghatározott feltételeket⁸⁵ szabni pénzügyi támogatásuknak, amikor a MEFESZ Nemzetközi Titkársága letért a korábbi politika útjáról. Tény az, hogy nemzetközi politikai tényezők szintén befolyásolták a SZE forrásait, de a párizsi iroda bezárása 1966. június 30-án nem vezetett volna szükségszerűen a támogatás beszüntetéséhez, hiszen londoni irodájuk tovább működött Európában. Továbbá téves a kritikusok azon állítása, hogy anyagi támogatás hiányában a MEFESZ-t azonnal fel kellett oszlatniuk, ugyanis a XI. Rendkívüli Közgyűlésen Radda István felajánlott egy bérmentes irodát és minimális működési költségekhez szükséges anyagi támogatást Innsbruckban.”⁸⁶

Kritikusaimnak 2012-ben küldött válaszom után informálódtam Amerikában és a Szabad Európa Bizottság pénzügyi támogatásról találtam egy érdekes memorandumot a Hoover Institutions Archives-ban⁸⁷ (Hoover Intézet

⁸⁵ Kritikusaim adósok maradtak a SZE által állított feltételek tételes ismertetésével.

⁸⁶ Radda István közlése e-mailben 2012. március 14-én, amit Zsiga Árpád rendőr százados jelentése 1966. július 19-én (ÁBTL. O-8-95/5. I. 32-38.) valamint a *Tévíton* (176. o.) szintén említ.

⁸⁷ Hoover Institution Archives, Box 220, File 1. Richard Flanagan memoranduma a Szabad Európa Bizottság elnökéhez, John Richardson-hoz 1966. augusztus 2-án. Az egyetlen releváns és használható dokumentum, amit találtam. Még megemlítendő a Box 354. File 8-ban talált anyag: *Vízhányó József* cím alatt. Egy-két memorandum és jelentés, ami főleg hazatéréséről

Archívuma), melyben Richard Flanagan értesíti John Richradson SZEB-elnököt, hogy George Koller (Észak-Amerikai MEFESZ tagszövetség akkori elnöke) és J. Agostino (az Innsbrucki MEFESZ tagszövetség képviselőjében – számomra ismeretlen személy, akire Radda István sem emlékezett⁸⁸ – esetleg egy alias-t használt?) – meglátogatták és rákérdeztek, vajon a SZEB anyagi támogatását fel lehetne-e újítani a MEFESZ részére, ha a következő közgyűlésen „sikeresek lennének visszafordítani a szervezet magatartását, valamint a Titkárság személyi állományát ma létező állapotából? A cél elérése érdekében kapcsolatba léptek társaikkal Argentínában, Braziliában, Dániában, Németországban, Hollandiában, Olaszországban és Ausztráliában, egyetértésre törekedve, hogy az évi közgyűlés Innsbruckban legyen megtartva Genf helyett. Úgy látszik ebben sikeresek voltak. Az infrastruktúra, beleértve a kollégiumot [a Magyar Ház], amely az innsbrucki magyar közösség tulajdona, megvannak, és van példa rá, hogy a közgyűlést nem Genfben tartották” (az eredeti szöveg: „if they were successful in reversing the attitude, as well as the personnel, of the Secretariat of the organization as it now exists. In order to accomplish this objective, they have contacted their counterparts in Argentina, Brazil, Denmark, Germany, Holland, Italy, and Australia, to gain agreement that the site of this year’s Congress be Innsbruck, rather than Geneva. They have apparently been successful in this effort. The physical facilities, including a dormitory owned by the Hungarian community in Innsbruck, do exist, and there has been a precedent for having the Congress elsewhere than in Geneva.”)

Flanagan tájékoztatta látogatóit, hogy „nem beszélhetnénk az IFHS [hibásan írta, International Federation of Hungarian Students-t az United Federations of Hungarian Students helyett - UFHS] támogatásáról, amíg a közgyűlés eredményeit nem ismerjük” (szöveg a feliratban: „could not discuss

(re-defection) szól, de semmiféle új információt nem tartalmaz, ott van Vízhányó József a *Magyar Ifjúság*-ban 1966. április 30, május 7, május 14, május 21, és május 28 dátumokon közölt öt cikkének az angol fordítása (ezeknek az eredetije mind megtalálható az Országos Széchényi Könyvtárban). A cikkekben Vízhányó megismétli a külföldiek számára készített *MEFESZ Dosszié*-ban elhangzott kritikákat, vádakot, és olykor torzított jelentéseket, amikről írok mindkét könyvemben: „*Tanulmányúton*”. 2. kiadás, 249. és *Tévíton*, 191. Box 236, File 1: Correspondence and memoranda from, to and about Metz, all in English, c. 60 pages – ezek kivétel nélkül Metz munkaköréről és személyes ügyeivel foglalkozó írások, egyikben sincs említés az UFHS/MEFESZ-ről, tehát tárgyaltalan. A többi anyag még címében sem kötődik a magyar diákmozgalomhoz. SZEB-ről, ellentétben a Szabad Európa Rádióval, alig található anyag az Archívumban.

⁸⁸ Radda István e-mailben értesített 2014. január 17-én, hogy nem emlékszik egy J. Agostino nevű innsbrucki kollégára. Feltételezhető, hogy a SZEB New Yorki irodájában Richard Flanaganak igen korlátozott ismerete lehetett európai magyar diákügyekről, így – mint a szervezet pontos nevét – akár a Kollert kísérő diák nevét is elírhatta. Hitelességre utal viszont az, hogy Kollerék ugyanazokat a tényeket hozták fel Innsbruck-kal kapcsolatosan, amelyeket Radda István közölt a Petit Bornand-ban 1966 májusban tartott rendkívüli közgyűlésen a MEFESZ jövőbeni működtetését illetően Innsbruckban (86. l. lábjegyzet).

assistance to the IFHS until the results of the Congress are available”). Flanagan Richardson elnöknek azt javasolta: „Úgy látom a magyar diákcsoport képviselőinek az érdeklődéséből és elszántságából, akikkel találkoztam, hogy meg tudják változtatni az IFHS Titkárságának jelenlegi tendenciáját, és hogy a közgyűlés után érdemes lehet újból tanulmányozni a SZEB támogatás lehetőségét” (szöveg a feliratban: „I would judge from the interest and vitality of the representatives of Hungarian student groups that I had contact with that they will be able to reverse the present trend in the IFHS Secretariat, and that, after the Congress, it may be worth while to restudy the possibility of FE support to them.”).

A SZEB belső memoranduma rávilágít a pénzügyi támogatás feltételeire, és pozitív finanszírozási lehetőséget helyez kilátásba egy megújított MEFESZ számára. Tehát, megtévesztő a kritikusoknak az az állítása, hogy a MEFESZ felosztatása mellett „Más megoldás abban a helyzetben, sajnos nem volt.”⁸⁹ – mint látjuk, Innsbruck mellett ez lehetett volna egy második lehetőség a MEFESZ életben tartására.

Válaszom szövegében továbbá hangsúlyoztam: „Megtévesztő az állítás, hogy közismert lett volna a CIA szerepe mint végső pénzügyi forrás. Egyáltalán nem volt közismert. Lehettek személyes feltételezések a végső pénzforrásokról, de azok is inkább az amerikai kormányra gyanakodtak mint a CIA-ra. A CIA pénzádó szerepe az amerikai sajtóban 1967. márciusában kirobbant botrányból lett közismert („*Tanulmányúton*”, 213. o., 2. kiadás, 2006) – ami több általuk titkosan finanszírozott ifjúsági, kulturális és politikai szervezet megszűnéséhez vezetett 1967 után.”

További megjegyzések írásukról

Kritikájuk 5. oldalán ezt írják: „Itt jegyezzük meg, hogy a szerző, megint csak a Kádári titkosszolgálat aktárira alapozva, átveszi azt a téves kifejezést miszerint az akkori MEFESZ- elnök azt állította volna (192. oldal), hogy Vízhányó József „évek óta nem viselt funkciót”. Ez megint csak pontatlan. Az elnöki körlevél egészen pontosan megadja a dátumot: Vízhányó József ’1964 augusztus óta’ nem viselt semmiféle tisztséget! Tehát: 1964 augusztusa után, Vízhányó Józsefnek semminemű befolyása nem volt a MEFESZ Vezetőségére.”

A tények: a *Tévíton* 192. o. idéz egy állambiztonsági jelentést (forrás megadva a könyv 300. lábjegyzetében), melyben ez áll: „*A Nemzetközi Titkárságnak az a véleménye, hogy Vízhányó évek óta nem viselt funkciót, magánemberként tért haza.*” A következő sorban kezdődő bekezdésem a

⁸⁹ A 80. lábjegyzetben említett kritikájukban.

könyvben így szól: „Világos, hogy Vízhányó József hazatelepítése elérte a kívánt célt. És az a tény, hogy a MEFESZ akkori vezetősége és Gábor Dzsingisz elnök visszautasított mindenféle elítélő nyilatkozatot, kiélezte a Magyar Népköztársaság apológiájára kész baloldali diákok és a többiek között kialakult konfliktust. A kijelentés, miszerint Vízhányó József „*évek óta nem viselt funkciót*”, nem állta meg a helyét, hiszen tizenöt hónappal hazatérése előtt még (1964. augusztus 27-ig) a diákszervezet alelnöke volt.” Tehát kritikájuk érthetetlen – mert könyvem szövege ugyanazt mondja mint kritikásaim.

Szintén az 5. oldalon idéznek egy elnöki körlevélből:⁹⁰ „November folyamán a Nemzetközi Titkársághoz beérkezett Vízhányó Józseftől egy körlevél⁹¹, mely a volt MEFESZ-elnök (1962/1963) Magyarországra való végérvényes hazatéréssel áll kapcsolatban. Vízhányó József 1964. augusztus óta semmiféle tisztséget nem viselt, így gesztusa egy magánember döntésének tekintendő, s mint olyannal a Nemzetközi Titkárság nem kíván foglalkozni. Említett körlevélben foglalt politikai állásfoglalások megítélésére a Nemzetközi Titkárság nem tartja magát kompetensnek (lásd: december 31-i Elnöki Körlevél.)”

Nem értek egyet azzal, mint ahogy tettem volna 1965-ben is, hogy a „körlevélben foglalt politikai állásfoglalások megítélésére a Nemzetközi Titkárság nem tartja magát kompetensnek”. Két okból: azért, mert 1) a *Számadás* szerzője tizenöt hónappal hazatérése előtt fejezte be ötéves szolgálatát a MEFESZ vezetőségében, s egy évig elnök is volt – tehát írását az emigráció és maguk a diákok érthetően rögtön a MEFESZ-szel fogják kapcsolatba hozni; és 2) amit a *Számadás*-ban írt a MEFESZ-ről és a menekült diákokról, arra az 1956-os diákszervezet vezetőségének reagálnia kellett volna, hiszen több fontos kitétel megkívánta volna, hogy álláspontjukat nyilvánosan megosszák diáktársaikkal (akiket képviseltek) és az emigrációval.

Végigolvasva a *Számadás* szövegét, felmerült bennem, vajon a szöveget maga Vízhányó írta-e, vagy azt nagyobb részt az állambiztonság fogalmazta meg számára. Ugyanis ez a pártiskolákra emlékeztető iromány foglalkozik az osztályharcral, Nyugat-Németországban a volt nácik szerepével és azok befolyásával az ottani magyar emigrációra, a magyar emigráció ideológiai és politikai differenciálódásával, az emigráns monopóliumokkal (az egyház, *Nemzetőr*, Szabad Európa Bizottság és Rádió, a jobboldali sajtó, stb.), de mindezt a következő, az akkori diákságra részben nem jellemző mondattal vezeti be: „Mi volt az a küzdelem, melyet éveken át folytattunk, milyen célokért, milyen elképzelések nevében, kik ellen?” A Nyugatra került 56-os

⁹⁰ V. számú Elnöki Körlevél, 1966. január 21.

⁹¹ „Számadás” [aláírva] Vízhányó József, Genf, 1965. november hó”

diákság szellemi hozzáállását nem az határozta meg, hogy „kik ellen” kellett küzdenie, hanem az, hogy „milyen szellemi értékek” nevében léptek fel, mit képviseltek.

Bár az Alapszabály szerint a MEFESZ „különböző vallású és világnézetű” diákok összefogása volt, az is ott állott, hogy tevékenységét „az 1956-os, a függetlenségért, demokráciáért és semlegességért küzdő magyar forradalom és szabadságharc elvi alapjain” fejtette ki. Nem osztályharc volt a nyugati MEFESZ célkitűzése, és még kevésbé voltak rá jellemzőek azok a csúsztatások és féligazságok, amelyeket Vízhányó József felsorol a *Számadás*-ban a demokráciáról, függetlenségről, szabadságról, a demokrácia és egypártrendszer össze(nem) függéseiről, az individualizmus értékszempléteiről és az „emigrációs monopóliumok”-ról.

Konkrétan szólva a MEFESZ-ről, mint diákszervezetről, ezt állította: „Csodálatos módon az emigrációs tömeghisztéria közepette akadt néhány fiatal, akik először szétszórtan, majd kisebb csoportokat alkotva, egyetlen fegyverükkel, a kritikával felvértezve, megkezdték a harcot a tabuk világa ellen. Fórumuk a MEFESZ lett, melyhez később több más csoport is csatlakozott. Mit akartak ezek a fiatalok? Elsősorban tájékozódni kívántak a hazai helyzetről, a világban történő eseményekről, megszabadulni az illúzióktól... Amikor azt kívánták, hogy az emigráció a hazai helyzetből induljon ki, ezzel kimondták, hogy a szocializmus az az alap, melyre a kritika fegyverével a jövő Magyarországot építeni kell. Az otthoniak is felfigyeltek az új hangokra... megsokszorozódtak a találkozóak a hazai és kinti magyarok között. ... Ez volt, amit dialógusnak nevezünk ... Politikánk még ki sem bontakozott, amikor a felriadt monopóliumok ... ellentámadásba mentek át.”

Élesebb fogalmazással folytatta: „Mivel [a monopóliumok] támadásaikat elsősorban a MEFESZ-re és annak vezetőire összpontosították, szólnunk kell azokról a fiatalokról, akik aktív szerepet játszottak a MEFESZ irányításában. A jobboldali emigráció, megszívlevélve a göbbelsi tanokat, addig hajtogatta, hogy a MEFESZ vezetői a hazai rendszer lefizetett ügynökei, míg abba a hibába esett, hogy ezt ő maga is hinni kezdte. Ugyanis érthetetlennek tartotta, hogy azok a fiatalok, akik néhány hónapot vagy évet emigrációs politikával foglalkoztak, „veszélyes, baloldali nézeteket” kezdtek vallani... A MEFESZ-ben vállalt pozíció áttekintést nyújtott az egész emigráció tevékenységéről, a nemzetközi diákpolitikáról, valamint a hazai és a világhelyzetről... Mindez persze lehetetlen lett volna olyasvalaki számára, aki például heidelbergi diákszobájának ablakából nézi a világot. Így történhetett, hogy sok fiatal diák, akik jobbról, vagy egy ún. „középről” indultak el, egyéves tevékenység után baloldalt kötöttek ki...”

Fontos lett volna – véleményem szerint –, hogy a Titkárság akkor, 1965 végén, elhatárolja magát ezektől a tételektől. És magyarázatot adjon, mi volt a

MEFESZ vezérelve: alapszabályát követve, nem politizált, nem ideológiák mentén fogalmazta meg tevékenységét, hanem az 56-os forradalom szellemében, a demokrácia érvényesülését tartotta fontosnak, hogy a magyar nép maga döntse el sorskérdéseit, és biztosítsa a szociális igazságosság érvényesülését az országban, következetesen figyelte a magyarországi helyzet alakulását, azt kiértékelte, kritizálta és ahol lehetett, párbeszédet keresett az otthoni fiatalsággal, értelmiséggel és a nemzet sorsát szívükön viselő írókkal, gondolkodókkal, és mind azokkal, akik érdeklődtek a Nyugatra menekült 56-os diákság véleménye, gondolatvilága iránt.

Továbbá hangsúlyozni kellett volna, hogy a MEFESZ nem „néhány fiatal” lázadása volt az emigrációs „tömeghisztéria” ellen, hanem egy autentikus 56-os szervezet, amelyik küldetéstudattal folytatta munkáját 1957 júniusa, megalakulása óta, és magatartásukkal, törekvéseikkel nem „jobbról, vagy egy ún. ’középről’ indultak el, [hogy] egyéves tevékenység után baloldalt kötöttek [kössenek] ki.”; hogy a diákszervezet nem „emigrációs politikával” foglalkozott, hanem világszerte képviselte az ’56-os forradalom követeléseit, szimpatizált minden elnyomott vagy gyarmatosított ország diákságával, és fellépett a diákok szabad véleménynyilvánításának korlátozása ellen, bárhol is történjék az. És hozzátehetnék volna, hogy remélik, hogy nincsenek jelen, és mindent megtesznek azért, hogy soraikba ne férközhessenek be a „hazai rendszer lefizetett ügynökei”, amit az 56-os forradalom szelleméhez minden téren való ragaszkodással kívánnak biztosítani.

De nem ezt tették, hanem – akár az állambiztonság sugallatára (egy-két ügynökjelölt vagy ügynök közvetítése révén) – struccpolitikát folytatva, kijelentették, hogy egy magánemberként hazatért volt MEFESZ-vezető kijelentéseivel nem foglalkozhatnak, erre a Nemzetközi Titkárságnak nincs semmilyen kompetenciája. Ugyanis ez az álláspont garantálta a MEFESZ-en belüli konfliktus elmélyítését, ami majd szolgálja az állambiztonság céljaként kitűzött felosztatás felgyorsítását. Mindez nem zárja ki, hogy a *Tévíton* három kritikusa ne lett volna meggyőződve „hallgatásuk” célszerűségéről, már csak azért is, mert így azt hitték, elkerülik majd a feljükk intézett támadásokat és könyörtelen kritikákat mind a MEFESZ-en belül, mind az emigráció részéről.

És ha ők valóban úgy emlékeznek, hogy Vízahányó Józsefet 1964-ben kitiltották a Nemzetközi Titkárságról, akkor éppen a *Számadás* szétküldése kellett volna adja az alkalmat arra, hogy ezt közöljék diáktársaikkal és az emigrációval, elhatárolják magukat a hazatért, már akkor beszervezett ügynökként gyanúsított Vízahányótól, ezzel is hangsúlyozva hozzám intézett kritikájukban kifejtett elkötelezettségüket a diákság 1956 októberében képviselt követeléseivel, szellemiségével. Ezt a lehetőséget hallgatásukkal elmulasztották.

Kritikájuk 9. oldalán „A MEFESZ irattárában lévő, a szerző által feltételezett levelezés a kádári hatóságokkal” alcím alatt szövegük részben torzít a tényeken, másrészt viszont megválaszolatlan kérdéseket vet fel. Ezért válaszomban azt írtam, hogy „... a tény, hogy az irattárban otthoni szervekkel folytatott levelek is lehetnek, az közel sem jelentheti azt, hogy ez önmagában bizonyítéka lenne az állambiztonság MEFESZ-en belüli befolyásának. Ha volt levelezés, a kérdés az, mi volt a tartalma.”

Két kérdés merül fel: „1) Miután a három kritikus nem tudja, hogy hol, és hogy egyáltalán megvan-e még a MEFESZ irattára, így azt közel ötven éve nem látták, akkor hogyan állíthatják kategorikusan, hogy egyetlen itthoni szervvel váltott levél sincs az irattárban?⁹² És itt a MOTI irattárára is gondolok, hiszen az is a MEFESZ évi Közgyűlésének felelős szervezet volt. 2) Mind a MOTI ösztöndíj programjait, mind az Eviani Konferencia szervezését érthetően otthoni levelezés kellett megelőzze. Ha ez így volt, helyes a fenti kategorikus tagadó állítás?”

Amire nem tértünk ki

Öt tömör pontban sorolják fel azt, amivel nem foglalkoztak hozzám intézett kritikájukban. Az első, negyedik és ötödik pontra válaszoltam röviden: „1) a jobb és baloldali terminológia az állambiztonsági jelentések alapvető, de tendenciózus meghatározása volt – ezért a *Tévíúton* bevezetőjében a terminológia definíciójáról pontosan írok. 4) A MEFESZ igen sikeres külügyi munkájáról a „*Tanulmányúton*” részletes ismertetést ad (153–217. o., 2. kiadás). Sajnos a MEFESZ utoljára a 11. Nemzetközi Diákkonferencián képviseltette magát, Christ Church városában, Új Zeelandon 1964-ben, ahol Somogyi László elnök és Ruzska Péter alelnök voltak a küldöttek.⁹³ A 12. Konferenciára 1966-ban a MEFESZ-t még meghívták Nairobiba, Kenyába, de ott már nem vettek részt. 5) A kémszolgálati felderítések terén nem érzi magát kompetensnek a három kritikus, ezért erre vonatkozóan nem vélekedtek. Amint már feljebb írtam, szinte kuriózumnak tűnik, hogy a három kritikus egy 231 oldalas könyv fölött keményen bíraskodjon, anélkül, hogy a könyv tartalmát és lényegét meghatározó állambiztonsági archívumokban kutatott iratokról véleményt formálna, sőt visszautasít bármiféle eszmecserét, saját álláspontjuk

⁹² Vagy esetleg mégis kevesebb, mint ötven éve látták utoljára a MEFESZ iratokat, és akár volt tisztségviselők is eltávolíthattak bizonyos leveleket az irattárból? Ez utóbbira, a válasz különösen releváns lenne második kérdésem szempontjából.

⁹³ 1964-ben tartották a MEFESZ IX. Közgyűlését, s ezután már nem vettek részt Nemzetközi Diákkonferencián, mert ugyan meghívták a MEFESZ-t, de 1966-ban a XI. (rendkívüli) Közgyűlés után már olyan szétzilált állapotban volt a Nemzetközi Titkárság, hogy sem pénze, sem szervezetsége nem volt ahhoz, hogy a Nairobiban tartott XII. Konferencián részt vegyenek.

kialakításánál azt nem veszik figyelembe, s ezzel azt a komolytalan tételt erősítik meg, mintha ezek a dokumentumok egyszerűen nem léteznének.”

Véggövetkeztetések (kritikájuk 9–10. oldalán)

Kritikusaim tömören, rövid bekezdésekben állították össze végkövetkeztetéseiket, melyeket a 35. oldalon összefoglalóban felsoroltam. Egyenként idézem válaszomat mind a hat pontra:

„1) Kérem a három kritikust, adják meg az öt forrás közül néhánynak az elérhetőségét, mert a létező intézményeknél – amint már említettem – a hozzáférhető anyagok között nincs meg a SZEB irattára, a többi forrás pedig vagy nem létezik, vagy gyakorlatilag hozzáférhetetlen. Továbbá természetesnek vettem volna, hogy kemény kritikájuk után megküldték volna a náluk lévő MEFESZ-iratokat teljességükben, hogy érveiket ez úton is alátámasszák, és hogy más volt UFHS/MEFESZ-tisztségviselők is véleményt alkothassanak e kérdésről, sőt más kutatók is foglalkozhassanak vele.

2) Nem győztek meg, hogy megengedhetetlen mulasztást követtem volna el azzal, hogy nem küldtem meg a kéziratot a három kritikusnak. Ha könyvem olvasása után nem voltak készek arra, hogy megküldjék azoknak az iratoknak a másolatát, ami birtokukban van, és aminek alapján bizonyítani kívánják kritikus álláspontjukat, akkor valószínűtlen, hogy a kézirat kézhezvétele után megküldték volna az iratok másolatait. Mindemellett, könyvem kéziratát több más volt MEFESZ-tisztségviselővel és elismert szakértővel megosztottam. Ismét hangsúlyozom, mind a könyv, mind fenti megjegyzéseim azt igazolják, hogy a *Tévúton* nem vádaskodó írás, hanem komoly kutatómunka eredménye.

3) Mint korábban érvelek, Vízhányó ügynöki leleplezése 1964-ben nem bizonyított, sem iratokkal sem levelekkel. Radda István értesítése szerint, Somogyi László lelépő elnök és újonnan választott ellenőr valószínű pénzügyi felelőtlenségét leplezte le, s nem állambiztonsági beszervezését – egyébként Vízhányónak azonnal meggyűlt volna a baja az igen jól informált és hatékonyan működő svájci titkosszolgálattal. Kizárólag oral history jellegű leírást/véleményt adnak a kritikusok ebben a kérdésben, de azt nem támasztják alá bizonyítékokkal. Vízhányó szerepe a MEFESZ-ban ugyan megszűnt [1964-ben], de továbbra is kapcsolatot tartott MEFESZ-vezetőkkel, és kulcsa volt az irodához.

4) A *Tévúton*-ban közölt állambiztonsági iratok kiértékelése arról tanúskodik, hogy több beszervezett MEFESZ-vezető lojális volt a Magyar Népköztársasághoz. A könyvben szereplő öt ügynök és ügynökjelölt – az egyik kivételével – mind a MEFESZ Nemzetközi Titkárságán szolgáltak, köztük volt

egy elnök és három alelnök (egyikük két éven át dolgozott három kritikusommal). A MEFESZ közgyűlésekre a Nemzetközi Titkárság benyújtott olyan javaslatokat is, amelyek elfogultan, részrehajlóan ítélték meg a magyarországi helyzetet, és hoztak olyan határozatot is, amely ellentétes volt 56 szellemiségével. Amennyiben hibámnak róható fel, hogy „nem ismeri a releváns dokumentumokat”, akkor a három kritikus saját érdekében is rendelkezésemre kellett volna bocsássa azokat az iratokat, amelyeket azért nem ismerek, mert nem férhettem hozzájuk, és tőlük éveken át próbáltam meg beszerezni.

5) A két ok, amit ebben a pontban a három kritikus megad a feloszlás magyarázatára, azok valóságosak voltak, bár meg sem említik, hogy volt egy lehetőség az iroda fenntartására Innsbruckban. De korántsem adnak teljes magyarázatot a feloszláshoz vezető útról, az ott tapasztalt bomlasztó tevékenységről. Könyvem azt mutatja be, hogy az állambiztonsági infiltráció nélkül a MEFESZ aligha jutott volna 1966-ban abba a szétzilált állapotba, amelyben a pénzügyi támogatást oly váratlanul és gyorsan megvonták volna. Ugyanis a pénzügyi források megvonásánál a legközvetlenebb tényező a MEFESZ egyre elfogadhatatlanabb politikája volt. Az általuk létrehozott kritikus helyzet lehetetlenné tett volna bármilyen széles alapú összefogást, hogy megfontoltan, és 1956 szellemiségében döntsének a MEFESZ jövőjéről, illetve a még létező diákok és már végzettek közötti együttműködéssel létrehozassanak olyan szellemi műhelyeket vagy alumni szervezetet, amelyek az akkori emigrációt a diákmozgalom szellemében továbbra is gazdagíthatták volna.

6) Valóban sajnálatos, hogy a MEFESZ vezetősége nem intézkedett úgy 1966-ban, hogy az irattárat később is hozzáférhető helyen tegyék letétbe. Evvel ugyancsak megnehezítették az emigráció egyik legsikeresebb szervezetének a későbbi tanulmányozását. A tény, hogy máshol aligha elérhető iratokat és levelezéseket a három kritikus, vagy valamelyikük, továbbra is magánál tart, szintén nem szolgálja a komoly tényfeltárás munkáját, az ahhoz szükséges kutatást. Vissza kell utasítanom véleményüket a „tévedésektől hemzsegő tanulmány”-ról. Sajnos, azt nem olvasták tárgyilagos szemmel. Ezért azt javaslom, bocsássák kutató intézmények rendelkezésére az összes náluk lévő MEFESZ-iratot, akár az ÁBTL-nek⁹⁴ vagy az Országos Széchenyi Könyvtárnak.⁹⁵

⁹⁴ Levelem megfogalmazása óta az ÁBTL közigazgatásilag átkerült az Országos Széchenyi Könyvtárba,.

⁹⁵ Felvetődik az a kérdés is, hogy kritikusaim miért nem láttak neki 1990-ben a MEFESZ irattár hazatelepítésének, ha a nyugati MEFESZ ügyét és a forradalom utóéletének hiteles történetét oly fontosnak tartották, mint ahogy ma írják róla? Ugyanis tisztában kellett legyenek azzal, hogy csak ők vagy esetleg akkor még egy-két élő volt társuk tudhattak az irattár sorsáról. Valószínű komoly mulasztás volt részükről akkor, hogy nem léptek, hiszen még Szalay Gábor is élt Genfben vagy egy közeli öregek otthonában és feltehetőleg a

Zárószó

Miután kritikájuk utolsó tételére, a hatodik pontra válaszoltam, záró soraim így szóltak: „Sajnálattal állapítom meg, hogy Unger László, Horváth Erzsébet és Gábor Dzsingisz írása szinte kizárólag saját érintettségük alapján fogalmazódott meg, következetesen azt állítva, hogy a MEFESZ feloszlata elkerülhetetlen volt, és hogy azt ők maguk tudatosan kezdeményezték és hajtották végre – bár egy alaposan meg nem magyarázott cél érdekében. Mivel *Tévúton* könyvem állambiztonsági iratokra alapozott érveit semmibe veszik, az egykori infiltrációt a MEFESZ-ben és annak belső hatásait nem létezőnek tekintik, annak ellenére, hogy mind Unger László, mind Gábor Dzsingisz alelnöke, Vermes Gyula (alias „Glück”), az egyik leghatékonyabb ügynök⁹⁶ volt, arra a következtetésre kell jussak, hogy a három kritikus kizárólag akkori állásfoglalásuk magyarázata érdekében lépett fel. Érdekes módon, még azt sem mondták írásukban, hogy meglepődtek, mert nem tudtak a Nemzetközi Titkárság infiltrációjáról, és egyáltalán az éveken keresztül folytatott bomlasztó munkáról, ami igencsak túlment Vízhányó József tevékenységén – amivel részben foglalkoztak. Tehát nem a MEFESZ-t több éven át befolyásoló állambiztonsági bomlasztásnak és valós kihatásainak megértése vezérelte őket írásukban. Nem tényfeltárás indította őket, hanem akkori döntéseik és tevékenységük igazolása.”

Továbbá értesítettem őket, hogy „Miután a három kritikus megküldte a „Meghamisított MEFESZ történelem” című írást több személynek, közülük is reagáltak a *Tévúton* kritikájára, és hozzám is eljuttatták Unger Lászlóhoz, Horváth Erzsébethez és Gábor Dzsingiszhez küldött válaszuk másolatát. Több válasz közül, amit kaptam, itt közlöm a legtümörebb és leglényegesebben érvelő választ Kende Pétertől, – hozzájárulásával.

’Tisztelt aláírók,

Elszomorítónak találok, hogy egy volt kollégájuk és küzdőtársuk nagy erőbefektetéssel és szakmai hozzáértéssel készült (második) könyvét az emigrációba kényszerült MEFESZ-ről minden jel szerint nem sikerült tárgyilagos szemmel olvasniuk, e helyett személyes érintettségük és indulataik mentén értékelik, valószínűleg olyan politikai szempontok szerint is, melyek miatt Várallyayval szemben állnak (amelyek azonban számomra nem világosak). Valamiféle árkot építettek maguk és V. Gy. közé, ami azonban nem jogosítja fel Önöket arra, hogy gyatrának és kontárnak nevezzenek egy szakmai alapossággal és világos értékelési szempontok szerint írt feltáró munkát.

kérdéses genfi ügyvédi irodát is könnyebben meg lehetett volna közelíteni, ahol az irattár letétbe lett helyezve.

⁹⁶ Lásd a 73. lábjegyzetet.

Várallyay nem szenzációt hajhász, még kevésbé vádaskodik olcsó mesterkedéssel, hiszen levéltárban talált tényeket közöl, s próbál rendszerbe szedni (amennyire a sokszor csak töredékesen rendelkezésre álló adatok ezt lehetővé teszik). Ugyanakkor figyelmen kívül hagyják, hogy amit Önök nyugati oldalról folytatott hídépítésnek tekintenek, arra a Kádár-rendszer belügyi és külképviseleti ágensei nagyon tudatosan ráépültek (különösen Nyugat-Európában). Erről még összefoglaló szakmunka nem született, de V.Gy. könyve legalábbis szerény, de hasznos (mert tényeken alapuló) hozzájárulás ehhez.

Nem jó világ ez.
Rezignált üdvözlettel,
KENDE PÉTER'

Továbbra is meg vagyok győződve, ha a náluk lévő iratokat, emlékezésüket és véleményeiket tárgyilagosan és a teljesség igényével megosztanák volt társaikkal és kutatókkal, akkor annak haszna lehetne.”

„Végül” – válaszomban – „megismétlem, amit már korábban is mondtam volt MEFESZ társaimnak: fiatal fejjel sok mindenről másképp vélekedtünk és gondolkodtunk akkor, mint ötven évvel később. Ki így, ki úgy, változtatta véleményét fontos sorskérdésekben, akár az emigrációban vagy otthon. Úgy érzem a legbölcsebb megközelítés most az lenne, ha egykori véleményünkkel, döntéseinkkel, és tevékenységünkkel tárgyilagosan, indulatok nélkül, megértően szembesülnénk, ahelyett, hogy könyörtelenül ragaszkodjunk mai ismeretek birtokában már nehezen tartható tételekhez – főleg vádaskodás révén. És ez áll könyvem három kritikusára is.”

Viszont 2012-ben küldött válaszomban nem foglalkoztam írásuk 7. oldalán feltett kérdésükre: „Ez lenne a Forradalom eszmevilágának az elárulása?” – ezt kérdik az 1965-ben tartott közgyűlés egyik határozatából idézett szöveg alatt. Az idézett belügyi határozat szerint: „A MEFESZ továbbra is kitart a Forradalom lényeges és a mai helyzetben még aktuális követelményei mellett, de tudatában van annak, hogy e követelmények megvalósítása a jelen körülmények között csak fokozatosan kerülhet sor...”

Valóban, a *Tévúton* borítójának hátsó oldalán ez áll: „...Várallyay Gyula, aki egykor elnöke volt a diákszervezetnek, több mint 40 év után járt utána, hogy kik és milyen módon árulták el diáktársaikat, a szabad egyetemisták szövetségét és a magyar forradalom emlékét.” Ezt a borító szöveget a kiadó fogalmazta meg és egy-két nappal a nyomdai munka kezdete előtt nekem megküldte láttamozásra. Elkövettem azt a hibát, hogy az „árulták el” kifejezést nem változtattam meg. Mondom ezt azért, mert végig tudatosan elkerültem az „árulás” szó használatát a könyv írása közben. Egyik barátomnak, akivel

hosszasan beszéltem a kéziratról, határozottan kifejtettem, miért tartom helytelennek az „árulás” szó – illetve vád – használatát, és szigorúan ehhez tartottam magam: a könyv szövegében egyetlen alkalommal sem használom ezt a szót, annak ellenére, hogy az 1965-ben két hazatért volt MEFESZ-tisztségviselő tette, amint kritikusaiknak is írtam, lényegében kimerítette az árulás fogalmát. De ennek ellenére nem voltam hajlandó az „árulás” szót alkalmazni. Mégis, a finis nagy rohanásában vétettem a szöveg módosításának mulasztásával. A borító szövegét például így változtathattam volna meg: „...milyen módon hagyták cserben diáktársaikat, szövetkeztek a szabad egyetemisták szövetségének lehetetlenné tételére és tértek le a magyar forradalom emlékét őrző útról.” Az „árulás” szó használatának kritikája talán az egyetlen súlyos kifogásuk, amiben igazuk van.

Helyreigazítások, kiegészítések a könyvben új információk alapján

A *Tévíton* 73. oldalán, kommentálva „Szécsi József” 1963. július 5-i jelentését, az első fejezet második és harmadik mondatában Targonski Györggyel⁹⁷ kapcsolatban az „állambiztonsági őrnaggyal” valamint „állambiztonsági minősítést” kifejezéseket használtam. Az idézett jelentés Targonski Györgyről, mint egykori „rendőr őrnagy”-ról ír, ám özvegyétől, dr. Targonski Jolántól megkaptam egy dokumentum másolatát, amelyben Házi Árpád belügyminiszter 1951. július 21-én Tragonszky rendőr főhadnagyt bocsátott el az államrendőrség kötelékeiből, tehát rangja főhadnagy volt. Bizonyíték arra, hogy Targonski György az államrendőrségen belül az államvédelmi osztályon dolgozott volna nem állt rendelkezésemre. Ismeretes, hogy 1949 végétől az Államvédelmi Hatóság önállósult és a Belügyminiszter helyett a Minisztertanács hatáskörébe tartozott. Ezért a belügyminiszter fenti elbocsátó leirata azt bizonyítja, hogy Targonski György nem volt államvédelmi tiszt. Özvegye és barátai könyvem megjelenése után arról értesítettek, hogy ő rendőrtisztként egy ideig az erkölcsrendészeti osztályon dolgozott, s erről közeli barátai tudtak Nyugaton. Sajnálom, hogy őt az „állambiztonsági őrnagy” jelzővel minősítettem, s azt visszavonom. Egyébként, amikor az UFHS (később MEFESZ) elnöke voltam 1959–1960-ban Targonski Györgyöt és nejét jól ismertem és őket tiszteltem.

⁹⁷ Targonski György 1956-ban menekült Magyarországról, és Nyugaton élete végéig ezt a nevet viselte. Házi Árpád belügyminiszter fent említett leiratában Tragonszky Iván rendőrfőhadnagyt bocsájt el az államrendőrség kötelékéből, és átengedi őt szolgálattételre a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, ugyanis időközben esti egyetemen elvégezte a matematika szakot, és így a Műszaki Egyetem egyik matematika tanszékére került. Mint írom, az okirat másolatát özvegyétől, dr. Targonski Jolántól kaptam. Viszont a 73. oldalon idézett jelentésben (ÁBTL O-8-095/2. 233.) „Szécsi” fedőnevű tiszt Targonsky Györgyről ír, mint a „*genfi jobboldal egyik ismert*” alakjáról. Nem fér kétség ahhoz, hogy mindhárom esetben ugyanarról a személyről van szó.

A *Tévúton* 44. oldalán Mihályi Géza visszaemlékezései szerint Vízhányó „éveken keresztül volt diákfunkcionárius, aki ösztöndíjból élt, és természetesen vizsgáit nem tette le...” Vízhányó valóban igen sokat küszködött tanulmányaival Genfben, amit a kezdetben hiányos francia tudása csupán súlyosbított. Ezt legtöbb diáktársa tudta, ma is ismerek egy volt genfi magyar diákot, aki Vízhányó dolgozatit írta/javította. Tehát nem meglepő Mihályi Géza állítása, ami egyébként egyezett azzal, amit e sorok írója is tudni vélt róla évtizedeken keresztül, sok más volt diákkal együtt, mármint azt, hogy Vízhányó nem fejezte be tanulmányait. Ugyanis pár éves bécsi egyetemi tanulmányai után, amikor 1959-ben Genfbe került a Nemzetközi Titkárságra, még hat éven keresztül tanult a genfi egyetemen. Az igazság az, és ezt dr. Szabó Jánosnak köszönhetően tudom, hogy Vízhányó végül lediplomázott a genfi egyetemen 1965. július 17-én – bekeretezett diplomájának fényképét ő bocsátotta rendelkezésemre (Diplome de Licencié és Sciences Commerciales). Hozzá kell tegyem, hogy Reszler András segítségével 2012-ben ellenőrizni próbáltuk a genfi egyetemen (L’Université de Geneve) Vízhányó nevét a diplomázott egyetemisták sorában, de ez sajnos sikertelen maradt. Így az sem kizárt, hogy a diploma nem hiteles, különösen, ha feltételezzük, hogy a svájci precizitással fenntartott kartoték rendszer a genfi egyetemen megbízható kellene legyen akár öt évtizedre visszamenőleg is. Az állambiztonság pedig ismert volt kiemelkedő teljesítményeiről az okiratok hamisítása terén, és érdekében állhatott a haztérő Vízhányón segíteni.

A *Tévúton* könyvben három helyen van említve, hogy különböző hírforrások szerint Ruzska Péter, Szalay Gábor és Vermes Gyula egykori MEFESZ-tisztségviselők fiatalon elhaláloztak, sőt olyan hírekről is beszámolok, melyek szerint mindhárman öngyilkosok lettek. Ruzska Péter halálát és öngyilkosságát a 74. oldalon (a 111. lábjegyzetben) említi a könyv, Luka László pszichiáter kétkedő megjegyzésével együtt – mind a mai napig nem áll rendelkezésemre bizonyíték, hogy Ruzska Péter a genfi kávéházban, ahol meghalt, öngyilkosságot követett el; Vermes Gyula állítólagos öngyilkosságát a 106. oldalon említem, hírforrásom Gábor Dzsingisz volt (részletek a 162. lábjegyzetben) – azonban öngyilkosságáról továbbra sincs bizonyítékom. A 219. oldalon pedig olyan állításokra hivatkozom, amelyek szerint mind Ruzska Péter, Vermes Gyula és Szalay Gábor öngyilkosok lettek. Dr. Szabó János (Vízhányó József és Szalay Gábor egykori kiskunfélegyházi iskolatársa és barátja) bizonyítékkal cáfolta Szalay Gábor állítólag fiatal korában bekövetkezett halálát, ugyanis fényképet adott Szalay svájci sírkövééről, melyen 1932–2007 számok jelzik születését és halálát. Amikor találkoztunk 2012. május 16-án, dr. Szabó elmondta, ő kapcsolatban volt Szalayval, aki elvesztette állását, betegállományba, majd öregek otthonába került Genf mellett, ahol 2007-ben halt meg.

Elismerések

Mindenekelőtt szeretném köszönetemet kifejezni dr. Gyarmati Györgynek, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára főigazgatójának, és Rainer M. Jánosnak, az 56-os Intézet igazgatójának, mind buzdításukért, mind a jelen utóélet és kiegészítés internetes nyilvánosságra hozataláért. Munkámhoz többen igen lényeges segítséget nyújtottak, mind a kutatás, mind a kézirat írása során szakértő tanácsokat kaptam. Palasik Mária tüzetesen végigolvasta a kéziratot, és nemcsak a pontatlanságokon, de írásom stiláris hibáin is javított. Sz. Kovács Éva új ÁBTL-dossziékra hívta fel a figyelmemet, és az állambiztonsági szakterület szempontjából véleményezte a teljes kéziratot. Több fontos javaslatot tett korrekt szakkifejezések használatára, az érintett személyek méltányos bemutatására vagy éppen védelmére, és sok hasznos lektori javítást is tett. Szapáry György a kézirat első változatát is olvasta, és igen értékes ötleteket adott, hogy egy olyan, komplex kérdéskört tárgyaló szöveg jöhessen létre, ami a témában kevésbé jártas olvasó számára is könnyen érthető.

Budapest/Washington
2014. február 19.

1. számú melléklet

Válaszok és magyarázat

Unger László „Kritikai megjegyzések Várallyay (Nyíri) Gyula: „Tévíton – Ügynökök az ötvenhatos diákmozgalomban Nyugaton” c. könyvéhez (L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2011)

Unger László hét pontban foglalta össze kritikáját, amelyekre itt egyenként reagálok. Igyekeztem a különböző pontokban minden kérdésre választ adni – így megjegyzéseinek átfedése miatt egy-két észrevételem megismétlődik a jelen szövegben.

A kritika egyetlen helyen utal konkrétan a könyvben foglaltakra (4. pont), bár ott sem idézi a szöveget teljesen és helyesen. A hét pont legtöbbször általános megjegyzéseket, benyomásokat és véleményeket közöl, s nem foglalkozik a *Tévíton* tartalmi lényegével, az elemzésekkel és konklúzióival – kivéve talán a 7. pontban az UFHS/MEFESZ megszűnésével kapcsolatos megjegyzéseit (bár az ott összefoglaltak részleteiben inkább a nyugati 56-os diákszervezet történetét összefoglaló *Tanulmányúton* c. könyvemhez kapcsolódnak).

A hét pontban összefoglalt kritika nem a *Tévíton* c. könyv fő témájával, a MEFESZ-be beszervezett ügynökök infiltrációjával és bomlasztó munkájával foglalkozik. Sőt, legkevésbé összpontosít a tanulmány tartalmi lényegére, inkább tágabb értelemben kommentál a MEFESZ tevékenységéről, és a könyvet és a szerzőt kritizálja – a felsorakoztatott állítások minden bizonyítéka nélkül. Alábbi válaszomban hivatkozom nemcsak a *Tévíton* könyvemre (beleértve részleteket, amelyeket Unger megjegyzéseiben negligált, vagy helytelenül idézett), hanem a *Tanulmányúton* c. könyvemre is (56-os Intézet és Századvég, Budapest, 1992, majd 2. kiadás Occidental Press, Budapest, 2006).

Pontokba szedve következnek a válaszok:

1) Minősítésemet a könyv megírásához nem kívánom méltatni, nincs is szükség rá, magát az elvégzett munkát kell értékelni. Hogy a könyv megírásának felelősségteljes szerepére fel voltam-e készülve, azt független, felkészült szakembereknek kell eldöntenie, s nem egy olyan személynek, aki maga is érintett a történetben, s ennek következtében nehezen várható el tőle, hogy tárgyilagosan érveljen a könyvben írottakkal kapcsolatban. Hangsúlyoznom kell, hogy a *Tévíton* egy 230 oldalas tanulmány, 326 lábjegyzettel ellátva – ez már önmagában megkérdőjelezi Ungernek egyik állítását, mely szerint „meglátszik

összefércelt könyvén.”⁹⁸ Nem lehet „összefércelt” munka, legfeljebb Unger László nem ért egyet a tanulmány konklúzióival, vagy azokat elutasítja. Ami természetesen nem zárja ki, hogy bárki érdemi kritikával illesse könyvemet.

A kitétel, hogy a könyv „végtelenül szubjektív, saját [mármint a szerző] politikai nézetei szivárognak ki belőle” értelmetlen: 1956 szellemiségén és követelésein, valamint a demokrácia eszméjének tisztelete mellett könyvem semmiféle politikai, pártpolitikai nézetet nem propagál. Továbbá összesen 22 lábjegyzetben hivatkozom volt MEFESZ-es tagokkal és vezetőkkel folytatott beszélgetésekre, konzultációra. A könyv senkit nem „feketít be”, csupán tények és titkos jelentésekből kapott mérlegelt információk alapján formál véleményt a szereplők tevékenységeiről.

2) Könyvemben sem „a **bíró** és a **vádlott**[sic – értelem szerint **vádló**] szerepét” nem játszom, se nem „**bíráskod[om]ik másokon**”. Adatokat, információkat és helyzeteket értékelek ki, és legjobb belátásom szerint véleményt alkottam, s ha nem tudtam egy helyzet vagy személy talányát kibogozni, akkor azt meg is írtam. Az, hogy a „szerző (másokkal együtt) **szálláscsinálója** volt” Vízhányó Józsefnek, nem felel meg a valóságnak: olvasható (*Tévúton*, 48. o., második bekezdés), hogy a németországi és bécsi UFHS tagszövetség kérésére delegáltak két tisztségviselőt a Nemzetközi Titkárságra, ezeknek egyike Vízhányó József volt, és pedig avval a megbízással, hogy engem (aki Amerikából jöttem és 1959 októberében lettem elnök egy évre) és munkámat „ellenőrizték”. Ugyanis Európában több helyen voltak fenntartások az észak-amerikai tagszövetség liberális és pro-amerikai voltát illetően (*Tanulmányúton*, 2. kiadás, 75-77. o.), ami aggodalmat keltett náluk. Vízhányó 1959 novemberében érkezett Genfbe és velem dolgozott 1960 októberéig – három hónappal később visszatértem Amerikába tanulmányaim folytatására, és azóta Vízhányó Józseffel csak három alkalommal találkoztam, legutoljára 1992-ben (*Tévúton*, 193. o.). Mindig baráti kapcsolatot ápoltam vele, munkatársam volt, de nem voltunk közeli barátok.

Megjegyzendő, hogy a mai napig sincs bizonyíték arra, hogy Vízhányó be lett volna szervezve 1962 előtt (*Tévúton*, 44. oldal). Két újabb ÁBTL dosszié tanulmányozása 2011 novemberében – a *Tévúton* publikálása után – azt jelzi, hogy Vízhányó 1961 szeptemberében lett kiszemelve (úgy tűnik, hazai levelezésének cenzúrálása nyomán) a hálózatba való beszerzésre, aminek felgyorsítása érdekében nővérét [...] 1961. október 21-én Magyarországon beszervezték. Nővére találkozott is Vízhányó Józseffel Bécsben 1961 őszén (ÁBTL. „Halasiné” Bt-404, 29. 30. 31. o., valamint ÁBTL. „Halasiné” Mt-56,

⁹⁸ Ahol idézőjelben közölt szövegeknél nem jelölöm meg a forrást, azok Unger László kritikájából lettek idézve.

27-29. o.). Az újabb dossziék adatai szerint Vízhányó József beszerzése 1963 első felére tehető, mivel „Halasiné” ügynökről egy belső jelentésben így írnak: „'Bandel' beszerzése után 1963 augusztusában 'Halasiné'-val a kapcsolattartást megszüntettük.” (ÁBTL. „Halasiné” Bt-404, 49. o.) – kár, hogy ez a dosszié nem állt rendelkezésemre könyvem publikálása előtt. (Egyébként, a *Tévúton* megjelenése óta felvetődött kérdések, kritikák, megjegyzések és a további kutatások során fellelt újabb információk alapján egy epilógus jellegű írást tervezek készíteni).

3) Kutatásom során közel 3000 oldal anyagot tanulmányoztam. Minden kutató szembesül a problémával, hogy miként válogassa ki a közlendő iratokat, melyek azok a jelentések, amelyek lényeges információt tartalmaznak a kutatás fő céljai szempontjából. Jelen esetben olyan iratokat válogattam közlésre, amelyek bemutatják a MEFESZ-en belüli infiltrációt és bomlasztó munkát, valamint ismertetik az ügynökjelöltek és ügynökök személyét is – tehát kutatásom céljainak elérésében lényeges információval szolgáltak. Szintén felhasználtam olyan anyagokat is, amelyek bemutatják, miként sodródott az ügynökök közé, és mit tett, néhány nem beszerzett MEFESZ tisztségviselő. A jelentésekből idézett szövegeket saját megjegyzéseimmel láttam el, amit minden olvasó láthat, amint kinyitja a könyvet és ránéz az idézett kurzívált szövegek utáni bekezdésekre. Részletesen értelmezem azokat a jelentéseket is, amelyek Unger László tevékenységével foglalkoznak (a MEFESZ-ben a demokratikus ügyvitel megsértése Somogyival szemben: *Tévúton*, 166-167. o., Vermes minősíthetetlen támadása Unger ellen – ahol Vermes egy „karaktergyilkos szintjére süllyed”: *Tévúton*, 167-168. o., 1956 kivétele az alapszabályból és a Nyílt Levélből és ennek előrejelzése a magyarországiak felé: *Tévúton*, 170-172. o., és a MOTI ösztöndíjprogram vezetése: *Tévúton*, 201. o.).

A MEFESZ valódi munkásságáról a teljesség igényével nem értesülhetünk a *Tévúton* c. könyvből, ahhoz olvasni kell a *Tanulmányúton*-t. Mint szerző, sem a *Tanulmányúton*-ban, sem a *Tévúton*-ban nem ítélek el más politikai nézeteket valló, volt MEFESZ tisztségviselőket. Egyszerűen kritikusan mutatom be, kik, milyen lépésekkel, mikor tértek el 56 szellemiségétől, miként adták fel a Magyar Népköztársasággal szemben a tárgyilagos kritika jogát – ennyiben lehetnek megjegyzéseim politikai nézetek kifejezői. De ez sem pártpolitika, és nem rágalom – tényeket sorol fel.

4) Könyvem bevezetőjében (*Tévúton*, 15. o.) az Unger László által idézett szöveg így szól: „... ügynöki jelentések, valamint az állambiztonsági belső jelentések egyik fontos jellemzője: az írott szöveg **olykor** [itteni hangsúlyozásom] torzítottan számol be a szereplők véleményéről, beállítottságáról, karakteréről vagy szándékairól, ködösít vagy bagatellizál, elhallgat vagy megszépít bizonyos dolgokat...” És ahol ezt észleltem, az idézett

szöveget aszerint értelmeztem saját megjegyzésemben. Viszont komolytalan lenne azt a kategorikus végkövetkeztetést levonni, „**hogy ezek a jelentések hazugok**, nem felelnek meg a valóságnak.” Amint az sem igaz, hogy „A szerző azonban kritikátlanul elfogadja őket, egyetért velük. Tehát: kommunista, ügynöki módon bíraskodik.” Talán ebben a 4). pontban Unger László a legerősebben ragadtatja el magát velem szemben, de itt sem mondja ki konkrétan, melyik mondatom, milyen kérdésben, a könyv hányadik oldalán elégíti ki az előfeltételét annak, hogy „kommunista” lennék, és „ügynöki módon” bíraskodnék.

5) Vízhányó József a donaueschingen-i közgyűlés után, 1960 novemberben került be a Nemzetközi Titkárságra Genfben, a 2) pontban már említett előzmények után. Nem ausztriai küldöttként jött Genfbe, hanem a bécsi tagszövetségtől – ugyanis Ausztriában politikai okok miatt nem működhetett egy országos magyar diákszervezet, helyette három független szervezetet hoztak létre a diákok Bécsben, Grazban és Innsbruckban. Az első év után Vízhányó négy évig valóban hivatalos pozícióban maradt a Nemzetközi Titkárságon, beleértve az elnöki posztot 1962-1963-ban.

Vízhányóról legtöbben nem sejtették, hogy beépített ember volt. Tudták, hogy baloldali nézeteket vall, és a Magyar Népköztársasággal (MNK) szemben korántsem volt olyan kritikus mint a legtöbben a diákok között, sőt apologetikus magatartást tanúsított. Mikor 1963 októberében leköszönt, elnöki beszámolójában az otthoni helyzetről ezt írta: „Az 1956-os magyar forradalom követelései maradéktalanul élnek mind a magyar népben, mind a jelenlegi vezetőkben...” (*Tanulmányúton*, 2. kiadás, 237-238. o.). A Közgyűlésen 1963 októberében ezt a komolytalan szöveget elvetették, megválasztották a köztisztviselőben álló Somogyi Lászlót elnöknek, akinek azonban két alelnöke, Vízhányó és Ruzska ügynök, illetve ügynökjelölt volt – amit akkor még szintén nem sejtettek. Egy évvel később, Somogyi mandátuma végén, 1964 augusztusában a Közgyűlés határozatában úgy fogalmazott, hogy a diákszövetség „az 1956-os függetlenségért, demokráciáért és semlegességért küzdő magyar forradalom és szabadságharc, valamint az ENSZ 1948. december 10-i nyilatkozatában lerögzített emberi jogok elvi alapján áll.” – idézet a kongresszusi jegyzőkönyvből (*Tanulmányúton*, 2. kiadás, 240. o.) Ezért jellemeztem Somogyi elnökségének idejét, mint a MEFESZ „Utolsó józan év”-ét (*Tanulmányúton*, 2. kiadás, 237. o.).

Vízhányó megítélése akkor változott meg az emigrációban drasztikusan és általánosan, amikor az állambiztonság hazarendelte őt 1965 novemberében. Korábban baloldaliságát támadták, különösen az emigráció jobboldala, és a szélsőjobbja, de azok is, akik a Magyar Népköztársasággal szemben tanúsított magatartását elítélték. Az emigrációs sajtóban voltak ellene támadások – mint

más baloldali (de soha be nem épített) diák ellen is. De ezek a támadások megsokszorozódtak hazatérte után.

Unger László elnöksége alatt a szintén beszervezett, és egyik legkártékonyabb ügynök, Vermes Gyula dolgozott vele együtt a Nemzetközi Titkárságon. Az eviani konferencia fő szervezője volt, és beszélgetésük alapján dr. Varga György, az egyik magyarországi hivatalos küldött, őt úgy jellemzi, hogy „Politkailag lojális, megfontolt és jó értékítéletei vannak.” (*Tévíúton*, 171. o.). Tehát Unger is együttműködött az akkor még ügynökjelölt Vermessel, de igen valószínű nem tudott erről.

Ezek szerint téves Unger László azon állítása, hogy egyéni és/vagy kollektív felelősség terhelné azokat, akik Vízhányót megtartották a vezetőség soraiban. Már csak azért is, mert a Közgyűlés választotta meg a vezetőket, nem a mindenkori Nemzetközi Titkárság. Nemcsak Vízhányóról nem tudták diáktársai, hogy beszervezett ember volt, hanem másokról sem, akik szintén be voltak szervezve vagy ügynökjelöltek voltak miközben vezetőségi tagként szolgáltak (Szakál Imre, 1962-ben, Ruzska Péter, 1963-ban, Vermes Gyula, 1964-1965-ben). A MEFESZ-esek közül 1962 előtt Vízhányó (az állambiztonsággal még személyes kapcsolat nélkül) állt a beszervezés kezdeti stádiumában, ami az eddig rendelkezésre álló iratok szerint körülbelül 1960-1961-re tehető.

Vízhányó József diáktársairól (beleértve néhány európai, de főleg amerikai volt vezetőségi tagot, köztük a szerzőt is) szóló jelentései mind 1963-ban íródtak (*Tévíúton*, 49-67. o.), amerikai útja után, amikor még senki nem tudta, hogy ő ilyen jelentéseket ír vagy egyáltalán írhat, mint beszervezett személy. Tehát semmi alapja Unger László azon állításának, hogy ezek a diákok/volt diákok – bármilyen oknál fogva – Vízhányónak „a kegyeit keresték” volna. Értelmetlen állítás, feltehető, hogy evvel az 1964. augusztus előtt, tehát Unger elnöksége előtt szolgáló vezetőségi tagokat kívánta kollektív felelősségre vonni, illetve kritizálni.

6) Hangsúlyoznom kell, hogy 1964 után Vízhányónak továbbra is kulcsa volt az irodához, sőt még a MEFESZ kasszájából is felvett pénzt, amit nem tudott visszafizetni. A komoly hiányt egy hattagú bizottság vizsgálta ki az 1965 júliusában tartott évi Közgyűlés után két héttel, amikor Gábor Dzsingisz átvette az elnökséget Unger Lászlótól. A felvett pénzek nagy részét Vízhányó vette kölcsön, részben valószínű még az évi Közgyűlés előtt. Ezek szerint Vízhányó nem lett kitiltva a MEFESZ irodából. (*Tévíúton*, 68-69. o.).

Somogyi László elnöksége után Unger László elnöknek nem volt szüksége „az előző évek romjait eltakarítani”, hiszen mint fent említettem, közvetlenül

előtte volt Somogyi elnöksége a diákszervezetben – „Az utolsó józan év” (*Tanulmányúton*, 2. kiadás, 237. o.). Aki valóban cserbenhagyta „az 1956-os Forradalom szellemét”, az Unger László volt és egy-két vele együtt dolgozó tisztségviselő: amikor 1965-ben a Közgyűlésre készített határozati javaslatokban kivették az alapszabályból és a Nyílt Levélből az utalásokat 1956-ra, és amikor ezeket a terveiket Unger két hónappal a júliusban tartott évi Közgyűlés előtt a májusi eviani konferencián előre elmondta a magyarországi hivatalos küldötteknek (dr. Varga Györgynek és dr. Hoch Róbertnek), akik ezt jelentették az állambiztonságnak hazatértük után (*Tévíúton*, 170-172. o.). Nem 1959-1963 között hagyták cserbe a forradalom szellemiségét a nyugati diákvezetők, hanem 1964 után, Somogyi elnöksége után – ez alól viszont lényeges kivételt képzett Vízhányó elnökségének több epizódusa 1962-1963-ban, különösen az otthoni rendszer kedvező (egyszerre felhőborító és nevetséges) megítélésével tett próbálkozása, amikor elnöki beszámolójában leköszönésekor a következőket írta: „Az 1956-os magyar forradalom követeléseai maradéktalanul élnek mind a magyar népben, mind a jelenlegi vezetőkben...” (*Tanulmányúton*, 2. kiadás, 237-238. o.). A Közgyűlés ezt a szöveget rögtön el is vetette. Egy évvel később, Somogyi elnöksége végén, 1964 augusztusában az akkori Közgyűlés leszögezte, hogy a diákszövetség „az 1956-os függetlenségért, demokráciáért és semlegességért küzdő magyar forradalom és szabadságharc, valamint az ENSZ 1948. december 10-i nyilatkozatában lerögzített emberi jogok elvi alapján áll.” (*Tanulmányúton*, 2. kiadás, 240. o.).

A tények magukért beszélnek, hogy nem jómagam vagy hozzám „hasonló, szüklátó körű, a beépített ügynökökkel megalkuvó diákpolitikusok...”, hanem Vízhányó József és több beépített ügynöktársa, valamint az 1964 utáni vezetőség néhány nem beépített tagja „hagyták cserben, árulták el az 1956-os Forradalom eszméit”.

7) Unger László utal a „demokrácia iskolájára”, ami valóban fontos jellemzője a nyugati magyar diákság szervezeti életének – éles ellentétben az emigráció más szervezeteinek kultúrájával. Abban igaza van, hogy a Nyugatra menekült diákok között is voltak eléggé szélsőségesen jobboldali diákok, mint ahogy akadt néhány szélsőséges baloldali is, s ezeket az állásfoglalásokat nyilván befolyásolták mind a magyar emigráció, mind a befogadó országok politikai irányzatai, akár pártjai is, és természetesen egy markáns baloldaliság, és a magyarországi helyzet szubjektív megítélése. Talán még az is igaz, hogy bizonyos időben voltak tagszövetségek, amelyek eléggé egyöntetű diákpolitikai nézeteket képviseltek, bár nézeteik olykor évről-évre változtak a megválasztott helyi vezetőség összetétele szerint, s így nem állandósult egyfajta álláspont a helyi szervezet tíz éves története során. Például, az angliai tagszövetség – amely általában liberális, esetleg balközép álláspontot képviselt az évi Közgyűlésen – olykor jobboldali (de nem szélsőjobboldali) befolyás alá került, mint például

1963-ban. A németországi tagszövetség küldöttei is változó véleményekkel jelentek meg a Közgyűlésen, olykor középutas, olykor erősebben jobboldali elképzelésekkel. De – talán a madridi tagszövetséget kivéve (akiket 1960-ban a Közgyűlés kizárt egy időre, mert nem voltak hajlandók feladni nevüket: Katolikus Magyar Diákszövetség), egyetlen teljesen homogén összetételű tagszövetség sem volt az UFHS/MEFESZ-ben.

Minden egyes tagszövetségen belül jelen voltak a politikai paletta különböző árnyalatai, mind a tagság, mind a vezetőség között, de nem következett be az, hogy „pártpolitikai ideológiák” alapján csoportosult volna egy-egy tagszövetség, és bizonyosan nem állandó jelleggel. Az effajta differenciálódás a tagszövetség tagságán belül jelentkezett. Így történt az, hogy Németországból egy baloldali/liberális gondolkodó Ruszka Péter (ott elnök volt) került be a Nemzetközi Titkárságra 1963-ban – aki ebben az időben már kapcsolatban volt a hivatalos magyar szervekkel. Korábban, 1959-ben pedig a bécsi tagszövetségtől (általában öntudatos kereszténydemokrata és jobboldali, de ritkán követtek szélsőséges irányzatot) került Genfba maga Vízhányó József.

Viszont sajnos igaza van Unger Lászlónak abban, hogy mint mindenütt, a menekült diákok között is akadtak szélsőséges egyének, beleértve az antiszemita és nyilasbarát nézeteket. De ezek sehol nem nőttek kritikus tömeggé, a tagság ezeket a szélsőséges nézeteket elvetette, s így nézeteik sehol nem érvényesülhettek még a tagszövetségi politika szintjén sem, nemhogy a MEFESZ-nél.

A menekült diákok nézeteire talán a legjobban a MEFESZ két nyilvános vitája mutat rá. Az elsőt a „Demokrácia Iskolája” c. tanulmány indította be a „Szabad Fórum” vitával 1961-ben (*Tanulmányúton*, 2. kiadás, 219-226. o.). A második vitát 1962 októberben az évi Közgyűlésen elfogadott *Nyilatkozat* eredményezte (*Tanulmányúton*, 2. kiadás, 226-233. o.) Harminckilenc írott hozzászólás érkezett be öt hónap alatt, s ezek közül „politikailag mindössze két hozzászólás ment szélsőségbe, egy a jobb-, egy a baloldalon. A tárgyat nem érintő, személyeskedő hangja miatt egy hozzászólás nem ütötte meg az egyetemista szintet.” (Papp Lászlótól idézve a *Tanulmányúton*-ban, 2. kiadás, 228-229. o.). Ugyanakkor Papp idézett tanulmányában általános értelemben megjegyzi, hogy „az egyetemista korban lévő menekült magyarok jó részének a gondolkozásán átüt a kétszeres indoktrináció hatása. Az egyik a kommunista, ... kimutatható [azonban] az ellenirányú indoktrináció, az áporodott, nacionalista, a régi Magyarország téveszméit ... tovább ápoló szellem.” De, – és ez igen lényeges –, a szélsőséges gondokozás, akár 1956 megtagadása, a Magyar Népköztársaság kedvező megítélése nem érvényesülhettek az UFHS/MEFESZ-ben 1962-ig (és szintén nem 1963-1964-ben Somogyi elnöksége alatt), míg az antiszemita vagy nyilas szimpatizáns gondolatok pedig egyáltalán nem. A bal-

és jobboldali álláspontok olykor heves vitákhoz vezettek, de talán egészen 1964-ig ezek a viták nem voltak annyira radikálisok, hogy ne lehetett volna korrigálni a helyzetet, egyezséget találni – erről kommentálok a könyvben (*Tévúton*, 159-160. o.), és hangsúlyozom, hogy a beépített ügynökjelöltek és ügynökök idővel hozzájárultak a viták radikalizálódásához a magyar állambiztonság bomlasztó céljai érdekében: a növekvő konfliktus az ő malmukra hajtotta a vizet.

Nem értek tehát egyet Unger László véleményével, hogy a beépített ügynökjelöltek és ügynökök tevékenysége nem egyengette volna a megszűnéshez vezető utat. Mind a *Tanulmányúton*, mind a *Tévúton* hangsúlyozza azt a jelentős tényt is, mely szerint az 56-os diákok megcsappant száma szintén hozzájárult a szervezet megszűnéséhez – amint a diákok létszáma rohamosan csökkent, és [az] állambiztonság könnyebben és sikeresebben fejthette ki bomlasztó tevékenységét (különösen a gyarapodó hálózati kapcsolatokkal).

Ennyit konkrét értelemben Unger László hét pontjáról.

Unger László bizonyosan figyelemmel végigolvasta a könyvet, annak teljes tudatában, hogy nem hangzott el semmiféle alaptalan vád vele szemben, ami gyanút vetített volna rá az állambiztonsággal való formális együttműködés terén. Mégis, a *Tévúton*-ról írt kritikája nem az egész könyv teljesítményével foglalkozik, célja a munka lejáratása és hiteltelenné tétele.

Úgy tűnik, így reméli magát mentesíteni a könyvben idézett kijelentések és tettek alapján megfogalmazott kritika alól, mely szerint együttműködött beépített ügynökökkel, eltért 56 szellemiségétől, lojális gesztusokat tett a Magyar Népköztársaság iránt és felhagyott a szervezet demokratikus tradícióival. Unger László, a köztük dúló vitáik ellenére, együttműködött Vermes Gyula beépített ügynökjelölttel majd ügynökkel (*Tévúton*, 170-172. o.), módosította az alapszabályt és *Nyílt Levelet*, ahonnan kivette az [egyik] 56 októberére való utalást és ezt előre közölte az eviani magyar delegációnak (*Tévúton*, 170-171. o.), felhagyott a MEFESZ demokratikus tradícióival, amikor megpróbálta kizárni Somogyi László ellenőrt a vezetőségből (*Tévúton*, 165-166. o.).

Feltűnő, egyetlen róla írt kritikát nem cáfolt meg, azokkal nem is foglalkozott – mint például azt az állítást, hogy egykor az ő birtokában voltak a MOTI iratai. Érdeemes lett volna ezt is tisztázni. Ahelyett általánosságokban megfogalmazott kritikát és támadást indított a könyv és szerzője ellen.

Várallyay Gyula
2012. január 17.

2. számú melléklet

Megjegyzések és válasz Unger László, Horváth Erzsébet és Gábor Dzsingisz A meghamisított MEFESZ történelem: Várallyay Gyula „Tévúton” c. könyve című írására

Bevezetőül idézni szeretnék a *Tévúton* szövegéből: „Természetesen amennyiben az érintett volt MEFESZ-vezetők egy-két, eddig ismeretlen információra hivatkozva cáfolnák részvételüket a diákszervezet bomlasztásában, érveiket csak az egész MEFESZ-irattár áttanulmányozása után lehetne elfogadni.” (206. o.) Tényfeltáró és érdemleges vitát csak akkor tudunk folytatni a MEFESZ utolsó két évéről, ha minden vitapartner hozzáférhet ugyanazokhoz az iratokhoz. Ez a pillanatnyi helyzetben nem adott, így nem tudunk kiigazításokat sem eszközölni. Az alábbiakban mégis érdemben fogok reagálni Unger László, Horváth Erzsébet és Gábor Dzsingisz, a három kritikus írására, annak ellenére, hogy írásukban több helyen kutatókhoz és a megfontolt közéleti vitákhoz nem méltó hangnemben fogalmaztak; egyébként Unger Lászlótól ez év januárjában egy ennél is indulatosabb és még inkább vádaskodó hangnemben fogalmazott kritikát kaptam – amire szintén válaszoltam. Nem könyvem vagy személyem van mérlegen, hanem 56 utóéletének hiteles története.

A Tévéúton könyv célja

A három kritikus (mind volt MEFESZ tisztségviselők) írásának első mondata így szól: „Úgy tűnik, hogy a történetek elemzése és az események rekonstruálása a tanulmány központi témája”. Nem ez volt a *Tévúton* célja.

Amint a *Tévúton* bevezetője világosan jelzi, az UFHS/MEFESZ történetét a szerző egy korábbi munkájában, a *Tanulmányúton* (1992, 2006) c. könyvében dolgozta fel, amely feltárta, hogy a szervezetben 1965-66-ban lazult az 1956-os forradalomhoz való kötődés és elfogult lett az otthoni helyzet megítélése. Evvel kapcsolatban a *Tévúton* bevezetőjében ez áll: „Amikor „*Tanulmányúton*” című könyvemet írtam, még nem találtam meggyőző magyarázatot sem az utolsó két év fejleményeire, sem pedig a diákszervezet feloszlására, még kevésbé annak mikéntjére. Csupán a válság felé vezető úton tett – olykor érthetetlen – lépéseket tudtam ismertetni, de azok valós okai ismeretlenek maradtak. A válaszokat ez a könyv adja meg.” Ez volt a *Tévúton* célja: magyarázatot keresni az okokra, amelyek a fenti fejleményeket a diákszervezetben kiváltották.

A MEFESZ iratok kérdése

Milyen adatokra lett volna szükség az oknyomozáshoz? A *Tanulmányúton* elkészítésénél rendelkezésemre álló UFHS és MEFESZ iratok igen hiányosak voltak 1965-66-ra vonatkozóan, amiket egyébként évekként ezelőtt az 56-os Intézetnek adtam át megőrzésre. Tehát új információkat kellett keresnem az oknyomozáshoz.

Első próbálkozásként megközelítettem több volt MEFESZ vezetőt, köztük két volt elnököt 1965-66-ból. Unger László azt mondta, nála nincsenek iratok, Gábor Dzsingisz pedig jelezte, nála ugyan voltak iratok, a teljes irattár pedig valahol Genfben kellene legyen egy irodában ügyvédi zárolás alatt. Egy személyes beszélgetésen 2007-ben hozzátette, a nála lévő iratok, főleg a levelezés egy része, ma kompromittálóak lehetnének volt MEFESZ-esek és mások számára is, többek között ezért sem kívánja hazaküldeni az anyagot Magyarországra. Ezt követően Radda István is felkereste Gábor Dzsingiszt az iratok ügyében, mire utóbbi egy e-mailben felhatalmazta Horváth Erzsébetet, hogy a nála lévő iratokat átadhatja Raddának. Horváth Erzsébet azt válaszolta Radda Istvánnak, szívesen látlak Genfben, de nálam nincsenek iratok.⁹⁹ Ezek után, kérésüket nyomatékosítandó, hogy Gábor Dzsingisz tegye Magyarországon hozzáférhetővé és kutathatóvá a MEFESZ irattárát és mindazokat az iratokat, amelyek birtokában vannak, és amelyek az utolsó két év eseményeiről tanúskodhatnának, huszonhárom volt MEFESZ tisztségviselő e-mailben fordult hozzá 2009 januárjában – az aláírók között szerepelt Unger László is. Erre egy pár soros ígéretet tartalmazó e-mail jött Gábor Dzsingisztől, de a válaszon túl semmi nem történt, iratokat nem tett hozzáférhetővé.

Ez a háttér vezetett az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) végzett kutatásomhoz. Amit szóban, majd levélben is kértünk, azt itt most megismétlem: tegyék kutathatóvá a birtokukban lévő iratokat, amelyeket nem azért nem használtam (sem első, sem második) könyvem megírásánál, mert tudatosan ferdíteni akartam az igazságon, hanem azért, mert nem állottak és mind a mai napig sem állnak rendelkezésemre. Az általam használt iratok, amelyeket nem kellett visszaküldenem a kölcsönadóknak, azok mind hozzáférhetőek az 56-os Intézetben.

A három kritikus írása első oldalán említett öt forrás vagy nem létezik, vagy nem hozzáférhető (volt MEFESZ tagszövetségek archívumáról nem tudok, a Hoover Institution Archives-ban a COSEC anyaga csak angol nyelvű iratokat tartalmaz, a Szabad Európa Bizottságról meg szinte semmit; a CIA archívuma nem publikus¹⁰⁰).

⁹⁹ Ezt az információt Radda István korábban szóban említette, s most e-mailben küldte meg 2012. március 14-én.

¹⁰⁰ A Hoover Archives 2011 végére fejezte be a Szabad Európa Rádió és Radio Liberty anyagának katalogizálását, a SZEB-ről szinte semmi anyagot nem tartanak; a CIA-nál a

Az állambiztonsági iratok jelentősége

A „Meghamisított MEFESZ történelem” három írója öt pontban foglalta össze, amire írásukban nem tértek ki. Az ötödik pontban ez áll: „A kémiszolgálati felderítések terén nem vagyunk kompetensek, ezért erre vonatkozóan nem összegeztük véleményünket.”¹⁰¹

Ezt értetlenül olvasom, hiszen a *Tévúton* könyvet a legkeményebb kritikával sújtják, de ugyanakkor kijelentik, nem hajlandók foglalkozni avval, amiről az egész könyv szól: a titkosszolgálati infiltrációról, jelentésekről, illetve azok értékeléséről. Hangsúlyoznom kell, hogy ezek az iratok az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárban (ÁBTL) minden kutató számára hozzáférhetőek. Az ÁBTL iratai évek óta fontos forrása volt a legkomolyabb feltáró munkáknak nemcsak Magyarországon, de más volt ún. „szocialista” országban is. Teljesen komolytalan az ÁBTL archívumát akár nem létezőnek, akár kizárólag hazugságokat tartalmazónak tekinteni.

Álláspontjuk azért is érthetetlen, mert a könyvben feltárt titkos jelentések szerint Unger László és Gábor Dzsingisz elnöksége idején Vermes Gyula két éven át a MEFESZ alelnöke volt, és „Glück” fedőnevű ügynökjelöltként majd ügynökként folyamatosan jelentett az állambiztonságnak. Tevékenysége Vízhányóé mellett a legtöbbet ártott a MEFESZ-nek. Mindhárman, Unger László, Horváth Erzsébet és Gábor Dzsingisz naponta együtt dolgozott Vermessel a Nemzetközi Titkárságon 1965-66-ban. Elgondolkoztató, hogy ennek tudatában, a *Tévúton* elolvasása után sem hajlandók foglalkozni a titkosszolgálati bomlasztás tényével, s beismerni azt, hogy a MEFESZ semlegesítése és végül megszüntetése elsőrendű célja volt az itthoni szerveknek – amit a kutatott iratok is bizonyítanak. Az első titkosszolgálati próbálkozások kibontakoztak már Vízhányó elnöksége előtt is, a bomlasztás jelei pedig 1963 óta észlelhetőek a MEFESZ-ben, bár az előkészítő munka elkezdődött 1957-58-ban. Komolyabb sikerei viszont 1965-66-ban mutatkoznak, különösen az utolsó évben, 1966-ban.

Úgy vélem az állambiztonsági iratoktól való elzárkózásuk az egyetlen módja annak, hogy a MEFESZ felosztatásának célját, s annak végrehajtását, amint olvasható a „Meghamisított MEFESZ történelem” c. írásukban,

Freedom of Information Act alapján lehet megkérvenyezni náluk tartott információt, amennyiben a kért SZEB anyag ott van és kiadható, akkor is hosszú éveket vesz igénybe, és bármi garancia nélkül, hogy a kiadott anyag valóban releváns-e.

¹⁰¹ Ahol idézőjelben közölt szövegeknél nem jelölöm meg a forrást, azok Horváth E., Gábor Dzs. és Unger L. kritikájából lettek idézve.

teljességgel magukra vállalják, sőt azt egy nemes ügy szolgálatába állítva prezentálják, mármint hogy feltétel nélküli pénzügyi támogatás hiányában a diákszervezetet fel kellett oszlatni. Ez, mint alább bemutatom, nem állja meg a helyét: mert volt alternatíva. Mindez viszont nem zárja ki, hogy az állambiztonság bomlasztásának céljai ne estek volna egybe a MEFESZ vezetők céljaival 1966-ban: a szervezet feloszlásának céljával.

Igazuk van viszont abban, amit mind a *Tanulmányúton*, mind a *Tévúton* c. könyvben magam is említettem, hogy az 56-os egyetemisták létszámának erős visszaesése is közrejátszott, és bizonyosan megkönnyítette a feloszlást. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a magyar állambiztonság tevékenysége ne lett volna központi fontosságú az 56-os diákszervezet bomlasztásában. Sőt, könyvem több szinten bizonyítja, hogy a nyugati diákszövetség semlegesítését az UFHS első sikeres szereplése óta központi politikai irányítás alatt folytatták az 1967 januári feloszlásig.

A pénzügyi források és a támogatás feltételei

A MEFESZ pénzügyi forrásairól részletes beszámolót találni a *Tanulmányúton* könyvben (Anyagi forrásaik alcím alatt, 209-217. o., 2. kiadás, 2006). 1962-től kizárólag a Szabad Európa Bizottság (SZEB) támogatásával működött a szervezet. Nem voltak a pénzzadók feltételei elfogadhatatlanok mindaddig, amíg az UFHS/MEFESZ ügyvitele 1956 és az alapítók szellemében folyt. Ami nem jelentette azt, hogy időközben ne lettek volna javaslatok a Nemzetközi Titkárság programjait és projektjeit illetően, de egy alkalomról sem tudok, amikor a vezetőség olyan tevékenységeket kellett a pénzügyi támogatás megtartása érdekében kifejtsen, amelyek elfogadhatatlanok lettek volna. Viszont tudok olyan esetről, például 1962-ben, amikor visszautasítottuk a SZEB javaslatát egy akcióra (*Tanulmányúton*, 211-212. o., 2. kiadás). A SZEB nehezményezései [kifogásai] politikai értelemben Vízhányó József elnökkel szemben merültek fel először, majd később, 1965 márciusában, Unger László elnöksége alatt jelentkezett ismét a probléma (*Tévúton*, 145-149. o.) – Somogyi László elnöksége idején nem.

Tehát a pénzzadók akkor kezdtek keményebben meghatározott feltételeket szabni pénzügyi támogatásuknak, amikor a MEFESZ Nemzetközi Titkársága letért a korábbi politika útjáról. Tény az, hogy nemzetközi politikai tényezők szintén befolyásolták a SZEB forrásait, de a párizsi iroda bezárása 1966. június 30-án nem vezetett volna szükségszerűen a támogatás beszüntetéséhez, hiszen londoni irodájuk tovább működött Európában. Továbbá téves a kritikusok azon álltása, hogy anyagi támogatás hiányában a MEFESZ-t azonnal fel kellett oszlatniuk, ugyanis a XI. Rendkívüli Közgyűlésen Radda István felajánlott egy

bérmentes irodát és minimális működési költségekhez szükséges anyagi támogatást Innsbruckban.¹⁰²

Megtévesztő az állítás, hogy közismert lett volna a CIA szerepe, mint végső pénzügyi forrás. Egyáltalán nem volt közismert. Lehetek személyes feltételezések a végső pénzforrásokról, de azok is inkább az amerikai kormányra gyanakodtak, mint a CIA-ra. A CIA pénzádó szerepe az amerikai sajtóban 1967 márciusában kirobbant botrányból lett közismert (*Tanulmányúton*, 213. o., 2. kiadás, 2006) – ami több általuk titkosan finanszírozott ifjúsági, kulturális és politikai szervezet megszűnéséhez vezetett 1967 után.

Tételes megjegyzések a tíz oldalas kritikáról

A fent megadott válaszokat egy-két kivételtől eltekintve nem ismétlem meg, és nem reagálok azokra az állításokra sem, amelyeknek az idézett forrásait nem ismerem, tehát olyan iratokból idéztek, amelyek számomra hozzáférhetetlenek.

Első oldal, 3. bekezdés: itt, a *Tévúton*-ból idézett szövegben nem szabad átsiklani az „olykor” és „esetenként” szavak fölött, melyeket tudatosan írtam oda. Tehát nem kivétel nélkül, nem kizárólag torzított beszámolókat olvashat az ember az ÁBTL archívumában. Evvel sok ismert állambiztonsági szakértő és kutató egyetért, egyébként senki sem kutatta volna és kutatná továbbra is az 1990 előtti titkosszolgálati iratokat Közép- és Kelet-Európa minden országában.

6. bekezdés: hangsúlyozandó, hogy itt azokról a volt MEFESZ vezetőkről van szó, akik a szervezet működtetéséért 1965-66-ban felelősek voltak, azonban a náluk lévő és egyébként nem hozzáférhető iratoknak kutathatóvá tételével kapcsolatban nem voltak hajlandók együttműködni – az itt idézett három kritikusról.

Második oldal, 1. bekezdés: téves az állítás, hogy közismert lett volna 1966-ban, hogy a SZEB háttérében a CIA húzódott meg. Ezt csak az 1967. márciusi amerikai sajtó botrány tárta fel (részleteket lásd *Tanulmányúton*, 213. o. 2. kiadás, 2006).

2. bekezdés: abszolút téves az állítás, mely szerint a *Tévúton*-ban a „kollektív bűnösség” vádját alkalmaztam volna bárkikkel szemben is – a komolyság megkívánná, hogy egy ilyen súlyos vádra példákat, bizonyítékokat is hozzanak szövegükben. A bekezdés utolsó négy sora felvet egy fontos kérdést: az évek során mi változott nagyobbat, a MEFESZ vagy a SZEB politikája? Mi váltotta ki a SZEB elégedetlenségét, tételesen mik voltak a kifogások a

¹⁰² Radda István közlése e-mailben 2012. március 14-én.

MEFESZ politikáját illetően 1965-66-ban? Mi áll a teljes levelezésben? E nélkül az érvek elvesztik értelmüket.

3. *bekezdés*: Egyetértek a bekezdés gondolatával, viszont az írók adósok maradtak egy válasszal az utolsó mondat által felvetett kérdésre: mik voltak konkrétan azok a „bizonyos feltételek”, amelyek a „törésvonal” kialakulását előidéztek a SZEB és a Nemzetközi Titkárság között?

Harmadik oldal, 3. bekezdés: nem hiszem, hogy akár a „Meghamisított MEFESZ történelem” írás szerzői, akár a *Tévíúton* szerzője lenne hivatott itt a könyv által kiváltott vitában értékelni az 1968-as „Új gazdasági mechanizmus” gazdaságpolitikai érdemeit, későbbi kihatásait. Annyit érdemes itt megemlíteni, hogy a „piac-orientált” gazdasági berendezkedéshez vezető úton alapvető változás nem történhetett sem a termelés, sem a fogyasztás területén. A párt maradt továbbra is a gazdaságpolitika irányítója. A növekedést gátló hiánygazdaság tovább hátráltatta az új befektetéseket és a modernizációt, és ami kevés történt időlegesen 1968-ban, azt is visszavonták a 70-es évek elején, mindaddig, amíg a Bretton Woods intézmények tagjai lettek 1982-ben, de még inkább addig, amíg a „peresztrojka” meg nem hozta az alapvető változásokat Moszkvában. (Érdeklődőknek érdemes olvasni Kornai János, Balassa Béla, Bognár József, Márer Pál és más szakértő közgazdászok írásait a magyar gazdaság alakulásáról 1956 után).

4. *bekezdés*: idézem „Az viszont fantazmagória és hazugság szüleménye, ahogyan a szerző ezt a konferenciát, mint az 1956-os szellemiség megtagadását, sőt, mi több, elárulását állítja be!” Értelmetlen a „hazugság” vádját megfogalmazni egy olyan mondatban, amely maga is igaztalan állítást tartalmaz. Az Eviani Konferenciáról ezt írtam a *Tévíúton*-ban: „Az eviani konferencia a MEFESZ értékes kezdeményezése volt, annak ellenére, hogy független magyarországi küldött részvételére nem volt sok remény. Hoch és Varga élvezte a párt abszolút bizalmát, a konferencia mégis lehetőséget adott a párbeszédre és az addig példátlan nyílt vitára.” (*Tévíúton* 170. o.).

A szerző egy titkosszolgálati belső jelentésből idézi Unger László és Vermes Gyula beszélgetéseit Hoch Róbert és Varga György magyarországi küldöttekkel, mely szerint Unger a konferencián, két hónappal az esedékes évi MEFESZ közgyűlés előtt informálja Vargáékat, hogy ott majd a „... *MEFESZ alapszabályzataiból kihagyják az 1956. október 22-én elfogadott követeléseket.*”¹⁰³ Ez be is következett, a liechtensteini alapító kongresszus óta évenként elfogadott „Nyílt Levél”-ből kivették az 1956 októberére való utalást. A Konferenciával a *Tévíúton* több oldalon keresztül foglalkozik (169-172. o.), de egyetlen helyen sem használom az árulás szót. Azt írtam, „... a forradalom óta eltelt kilenc év alatt sajnálatosan már többen eltéríthetők lettek az ötvenhatos eszmeiségtől, beleértve a MEFESZ néhány vezetőjét, elnökét, sőt még a

¹⁰³ Kurzíválva írom az állambiztonsági belső jelentésből idézett szöveget.

közgyűlésen szavazó küldöttek többségét is” (170. o.), és továbbá azt, hogy „1956 szellemétől teljesen idegen lépéseket bizalmasan közöltek a magyarországi állampárt küldötteivel.” (172. o.).

Negyedik oldal, 1. bekezdés: Ha Vízhányó nem rejtette véka alá politikai nézeteit, akkor valószínű a három kritikus tudja, mik voltak azok a nézetek? Ezt érdemes lett volna kimondaniuk. Valóban, Vízhányót az 1959. októberi közgyűlésen a bécsi tagszövetség delegálta a Nemzetközi Titkárságra, amikor engem elnöknek választottak. A döntés pikantériája az volt, hogy őt három, velem szemben bizalmatlan, akkoriban inkább jobboldali beállítottságú tagszövetség javaslatára küldték Genfbe – ugyanis Amerikából jöttem, és egyesek aggódhattak a liberális, Amerika-barát, ne mondd, kozmopolita magatartástól, ami majd munkámat rossz irányba befolyásolhatta volna – erre a választással kapcsolatos komplikációra utalok is a könyvben (*Tévíúton*, 48. o.). Elég hamar, szinte meglepetésszerűen derült ki Genfben, hogy Vízhányót gondolkodásában inkább baloldali elképzelések vezérik, s nem a *Nemzetőr* felé orientálódó bécsi tagszövetség álláspontja. Vízhányó politikai nézetei Genfben idővel nyíltan baloldali, majd fokozatosan markánsan baloldali hangot ütöttek meg. Mindez viszont nem bizonyítható, hogy beépített ügynök lett volna. Később baloldali megnyilvánulásain túl, az otthoni rendszerrel szemben igen részrehajló véleményei egyesekben gyanút keltettek, hogy Vízhányónak otthoni kapcsolatai lehettek miután Genfbe került, de bizonyítékok hiányában ezt a kérdést óvatosan kezelték. Amikor használt VW kocsiját megvette genfi tartózkodása első hónapjaiban, bennem is felmerültek kétségek (*Tanulmányúton*, 249. o., 2. kiadás, és *Tévíúton*, 46. o.), de a kocsis vásárlására semmi fény nem derült sem akkor, sem a most kutatott iratokból; 1960-ban még vele ápolt személyes kapcsolatokról sincs szó az állambiztonsági iratokban. Vízhányó beszerzése 1965-ben bizonyosodott be, amikor hazatelepedett.

2. bekezdés: Ez az első alkalom, amint olvasom, hogy Somogyi László (akivel kapcsolatban voltam *Tanulmányúton* könyvem megírása idején) 1964-ben informálta a genfi IX. Közgyűlés résztvevőit Vízhányó kapcsolatairól a berni magyar követséggel. A jegyzőkönyvben erre semmilyen utalás nincs. Tudni szeretném, Somogyi László – akit mindig nagyra becsültem és becsülök ma is – milyen bizonyítékot hozott fel akkor állítása igazolására, és milyen fórumon hangzott el denunciaciója? Nem vitathatom, hogy megtörtént-e vagy sem, már azért sem, mert nem voltam ott, 1960 vége óta visszavonultam a MEFESZ munkájától, utána már csak a helsinki VIT-en vettem részt (de már Amerikából) 1962-ben. Mégis meglep Vízhányónak a kongresszusi résztvevők előtti leleplezése, hiszen erről sehol nem találtam említést *Tanulmányúton* könyvem írásakor (sem a németországi *Tájékoztató*-ban, sem az amerikai *Híradó*-ban, amelyeknek minden példánya rendelkezésemre állott, s amelyekben igen alaposan foglalkoztak minden jelentős fejleménnyel az emigráns magyar diákvilágban). Tehát meglep az állítás, és erős gyanúmat csak bizonyítékok

oszlathatnák el. Azt, „Hogy valamennyi résztvevője a IX. Szövetségi Közgyűlésnek tökéletesen tisztában volt a helyzettel, ahhoz kétség nem fér.” – egy ilyen kategorikus állítást a három kritikusnak valamilyen bizonyítékkal kellene alátámasztania.

Gyanítom, Radda István jól emlékezhet az ott történetekre, amikor azt mondja, Somogyi László leleplezése nem Vízhányó ügynöki tevékenysége, hanem a MEFESZ kasszából ismételtén kikölcsonzött és vissza nem térített pénzek miatt történt, amit legtöbbször a lausanne-i kaszinóban költött el.¹⁰⁴

Még hozzátenném: meglep, hogy a „Meghamisított MEFESZ történelem” c. írásban a másik két kritikus mellett most Unger László is Somogyi László érdemeiről szól a 4. oldalon, miután 2012. január 9-én hozzám intézett kritikájában ezt írta: „Az 1964 augusztusában megválasztott új Vezetőségnek (ezúttal már Vízhányó József nélkül!) kellett az előző évek romjait eltakarítani..”, ami egyértelműen Somogyi László elnöki tevékenységét is igen negatív értelemben minősíti – teljesen alaptalanul.

Amint a kritikusok utalnak rá, többféle politikai gondolkodás volt jelen a diákszövetségben, amit az UFHS alapszabálya is elismert: „Az SZMESZ különböző vallású és világnézetű magyar diákok független közössége. ...” (2. Paragrafus, 1.). Továbbá kimondja: „Az SZMESZ ... az 1956-os, a függetlenségért, demokráciáért és semlegességért küzdő magyar szabadságharc elvi alapján áll és ennek szellemében működik...” (2. Paragrafus, 2.). Tehát Vízhányó baloldalisága nem lehetett kizáró ok, de állambiztonsági beszerzésének bizonyítéka sem. Zavartan állok az előtt, hogy az előző bekezdésben nem nevezik meg Vízhányó politikai állásfoglalását, ami baloldali, majd az itthoni rendszerrel szemben lojális volt. Ugyanakkor azt állítják, Somogyi László elnöki mandátuma végén avval győzte meg utódját, Unger Lászlót, Vízhányó kizárása ügyében, hogy [felhozta] a magyar követséggel tartott kapcsolatot. Viszont továbbra is volt kulcsa a Nemzetközi Titkárság irodájához.

3. bekezdés: Ha Radda István vagy én hozzájutottunk volna a kérdéses jegyzőkönyvhöz, akkor nyilván elkerültünk volna bármilyen kétségbe vonható állítást. Ezért a legfontosabb az lenne, ha rendelkezésünkre bocsátanák a kérdéses jegyzőkönyvet – amit minden a kritikusok rendelkezésére álló MEFESZ-es irattal együtt már többször kértünk tőlük, de mind máig nem kaptunk meg.

Ötödik oldal, 2. bekezdés: A Vízhányó hazatérésével foglalkozó Elnöki Körlevél (1965. december 31.) jelzi, hogy csak a „Szövetségi Közgyűlés lenne

¹⁰⁴ Radda István információja korábbi beszélgetésekből, valamint értesítése e-mailben 2012. február 22. Hursán György 2011 decemberében telefonon szintén említette Vízhányó látogatásait a lausanne-i kaszinóba.

jogosult” erről nyilatkozatot hozni. Mivel ez az egyik legnagyobb vihart kavaró eseménye volt a MEFESZ történelmében, felmerül a kérdés, a körlevelet kiküldő elnök, Gábor Dzsingisz napirendre tűzte-e ezt a kérdést a következő közgyűlésen (Petit Bornand, 1966. május 27-30.)? Ha nem, akkor milyen megfontolással? A fenti Elnöki Körlevélnek másolata sem állott rendelkezésünkre, kérdés, mikor és hogyan férhetünk hozzá?

3. bekezdés: Bár „ex iure” igaz, hogy Vízhányó magánemberként tért haza 1965-ben, de ezt visszatérése előtt több mint száz címre szétküldött *Számadás* c. körlevele fölülírta, ugyanis ebben a röpiratában nem csak az emigrációról, de magáról a MEFESZ-ről is hosszasan értekezett, fasisztának minősített több MEFESZ-es tisztségviselőt, sőt tagszövetséget is. Mindezt tizenöt hónappal azután, hogy öt évig tartó MEFESZ munkáját, beleértve egy éves elnökségét és alelnökségét befejezte. Gábor Dzsingisz strucc politikája akkor kimondottan ártott a MEFESZ-nek (lejáratás és belső konfliktus gerjesztése révén), ezért az Elnöki Körlevélben képviselt álláspont elhibázott volt – hozzátennem, az 56-os demokraták nyíltságához sem volt méltó álláspont. Az itt említett másik Elnöki Körlevélnek másolata sem állott rendelkezésünkre, kérdés, a továbbiakat illetően, mikor és hogyan férhetünk hozzá?

5. bekezdés: Hogy Vízhányó Józsefnek semminemű befolyása ne lett volna a MEFESZ vezetőségére, az kérdéses, ugyanis máig élő tanúk előtt is találkozott Vermes Gyulával, aki a MEFESZ alelnöke volt 1965-66-ban.

Hatodik oldal, 2. bekezdés: Lenchés Endre és Hursán György esetleges beszerzésének a kérdését minden szenttelen kutatónak fel kellett volna hoznia az adott esetben – annak ellenére, hogy mindkettő barátom volt, Hursán György a mai napig az. „Hajmeresztő” az lett volna, ha ugyanabban a bekezdésben nem érveltem volna a legerélyesebben, hogy (*Tévíton*, 161. o., a 246. lábjegyzetben is) minden bizonyíték hiányában, 56 szellemiségéhez hű magatartásuk alapján komolytalan lenne feltételezni róluk, hogy állambiztonsági kapcsolataik lettek volna. Hozzáteszem, hogy bár nem ítéltem szerencsésnek az otthoni diákok képviselőtét (*Tanulmányúton*, 253-255. o., 2. kiadás) bevenni az 1961-es alapszabály módosításba, de miután ez már megtörtént, az otthoni hivatalosság nyilván megkönnyebbülve nyugtázta az egy évvel későbbi újabb módosítást, ami a „képviselőt” helyett a „szolgálat” szót használta. Egyetérték: a „szolgálat” szó jobb – korábban is ezt írtam.

3-5. bekezdés: A MEFESZ történetében két egymást követő nyílt vitát rendeztek, amelyekről az érdeklődő részletesebb és pontosabb leírást talál a *Tanulmányúton* könyvben (219-236. o., 2. kiadás), és Papp László írásában (*Vita a jövő Magyarországról. Új Látóhatár*, München, 1963. szeptember-október).

Hatodik oldal utolsó bekezdése és a Hetedik oldal első bekezdése: A VIII. Szövetségi Közgyűlés St. Moritzban Somogyi Lászlót választotta elnöknek, és

Vizhányót, valamint Ruszkát alelnöknek, és az új elnök valóban szakított a Vizhányó által képviselt vonallal – ezt a kongresszust 1963. október 16-20-án tartották, tehát jóval az itt vitatott 1965-66-os időszak előtt – ezért egyáltalán nem releváns. Somogyi elnöki munkáját egyébként igen pozitívan értékelem (*Tanulmányúton*, 237-241. o., 2. kiadás).

Hetedik oldal, 2-4. bekezdés: Sem a X. Közgyűlés jegyzőkönyve, sem az ott elfogadott új alapszabály nem áll rendelkezésemre, az előbbit emlékezetem szerint 2005-ben helyeztem letétbe az 56-os Intézetnél, utóbbi nem áll rendelkezésemre. Tehát nem tudok hozzászólni az idézett szövegekhez, csupán ismételni szeretném, hogy a konstruktív vita érdekében tegyék ezeket az iratokat is hozzáférhetővé. Kételyeim vannak amiatt, hogy a X. Közgyűlésen az 1957 óta ismételen elfogadott „Nyílt Levél” szövegében két módosítást eszközöltek, azok viszont homlokegyenest ellentétben állnak kritikussaim 2. és 3. bekezdésében említett új alapszabály szövegével. Ugyanis, 1965-ben Nyonban kitörölték a „Nyílt Levél”-ből azt, hogy „Mi, hazánkat elhagyni kényszerült magyar egyetemi hallgatók...” és avval helyettesítették, hogy „Mi külföldön élő magyar egyetemi hallgatók.”; másodsorban, elejtették azt, hogy „hűek maradunk ahhoz a haladó szellemhez, melyet a magyar ifjúság, az egész magyar nép, októberben kifejezésre juttatott, és ettől minket semmi el nem téríthet”, és helyettesítették evvel: „hűek maradunk ahhoz a haladó szellemhez, melyet a magyar ifjúság, a magyar nép kifejezésre juttatott.” (*Tanulmányúton*, 256. o., 2. kiadás, 2006). Tehát több itt közölt állításuk ellenőrizhető bizonyítékokat kíván.

Hetedik oldal utolsó bekezdésétől a Kilencedik oldal kezdetéig a XI. Szövetségi MEFESZ Közgyűlésről írnak: elsősorban a XI. Rendkívüli Közgyűlés előkészítő munkakönyve és jegyzőkönyve nem állott rendelkezésemre mind a mai napig, mint ahogy a SZEB-el való levelezés sem hozzáférhető számomra – ezek mind a korábban Gábor Dzsingisztől már kikért MEFESZ anyaghoz tartoznak, amelyekhez mind a mai napig nem tudunk hozzáférni. Értelmetlen lenne tehát itt részletes vitába szállnom a 7-9. oldalon közölt állításokkal, egy-két pont kivételével, melyeket alább tárgyalok.

Elfogadhatatlannak találom, hogy a XI. Rendkívüli Közgyűlés körülményeiről, döntéseiről és a MEFESZ pár hónappal későbbi feloszlásáról értekezzünk a lényeges és részletesen kutatott állambiztonsági iratok figyelembe vétele nélkül (*Tévúton*, 173-182. o.), hiszen a Közgyűlés fő szervezője, az akkor Gábor Dzsingisz elnök mellett dolgozó Vermes Gyula alelnök volt, aki már egy évvel korábban „Glück” fedőnevű ügynökjelöltje, majd ügynöke volt a magyar állambiztonságnak.

Nyolcadik oldal, 6. bekezdés: *Tanulmányúton* könyvemben a XI. Rendkívüli Közgyűlésről írtak kapcsán (257-259. o., 2. kiadás) jelzem, hogy rövid kiértékelésemet Dr. Luka Lászlótól kapott visszaemlékezésekre, a

németországi *Tájékoztató*-ban (1966. VII. évf. 5-6. szám), valamint az észak-amerikai *Híradó*-ban (1966 ősze, 28. szám) megjelent írásokra alapoztam. Ezekből a forrásokból kapott információ szerint – ellentétben a kritika 6. bekezdésében állítottakkal – megkérdőjelezhető volt a Közgyűlés összehívásának szabályos volta, mivel az alapszabály szerint az elnök csak az országos szövetségek kétharmadának írásbeli kérésére hívhatott össze egy rendkívüli közgyűlést két hónapos határidőn belül. Érdekes lenne tehát a tagszövetségek leveleit látni, melyekben kéri a Rendkívüli Közgyűlés összehívását; a többséget nyolc, a kétharmadot pedig tíz tagszövetség jelentené.

6. bekezdés: továbbá azt állítják, hogy „A két osztrák tag (Graz és Innsbruck) álláspontja megosztott volt, úgy szintén a két ellenőr álláspontja, akiket a Közgyűlés bevásztott a [13 tagú, V. Gy.] bizottságba.” Radda István értesítése szerint őt, mint az egyik ellenőrt nem választották be a bizottságba, mivel ő azok közé tartozott, akik a MEFESZ-t minden lehetőség szerint tovább akarták működtetni, és ezért nem szavazták meg a 13 tagú bizottság felállítását.¹⁰⁵

A XI. Rendkívüli Közgyűlés demokratikus szellemben való szervezése, lebonyolítása és az azt követő lépések és állásfoglalások lényegét illetően igen komoly kétségek merülnek fel, érdekes módon nem csak a részletes állambiztonsági jelentésekből (*Tévúton*, 173-182. o.), de mindmáig élő volt UFHS/MEFESZ-es tisztségviselőktől kapott információ alapján is (*Tanulmányúton*, 257-258.o.) – Kukorelly Pál, Luka László és Radda István visszaemlékezéseiből (Merényi Aladár volt elnök időközben elhunyt). Radda István például csak azért vehetett részt a XI. Közgyűlésen Petit Bornand-ban, mert az utolsó pillanatban Genfből Franciaországba áthelyezett gyűlésre francia vízum hiányában csak a genfi lakos Luka László autójában sikerült átjutnia a határon – a szervezők kimondottan nem örültek a jelenlétüknek, még a francia rendőrséget is mozgósították, hogy eltávolítsák őket.¹⁰⁶

7. (utolsó) bekezdés: A MEFESZ azonnali feloszlata új és feltétel nélküli anyagi támogatás hiányában sem volt szükségszerű, mert Radda István felajánlotta a XI. Rendkívüli Közgyűlésen, hogy Innsbruckban az ott működő Magyar Házban költségmentes irodát tud biztosítani a Nemzetközi Titkárság számára.¹⁰⁷ A *Tévúton* (173. o.) idézi Zsiga Árpád rendőr százados jelentését (1966. július 19.), melyben főnökeit informálja, hogy a Közgyűlésen többen (köztük Radda is meg van nevezve) követelték „végső soron a Nemzetközi Titkárság felállítását Innsbruck-i székhellyel.” Íme itt egy konkrét példa arra, hogy egy állambiztonsági jelentés pontos és megbízható információt tartalmaz.

¹⁰⁵ Radda István kommunikációja hozzám e-mailben 2012. március 14-én.

¹⁰⁶ Radda István korábbi beszélgetéseket követően ezt e-mailben is közölte 2012. február 22-én..

¹⁰⁷ Korábban szóban, majd 2012. február 22-én e-mailben értesített erről.

Kilencedik oladal, 1. bekezdés: tehát nem volt igaz, amit itt állítanak, hogy „Más megoldás, abban a helyzetben, sajnos nem volt.” – mármint feloszlatni a szervezetet. Lett volna, de minden jel arra mutat, hogy az állambiztonság tartott attól, hogy esetleg a 10. évfordulóra a SZEB mégis felajánl feltétel nélküli támogatást egy megemlékezésre. Zsiga Árpád a fenti bekezdésben említett jelentésében (1966. július 19.), ahol Gábor Dzsingisz alelnökével, Vermes Gyulával („Glück” fedőnevű ügynökkel) beszélget, javasolja, hogy „A legjobban eredményre vezető útnak látszik, ha a NT és a bizottság a 10. évfordulóval kapcsolatos ünnepségekre sem fogad el pénzt a SZEB-től...” (179. o.). Tehát a MEFESZ-nek a feltétel nélküli pénzt sem lenne szabad elfogadnia. És Vermes Gyula vélhetően mindent megtett, hogy ez úgy is legyen, és 1966 nyarán hozzáálltak a szervezet azonnali felszámolásához.

2. bekezdés: „A MEFESZ irattárában lévő, a szerző által feltételezett levelezés a Kádári hatóságokkal” alcím torzít a tényeken és két megválaszolatlan kérdést vet fel.

A bekezdésben a kurzívált idézet az állambiztonsági jelntésből – „*a MEFESZ-t Magyarországról irányították*” sem pontos, se nem teljes. Ruzska Péterrel („Carter” fedőnevű ügynök) folytatott beszélgetéséről Regős János rendőr őrnagy belső jelentésében ezt írta: „*A Ny. Német Tagszövetség az újonnan létrehozott MEFESZ vezetőségének megbízása alapján feljelentést tett a volt MEFESZ vezetőség tagjai: Unger László, Vermes Gyula és Horváth Erzsébet ellen mivel az irattárat nem hajlandók a jobboldal [értsd, a Marienbergben 1966. szeptember 9-11-én megválasztott MEFESZ vezetők, és lásd Tanulmányúton, 259-261. o., 2. kiadás] részére átadni. „Carter” szerint az irattárat azért szeretnék megszerezni, mert azzal akarják bizonyítani, hogy a volt titkárság vezetői rendszeres levelezést folytattak Magyarország felé és a MEFESZ-t lényegében Magyarországról irányították. Elmondta, hogy a MOTI anyaga Unger Lászlónál, a többi anyag közjegyzőileg lezárva Halász Gábor [genfi diák] lakásán van.*” (Tévúton, 205. o.)

Könyvem következő bekezdésében (206. o.) erről a kérdéstről én azt írom, hogy „A MEFESZ rendszeres kapcsolattartását különböző magyarországi személyekkel, szervekkel, valamint azt az állítást, hogy a szervezetet „*lényegében Magyarországról irányították*”, természetesen nem kizárólag a szervezet irattárára vonatkozó idézet alapján kell megítélni, hanem a jelen tanulmányban feltárt adatok sokkal tágabb perspektívájában. És azt is hangsúlyozni kell – amint már utaltam rá korábban, hogy a MEFESZ politikájának kialakításáért nem kizárólag a beszervezett ügynökök vagy ügynökjelöltek voltak felelősek, hanem a Nemzetközi Titkárság olyan tagjai is, akik alapvető kérdésekben szinte azonos módon vélekedtek a beszervezettekkel.” (Tévúton, 206. o.) Továbbá, a tény, hogy az irattárban otthoni szervekkel folytatott levelek is lehetnek, az közel sem jelentheti azt,

hogy ez önmagában bizonyítéka lenne az állambiztonság MEFESZ-en belüli befolyásának. Ha volt levelezés, a kérdés az, mi volt a tartalma.

A két kérdés pedig a következő: 1) Miután a három kritikus nem tudja, hogy hol, és hogy egyáltalán megvan-e még a MEFESZ irattára, így azt közel ötven éve nem látták, akkor hogyan állíthatják kategorikusan, hogy bármelyik otthoni hivatalos szervvel egyetlen levél sincs az irattárban? És itt a MOTI irattárára is gondolok, hiszen az is a MEFESZ évi Közgyűlésének felelős szervezet volt. 2) Mind a MOTI ösztöndíj programjait, mind az Eviani Konferencia szervezését érthetően otthoni levelezés kellett megelőzze. Ha ez így volt, helyes a fenti kategorikus tagadó állítás?

„Amire nem tértünk ki” pontjai: 1) a jobb és baloldali terminológia az állambiztonsági jelentések alapvető, de tendenciózus meghatározása volt – ezért a *Tévíton* bevezetőjében a terminológia definíciójáról pontosan írok. 4) A MEFESZ igen sikeres külügyi munkájáról a *Tanulmányúton* részletes ismertetést ad (153-217. o., 2. kiadás). Sajnos a MEFESZ utoljára a 11. Nemzetközi Diákkonferencián képviseltette magát, Christ Church városában, Új-Zélandon, 1964-ben, ahol Somogyi László elnök és Ruszka Péter alelnök voltak a küldöttek. A 12. Konferenciára 1966-ban a MEFESZ-t még meghívták Nairobia, Kenyába, de ott már nem vettek részt. 5) A kémiszolgálati felderítések terén nem érzi magát kompetensnek a három kritikus, ezért erre vonatkozóan nem vélekedtek. Amint már feljebb írtam, szinte kuriózumnak tűnik, hogy a három kritikus egy 231 oldalas könyv fölött keményen bíraskodjon, anélkül, hogy a könyv tartalmát és lényegét meghatározó állambiztonsági archívumokban kutatott iratokról véleményt formálna, sőt visszautasít bármiféle eszmecserét, saját álláspontjuk kialakításánál azt nem veszik figyelembe, s ezzel azt a komolytalan tételt erősítik meg, mintha ezek a dokumentumok egyszerűen nem léteznének.

Véggöveztetések (írásuk 9-10. oldalán)

1) Kérem a három kritikust, adják meg az öt forrás közül néhánynak az elérhetőségét, mert a létező intézményeknél – amint már említettem – a hozzáférhető anyagok között nincs meg a SZEB irattára, a többi forrás pedig vagy nem létezik, vagy gyakorlatilag hozzáférhetetlen. Továbbá természetesnek vettem volna, hogy kemény kritikájuk után megküldték volna a náluk lévő MEFESZ iratokat teljességükben, hogy érveiket ez úton is alátámasszák, és hogy más volt UFHS/MEFESZ tisztségviselők is véleményt alkothassanak e kérdésről, sőt más kutatók is foglalkozhassanak vele.

2) Nem győztek meg, hogy „megengedhetetlen mulasztást” követtem volna el azzal, hogy nem küldtem meg a kéziratot a három kritikusnak. Ha könyvem

olvasása után nem voltak készek arra, hogy megküldjék azoknak az iratoknak a másolatát, ami birtokukban van, és aminek alapján bizonyítani kívánják kritikus álláspontjukat, akkor valószínűtlen, hogy a kézirat kézhezvétele után megküldték volna az iratok másolatait. Mindemellett, könyvem kéziratát több más volt MEFESZ tisztségviselővel és elismert szakértővel megosztottam. Ismét hangsúlyozom, mind a könyv, mind fenti megjegyzéseim azt igazolják, hogy a *Tévúton* nem vádaskodó írás, hanem komoly kutatómunka eredménye.

3) Mint korábban érvelek, Vízhányó ügynöki leleplezése 1964-ben nem bizonyított, sem iratokkal sem levelekkel. Radda István értesülése szerint, Somogyi László lelépő elnök és újonnan választott ellenőr valószínű pénzügyi felelőtlenségét leplezte le, s nem állambiztonsági beszervezését – egyébként Vízhányónak azonnal meggyűlt volna a baja az igen jól informált és hatékonyan működő svájci titkosszolgálattal. Kizárólag oral history jellegű leírást/véleményt adnak a kritikusok ebben a kérdésben, de azt nem támasztják alá bizonyítékokkal. Vízhányó szerepe a MEFESZ-ban ugyan megszűnt, de továbbra is kapcsolatot tartott MEFESZ vezetőkkel, és kulcsa volt az irodához.

4) A *Tévúton*-ban közölt állambiztonsági iratok kiértékelése arról tanúskodik, hogy több beszervezett MEFESZ vezető lojális volt a Magyar Népköztársasághoz. A könyvben szereplő öt ügynök és ügynökjelölt az egyik kivételével mind a MEFESZ Nemzetközi Titkárságán szolgáltak, köztük volt egy elnök és három alelnök (egyikük két éven át dolgozott három kritikusommal). A MEFESZ közgyűlésekre a NT benyújtott olyan javaslatokat is, amelyek elfogultan, részrehajlóan ítélték meg a magyarországi helyzetet, és hoztak olyan határozatot is, amely ellentétes volt 56 szellemiségével. Amennyiben hibámnak róható fel, hogy „nem ismeri a releváns dokumentumokat”, akkor a három kritikus saját érdekében is rendelkezésemre kellett volna bocsássa azokat az iratokat, amelyeket azért nem ismerek, mert nem férhettem hozzájuk, és tőlük éveken át próbáltam meg beszerezni.

5) A két ok, amit ebben a pontban a három kritikus megad a feloszlás magyarázatára, azok valóságosak voltak, bár meg sem említik, hogy volt egy lehetőség az iroda fenntartására Innsbruckban. De korántsem adnak teljes magyarázatot a feloszláshoz vezető útról, az ott tapasztalt bomlasztó tevékenységről. Könyvem azt mutatja be, hogy az állambiztonsági infiltráció nélkül a MEFESZ aligha jutott volna 1966-ban abba a szétzilált állapotba, amelyben a pénzügyi támogatást oly váratlanul és gyorsan megvonták volna. Ugyanis a pénzügyi források megvonásánál a legközvetlenebb tényező a MEFESZ egyre elfogadhatatlanabb politikája volt. Az általuk létrehozott kritikus helyzet lehetetlenné tett volna bármilyen széles alapú összefogást, hogy megfontoltan, és 1956 szellemiségében döntsenek a MEFESZ jövőjéről, illetve a még létező diákok és már végzettek közötti együttműködéssel létrehozassanak

olyan szellemi műhelyeket vagy alumni szervezetet, amelyek az akkori emigrációt a diákmozgalom szellemében továbbra is gazdagíthatták volna.

6) Valóban sajnálatos, hogy a MEFESZ vezetősége nem intézkedett úgy 1966-ban, hogy az irattárat később is hozzáférhető helyen tegyék letétbe. Evvel ugyancsak megnehezítették az emigráció egyik legsikeresebb szervezetének a későbbi tanulmányozását. A tény, hogy máshol aligha elérhető iratokat és levelezéseket a három kritikus, vagy valamelyikük, továbbra is magánál tart, szintén nem szolgálja a komoly tényfeltárás munkáját, az ahhoz szükséges kutatást. Vissza kell utasítanom véleményüket a „tévedésektől hemzsegő tanulmány”-ról. Sajnos, azt nem olvasták tárgyilagos szemmel. Ezért azt javaslom, bocsássák kutató intézmények rendelkezésére az összes náluk lévő MEFESZ iratot, akár az 56-os Intézetnek, az ÁBTL-nek vagy az Országos Széchenyi Könyvtárnak.

Zárószó

Sajnálattal állapítom meg, hogy Unger László, Horváth Erzsébet és Gábor Dzsingisz írása szinte kizárólag saját érintettségük alapján fogalmazódott meg, következetesen azt állítva, hogy a MEFESZ feloszlata elkerülhetetlen volt és hogy azt ők maguk tudatosan kezdeményezték és hajtották végre – bár egy alaposan meg nem magyarázott cél érdekében. Mivel *Tévíton* könyvem állambiztonsági iratokra alapozott érveit semmibe veszik, az egykori infiltrációt a MEFESZ-ben és annak belső hatásait nem létezőnek tekintik, annak ellenére, hogy mind Unger László, mind Gábor Dzsingisz alelnöke Vermes Gyula (alias „Glück”), az egyik leghatékonyabb ügynök volt, arra a következtetésre kell jussak, hogy a három kritikus kizárólag akkori állásfoglalásuk magyarázata érdekében lépett fel. Érdekes módon, még azt sem mondták írásukban, hogy meglepődtek, mert nem tudtak a Nemzetközi Titkárság infiltrációjáról, és egyáltalán az éveken keresztül folytatott bomlasztó munkáról, ami igencsak túlment Vízhányó József tevékenységén – amivel részben foglalkoztak. Tehát nem a MEFESZ-t több éven át befolyásoló állambiztonsági bomlasztásnak és valós kihatásainak megértése vezérelte őket írásukban. Nem tényfeltárás indította őket, hanem akkori döntéseik és tevékenységük igazolása.

Miután a három kritikus megküldte a „Meghamisított MEFESZ történelem” írást több személynek, közülük is reagáltak a *Tévíton* kritikájára, és hozzám is eljuttatták Unger Lászlóhoz, Horváth Erzsébethez és Gábor Dzsingiszhez küldött válaszuk másolatát. Több válasz közül amit kaptam, itt közlöm a legtömörebb és leglényegesebben érvelő választ Kende Pétertől – hozzájárulásával.

„Tisztelt aláírók,

Elszomorítónak találok, hogy egy volt kollégájuk és küzdőtársuk nagy erőbefektetéssel és szakmai hozzáértéssel készült (második) könyvét az emigrációba kényszerült MEFESZ-ről minden jel szerint nem sikerült tárgyilagos szemmel olvasniuk, e helyett személyes érintettségük és indulataik mentén értékelik, valószínűleg olyan politikai szempontok szerint is, melyek miatt Várallyayval szemben állnak (amelyek azonban számomra nem világosak). Valamiféle árkot építettek maguk és V.Gy. közé, ami azonban nem jogosítja fel Önöket arra, hogy gyatrának és kontárnak nevezzenek egy szakmai alapossággal és világos értékelési szempontok szerint írt feltáró munkát. Várallyay nem szenzációt hajhász, még kevésbé vádaskodik olcsó mesterkedéssel, hiszen levéltárban talált tényeket közöl, s próbál rendszerbe szedni (amennyire a sokszor csak töredékesen rendelkezésre álló adatok ezt lehetővé teszik). Ugyanakkor figyelmen kívül hagyják, hogy amit Önök nyugati oldalról folytatott hídépítésnek tekintenek, arra a Kádár rendszer belügyi és külképviseleti ágensei nagyon tudatosan ráépültek (különösen Nyugat-Európában). Erről még összefoglaló szakmunka nem született, de V.Gy. könyve legalábbis szerény, de hasznos (mert tényeken alapuló) hozzájárulás ehhez.

Nem jó világ ez.
Rezignált üdvözlettel,

KENDE PÉTER”

Továbbra is meg vagyok győződve, ha a náluk lévő iratokat, emlékezésüket és véleményeiket tárgyilagosan és a teljesség igényével megosztanák volt társaikkal és kutatókkal, akkor annak haszna lehetne.

Végül megismétlem, amit már korábban is mondtam volt MEFESZ társaimnak: fiatal fejjel sok mindenről másképp vélekedtünk és gondolkodtunk akkor, mint ötven évvel később. Ki így, ki úgy, változtatta véleményét fontos sorskérdésekben, akár az emigrációban vagy otthon. Úgy érzem, a legbölcsebb megközelítés most az lenne, ha egykori véleményünkkel, döntéseinkkel, és tevékenységünkkel tárgyilagosan, indulatok nélkül, megértően szembesülnénk, ahelyett, hogy könyörtelenül ragaszkodjunk mai ismeretek birtokában már nehezen tartható tételekhez – főleg vádaskodás révén. És ez áll könyvem három kritikusra is.

Várallyay Gyula
2012. április 3.